

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZİN ADI

**YEREL YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAŞMA
VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Mustafa KARALI

Danışman

Doç. Dr. Müşfika Nazan ARSLANEL

TOKAT-2022

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Müşfika Nazan Arslanel Danışmanlığında hazırlamış olduğum "Yerel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Rolü" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

25 /07 /2022

Mustafa KARALI

İmza

JÜRİ ONAY SAYFASI

YEREL YOKSULLUKLA MÜCADELEDE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ ROLÜ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: ..... / ..... / .....

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : .....

.....

Üye : .....

.....

Üye : .....

.....

Üye : .....

.....

Üye : .....

.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../..... tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: .....

Mühür

İmza

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, **Doç. Dr. Müşfika Nazan ARSLANEL** danışmanlığında hazırlamış olduğum “**Yerel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Rolü**” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

... / ... / ...

Mustafa KARALI

ÖZET

Bireylerin tarihsel süreç boyunca yoksul durumda olmaları sürekli gündeme gelmiş ve gelmeye de devam edecektir. Bu yoksulluk durumlarına, mekân ve zamana göre çeşitli şekillerde çözüm önerileri bulunmaya çalışılmıştır. Bireylerin kendi kendilerine yetemeyerek diğer bireylerden yardım isteme durumu günümüzde de tam gaz devam etmektedir. Yoksullukla mücadele de durumun böyle olması sonucunda kaçınılmaz olmaktadır. Yoksullukla teorikte birçok mücadele yöntemi olmasına rağmen hemen hemen ülkelerin tamamında yoksullukla mücadele yöntemlerinin arasında genellikle sosyal yardım uygulamaları tercih edilmektedir. Sosyal yardımlar aracılığıyla yoksullukla mücadele edilmesi dünya genelinde kullanılan bir yöntemdir. Sosyal yardımlar zamanla yoksulluğun azaltılması işlevinden uzaklaşarak bir sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı yerel yoksullukla mücadelede sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının rolünün incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Yardım, Vakıflar, Yoksulluk, Toplum Hizmeti

ABSTRACT

In order to be in a state stuck in history, it has already been taken and will continue. To suggest solutions to life according to their situation, age and time for these years. The people will continue to gas on their own, asking for help from the people will be exactly. This is why arguing with the poor is like that. In theory, your application for preference with poverty is generally used in social assistance preference applications, which is the way of fighting school in almost all of us. Social assistance is a tool that benefits from benefits. Social benefits will emerge as a reason, moving away from benefiting from the future. This life purpose is to focus on social assistance and its foundations in the struggle with local life.

Keywords: Social Aid, Foundations, Poverty

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	II
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	III
ÖZET IV	
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ 1	
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	2
1.1. YOKSULLUK	2
1.2. YOKSULLUĞUN ÇEŞİTLERİ	6
1.2.1.Mutlak Yoksulluk	7
1.2.2.Görelî Yoksulluk.....	10
1.2.3.Öznel Yoksulluk	12
1.2.4.İnsani Yoksulluk	13
1.2.5.Yerel Yoksulluk	15
1.3. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ.....	16
1.4. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ	18
1.4.1. Gelir Dağılımındaki Dengesizlikler	19
1.4.2. Demografik Unsurlar	20
1.4.3. Göç	20
1.4.4. İşsizlik	20
1.4.5. Şoklar, Olağandışı Durumlar ve Savaşlar	21

1.4.6. Yerleşim Yeri.....	21
1.4.7. Diğer Etmenler.....	22
1.5. SOSYAL YARDIM KAVRAMI.....	22
1.5.1. Sosyal Yardımların Kısa Tarihsel Gelişimi	24
1.5.2. Sosyal Yardımların Amaçları Ve Hedefleri.....	26
1.5.3. Sosyal Yardımların Türleri ile Uygulamaları ve Özellikleri	28
BÖLÜM 2: SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI.....	33
2.1. VAKIF KAVRAMI	34
2.2. TÜRK TARİHİNDE VAKIFLAR.....	35
2.3. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI.....	39
2.4. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ ÖZELLİKLERİ.....	42
2.4.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kuruluş Amacı ve Görevleri ...	42
2.4.2. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yapısı.....	45
2.4.3. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Gelirleri Ve Giderleri	51
2.4.4. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Personel Yapısı ve İşleyişi	51
2.4.5. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Diğer Vakıflardan Farkları.....	54
2.4.6. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yardım Faaliyetleri	55
BÖLÜM 3: SOSYAL DEVLET, SOSYAL POLİTİKA VE YOKSULLUKLA MÜCADELE	61
3.1. SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI.....	61

3.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE.....	63
3.3. YEREL YÖNETİMLERİN YOKSULLUKLA MÜCADELE ETMESİNİN NEDENLERİ	65
3.3.1. İl Özel İdareleri Tarafından Uygulanan Yardımlar.....	65
3.3.2. Belediyeler Tarafından Uygulanan Yardımlar.....	65
3.4. SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN İŞLEVLERİ VE TEMEL FONKSİYONLARI	66
3.5. TÜRKİYE’DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ.....	69
3.6. TÜRKİYE’DE SOSYAL BELEDİYECİLİK FAALİYETLERİ	70
3.7. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMAYI TEŞVİK FONU (SYDTF).....	72
3.7.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun Çalışma, Usul ve Esasları	73
3.7.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun Görevleri..	74
3.7.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Hakkında Bilgiler	75
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR	80
EKLER.....	84
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Çok Boyutlu Yoksulluk Göstergeleri Ve Koşulları	5
Tablo 2. Bölgelere Göre Güncel Mutlak Yoksulluk Oranları	9
Tablo 3. Mutlak Ve Görelî Yoksulluğun Karşılaştırılması	12
Tablo 4. Yoksulluk Türleri.....	16
Tablo 5. Kişi Başına Düşen Gsmh'ye Göre Dünya'nın En Zengin Ve En Yoksul 10 Ülkesi.....	18
Tablo 6. Dünyada Sosyal Harcamaya Bakış	26
Tablo 7. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Sunduğu Yardım Faaliyetleri	42
Tablo 8. İl Vakıf Mütevelli Heyet Üyeleri	48
Tablo 9. İlçe Vakıf Mütevelli Heyet Üyeleri	49
Tablo 10. Gıda Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı	56
Tablo 11. Yakacak Yardımının Yıllara Göre Dağılımı	56
Tablo 12. Kira Yardımının (Barınma Yardımının) Yıllara Göre Dağılımı	57
Tablo 13. Şartlı Eğitim Yardımının Yıllara Göre Dağılımı.....	58
Tablo 14. Engelli Aylığı Yardımının Yıllara Göre Dağılımı	59
Tablo 15. Şartlı Sağlık Yardımının Yıllara Göre Dağılımı	60
Tablo 16. SYDV'ler Tarafından Yapılan Yardımlar.....	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sosyal Yardım İle İlişkili Kavramlar.....	23
Şekil 2. Sosyal Yardım Türleri Ve Uygulamaları.....	28
Şekil 3. Cumhuriyet Dönemi Vakıf Senedi Örneği	39

KISALTMALAR

BSYS: Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi

EUROSTAT: Avrupa İstatistik Ofisi

IMF: Uluslararası Para Fonu

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

OECD: Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

SYDTF: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

WB: Dünya Bankası

GİRİŞ

Kronik bir hal alan yoksulluğun istense de istenmese de mücadele edilen toplumsal sorunların içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkelerin durumun böyle olmasından dolayı akıllarına ilk olarak mücadele yöntemi olarak sosyal yardımlar gelmektedir. Tarihsel süreç boyunca sosyal yardımlar, toplumların tamamının içerisinde yer alan bir mücadele yöntemidir. Sosyal yardımların tarih boyunca ülkelerin yoksullukla mücadele etmeleri konusunda son 30 yıldır adından oldukça söz ettirmiştir. Yoksullukla mücadelenin teorik olarak sosyal yardımlar önemli bir araç olarak kabul edilmekte ve kamunun sunmuş olduğu hizmet yönüyle ihtiyaç sahibi bireylere karşılıksız bir şekilde devlet tarafından yapılan ayni ve destek yardımlarıdır.

Ülkemizde de dünya genelinde olduğu gibi sosyal yardım alanlarında faaliyet gösteren birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri yer almaktadır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları bunların içerisinde en yaygın olarak kullanılan müesseselerdir. Sosyal yardımlar alanında sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları 1986 yılından itibaren önemli bir yer tutmaktadır. Her ne kadar sosyal yardımlar zaman içinde artık gösterse de yoksullukla ve yerel yoksullukla mücadelede 30 yılı aşkın bir süredir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının etkin bir şekilde faaliyet gösterdiklerini söylemek pek mümkün değildir. Hem kullanıldığı bütçe anlamında hem de yardım ettiği kitle sayısında yıllar itibarıyla ciddi anlamda artışlar yaşanmasına rağmen yoksullukla ilgili herhangi bir kalıcı çözüm bulunamamıştır.

Çalışma, ülkemizde yoksulluğun çok önemli bir sorun olması nedeniyle mücadeleye sosyolojik bir bakış açısı sunmak amacıyla ve 81 il ve 922 ilçemizin tamamında örgütlü olan SYDVlerin görev alanlarında ortaya çıkan yerel yoksulluklarla ne düzeyde mücadele edebildiğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada öncelikli olarak yoksulluğun nitelikleri tartışıldıktan sonra sosyal yardımlar kavramı açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları ve vakıfların ülkemizdeki durumları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise sosyal devlet, sosyal politika ve yoksullukla mücadele kavramları incelenerek çalışma sonlandırılmıştır. Yine çalışma ortaya çıkarılırken mezvutsal düzenlemeler ve daha önce yapılmış olan bilimsel çalışmalar incelenerek, literatür tarama tekniği kullanılmıştır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. YOKSULLUK

Yoksulluk kavramının etkileşime açıklığı ve bir bütünlük halinde incelenmesindeki zorluk sebebiyle tam anlamıyla bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu sebepten ötürüdür ki kavramın tanımı bakış açılarına göre farklılıklar göstermektedir. Ancak hangi taraftan veya nereden bakılırsa bakılsın görelî yani yaklaşıldığı açıya göre farklılık arz etmesi yoksulluğun en önemli noktasıdır. En genel anlatımıyla eğer bir birey yoksul sınıfının içinde değerlendiriliyorsa mevcut toplumsal koşullarda o birey görelî bir olumsuzluklar yaşamalıdır (Yılmaz, 2020: 3). Farklı bakış açılarına göre şekillenmesi ve sosyal bilimcilerin yoksulluk olgusuna farklı düşünce biçimi ile yaklaşması yoksulluğun tanımlanmasını da zorlaştıran etmenlerden bir diğeridir. Yoksulluk bazı kesimler tarafından sistemin işleyişinden ve yapısından kaynaklanan servet ve güç dağılımındaki eşitsizliklerin bir sonucu olarak görülmektedir. Bir diğer yaklaşıma göre ise yoksul olarak ifade edilen bireyler, bazı kesimler tarafından ise kapasite, beceriksizlik ve eğitimsizlik gibi bireysel nitelik ve becerilerin düşük olması nedeniyle ortaya çıkan imkânlardan faydalanamayan kişiler olarak tanımlanmaktadır (Memiş, 2014: 148).

METİN İÇİ ALINTILAMA (Memiş, 2014, s. 148) şeklinde olacak. Bu kitap alıntısı için örnek daha fazla örnek için kılavuzumuzu inceleyin. Tüm alıntıları kılavuza göre yeniden düzenleyiniz.

Yoksulluk kavramı sadece ekonomik bir içerik taşımamakta ve sosyal, politik ve hatta kültürel içerik taşıyan bir kavram olduğundan kavramı tam anlamıyla karşılayan bir tanımını literatürde de yerini almamıştır. İngiltere’de 18. Yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimi ile birlikte endüstrinin tarımın yerine geçmesi sonucunda yoksulluk kavramı tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bu anlamda sanayi devriminin bir sonucu olarak ortaya çıkan kapitalizmin bir sonraki evresi olan küreselleşme olgusu yoksulluğun günümüze değin ulaşmasını sağlamıştır. En genel anlamıyla yoksulluk kavramı bireylerin muhtaç durumunda olmasını ifade ederken bir diğer yandan ise başkalarına muhtaç olma durumunu ifade etmektedir. Yoksulluk kavramının Türk Dil Kurumuna göre tanımı ise fakirlik, yetersizlik, sefalet, sefillik ve yoksul olma gibi kavramları ifade etmiştir. Maddî anlamda burada geçim sıkıntıları yaşayan bireylerden kasıt; kültürel kaynaklardan yeterli

şekilde yararlanamayan ve yaşam alanlarının rahat olabilmeleri için yeterli araçlara sahip olmayan bireylerdir (Aktepe, 2019: 42-43).

Genellikle yoksulluk kavramı bireylerin yaşam kalitesinin düşük olması, ıstırap çekmesi, güçsüzlük, refah eksikliği, geri kalmışlık, kıtlık, gelişim eksikliği ve yoksunluk ile ilintili olarak kullanılmaktadır. Uyandırdığı algı ve ifade edildiği üzere tanımlarının çok belirsiz ve karışık olması sebebiyle yoksulluk kavramı aynı zamanda da karmaşık bir toplum meselesidir. Kavramın her ne kadar çeşitli tanımlamaları yapılmış olsa da toplumda yaşayan tüm kesimlerin dikkatini çeken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Yeşildal, 2020: 461). Çoğu sosyal bilimciler uzun yıllardır yoksulluğu en basit tanımıyla istenen ve ihtiyaç duyulan şeylerin elde edilebilmesi için yeterli paranın olmaması şeklinde ifade etmektedirler. Biçimsel anlamda yapılan bu tanımlamaların dışında 1958 yılında John Kenneth Galbraith yapmış olduğu tanımlama da yoksullar tarafından hissedilen stres olgusuna vurgu yapmış ve hayatta kalmak için bireylerin kazandıkları para her ne kadar yeterli olsa bile toplumun gelirine oranla gelirlerinde düşüş yaşanması durumunda bireylerin yoksulluk çektiklerini dile getirmiştir (Ceviz, 2019: 29).

Günümüzün en önemli sosyal problemlerinden birisi olan yoksulluk dünya genelinde bütün bireyleri derinden etkileyen ve maruz kalınsın veya kalınmasın toplumdaki bütün basamakları etkileyen bir durumdur. Dünya genelinde ülkelerin mücadele ettiği başat sorunlardan olan yoksulluk sorununda hala tam anlamıyla etkili bir çözüm bulunamamıştır. Her geçen gün daha da etkisini arttıran bu sorun daha dünyada ve toplumlarda fazla hissedilir hale gelmiş; dünya genelindeki zenginliğin artmasına rağmen varsıllarla yoksullar arasındaki gelir dağılımında uçurumlar oluşmaya devam etmektedir. (Daşlı, 2018: 526). Bu anlamda yoksulluk kavramı denilince akla ilk gelenler bir eve sahip olamamak, karnını doyuramamak ve düzgün kıyafetler giyememek gibi sosyal ve zorunlu ihtiyaçlar olmaktadır. Yoksulluk olgusu bu açıdan değerlendirildiğinde bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumunu ifade eder ve özü itibarıyla yaklaşılacak bilimsel disiplinlere göre içeriği değişmektedir. (Yılmaz, 2009: 6).

İfade edildiği üzere tüm dünyada etkili olan yoksulluk kavramı özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha derin sosyal ve ekonomik eşitsizlik yaşanıyor olmasına rağmen her ülkenin bu soruna yaklaşımlarında farklılıklar mevcuttur. Fransa, İngiltere ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerde sosyal koruma politikaları daha çok ülkelerin ekonomik

anlamda daha iyi bir konuma ulaşmak adın devletlerin kendine yardım politikası şeklinde vücut bulmuştur. Almanya gibi daha mutlakiyetçi yapılarda ise yoksulluk, sosyal korunma, ulusal çıkarların ve bürokrasinin önüne geçememiştir (Saçlı, 2019: 5). İhtiyaçların giderilmemesi ile ilgili bir kavram olan yoksulluk buna rağmen ihtiyaçların mekân ve zamana göre farklılaşması, bununla birlikte ihtiyaçların giderilmemesine neden olan etkenlerin farklılık göstermesi yoksulluğun ifadesini güçleştiren etmenlerden biridir. “İhtiyaç” düşüncesinin farklı sosyo-ekonomik tabakalarda farklı düzeylerde hissedilmesi ve bu anlamda farklı kültürlerle göre de yoksulluk farklı algılanabilmektedir. Genel olarak yoksulluğun ifade edildiği temel ihtiyaçlara dahi ulaşamaması durumu bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Bu bağlam yoksullukla ilgili olarak yerine getirilmesi gereken temel gıda ihtiyaçlarının karşılığı olarak denk gelen miktar bölgeler arasında farklılıklar gösterirken hatta kırsal ve kentsel alanlar arasında bile farklılıklar göstermektedir (Bakır, 2019: 7).

Farklı tanımlamalar ve farklı bakış açıları içeren yoksulluk kavramı insanlık tarihinin en önemli sorunlarından birisi haline gelmiş durumdadır. Sadece az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri değil gelişmiş ülkeleri de etkileyen küresel bir sorun haline geldiğini ifade etmek de yerinde olacaktır. Bireylerin her daim yaşamlarını sürdürebilmeleri adına temel gereksinimlere ihtiyaç duyulmuş ve bu gereksinimlerin yerine getirilmesi için hak, imkân ve kaynakların karşılanması ile yakından ilişkili olmuştur. Bu doğrultuda yaşanan sorunların bir sonucu olarak yoksulluk, insanlık tarihi boyunca çeşitli şekillerde yaşanmıştır. Yoksulluğa bir çok şey sebep olabiliyorken bunlar kimi zaman kaynak yetersizliği kimi zamansa kaynakların adaletli dağıtılmamasından dolayı ortaya çıkabilmektedir. Ekonomik açıdan yoksulluk olgusu değerlendirildiğinde gelir ve tüketim dengesi ön plana çıkıyorken; yoksulluğun tanımlanması için gelir ve tüketim dengesinin yetersiz olması da ekonomik açıdan yaygın olarak kullanılan bir tanımlama haline gelmiştir. Bu çerçevede yoksulluk, asgari düzeyde hayat standartlarına sahip olmanın dışında özerklik, kamu hizmetlerine sahip olma, zayıflık, kırılganlık ve ayrımcılık gibi konularda da ele alınmaktadır. Sadece gelir kaybı açısından değerlendirilemeyen yoksulluk, toplumun sağlamış olduğu haklara ve imkânlara erişememeyi, sosyal izolasyonu ve düşük sosyal katılımı, sağlıklı çevre koşullarında yaşamayı ve ekonomik ve psikolojik güvensizlikleri de içerisinde barındıran bir kavramdır. (Tekindal, 2019: 339-340). Bu karmaşık kavramın tanımlanmasına ulaşılrken

her tanımlamada olduğu gibi ve yukarıda ifade edildiği gibi göstergeler ve koşullara göre farklı tanımlamalara ve farklı çözümlemelere ulaşılmaktadır.

Tablo 1. Çok Boyutlu Yoksulluk Göstergeleri Ve Koşulları

BOYUTLAR	GÖSTERGELER	KOŞULLAR	AĞIRLIK
SAĞLIK	Beslenme	İyi beslenemeyen 70 yaş altı bir yetişkinin veya bir çocuğun olması	1/6
	Çocuk ölümleri	Anketten önceki son beş yılda 18 yaş altındaki çocuk ölümlerinin olması	1/6
EĞİTİM	Eğitim süresi	Hanede 6 yıllık eğitimi tamamlayan 10 yaş ve üstü kişilerin olmaması	1/6
	Okullaşma oranı	Okula gitmeyen okul çağında çocukların olması (1-8. Sınıf kadar)	1/6
YAŞAM STANDARTLARI	Pişirme Yakıtı	Hanede yakıt olarak gübre, odun, odun kömürü veya kömür kullanılması	1/18
	Hijyen	Hanedeki hijyen koşullarının (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Rehberine göre) iyileştirilmemiş olması veya iyileştirilmiş olsa da hane halkı ile paylaşılmaması	1/18
	İçme suyu	Hanede (Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Rehberine göre) temiz içme suyuna erişimin olmaması veya temiz suyun evden gidiş geliş en az 30 dakikalık mesafede olması	1/18
	Elektrik	Hanede elektriğin hiç olmaması	1/18
	Konut	Hane içindeki en az bir tavan, duvar ve zemin malzemesinin yetersiz oluşu: zeminin doğadaki malzemelerden ve/veya tavan ve/veya duvarların doğadaki malzemelerden veya kötü malzemelerden yapılması	1/18
	Varlıklar	Hanede şu varlıklardan birden fazla olmaması: radyo, televizyon, telefon, bilgisayar, hayvanlarla taşınacılığın yapıldığı at arabası gibi araçlar, bisiklet, motosiklet veya buzdolabı ve ayrıca araba ve traktörün olmaması	1/18

Kaynak: (Taş, 2022: 14)

Yaşam sırasında bireylerin ve hane halklarının iktisadi durumlarını etkileyen birçok etken bulunmaktadır. İnsanlar yaşamları süresince sakatlanabilir, hastalanabilir ya da kısmen veya tamamen çalışma becerilerini kaybedebilirler. Doğal afetler, savaşlar, hastalıklar ve iklim şartları gibi nedenlerden dolayı yeterince üretim yapılamayacak üretim kapasitesinde düşüşler meydana gelebilir. Ailenin geçimini sürdüren bireyler işsiz kalabilir ya da vefat edebilirler. Yoksulluk açısından bu türdeki riskler bir başka önemli olan güvenlik faktörünü de ön plana çıkarabilirler. Yoksulluk tanımının bu itibarla birlikte sadece beşerî ihtiyaçların içerisinde bulunan şartlara göre yeterince karşılanmasını değil bunun dışında ihtiyaçların yaşam boyunca karşılanması gerekmektedir (İbrişim, 2008: 4).

Yoksulluk kavramının günümüzde özellikle de küreselleşen dünyada küresel bir sorun haline gelmiş, kendi farklı şekillerde göstermiş ve insanoğlunu tarih boyunca her zaman yakından ilgilendirmiştir. Temel ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayamayan yoksul bireyler, bu nedenle yoksulluğu sosyal bir risk olarak da görmektedir. Yoksulluk bir diğer açıdan, toplumsal değerleri de tahrip etme noktasında olmasından dolayı ahlaki açıdan da bir risk teşkil etmektedir. Yoksullukla mücadele bu bağlamda geç sosyal pedagojik yöntemlerle hem de kamusal sosyal yardım yöntemleriyle yürütülmektedir. Geçmişte yoksullukla mücadele genellikle aile arasında yürütülmüştür. Bireylerin yoksulluğa düşmesi durumunda gerek aile fertleri gerek akrabaları gerekse sosyal çevresi tarafından yardımlarda bulunmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında zamanla devlet tarafından da destek bulmuş ve daha doğru bir ifadeyle devletler yoksulluğa karşı duyarsız kalamamıştır (Saydam, 2019: 31). Bu anlamda hem tarihsel gelişim sürecinde hem de değişen ve çeşitlilik gösteren ekonomik ve sosyolojik koşullarda yoksulluk kavramına farklı farklı tanımlamalar yapılmıştır.

1.2. YOKSULLUĞUN ÇEŞİTLERİ

Küresel medeniyetle karşı karşıya olmanın önemli sonuçlarından biri olan yoksulluk, tarih boyunca devam etmektedir. Her yerde görülebilen bir olgu olan yoksulluk kavramının şekli ve doğası toplumlar ve bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. Toplumların gelişebilmesi için yoksulluğun düzeltilmesi temel bir gereklilik olmasına rağmen dünya genelinde milyonlarca yoksul birey bulunmaktadır.

Genellikle ve uygulanabilir olması sebebiyle yoksulluk kavramı mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk tanımlamaları ile tanımlanmaktadır (Yeşildal, 2020: 462).

Yoksulluk ile ilgili yapılan çalışmalarda önemli olan hesaplama yönteminin ölçülmesi ve özellikle de hangi tanımdan yola çıkılarak hareket edileceğinin bilinmesi durumudur. Bu anlamda coğrafi, zamansal ve toplumsal etkenler, yapılan tanımlamaları derinden etkilemektedir. Ayrıca dinamik bir kavram olması sebebiyle yapılmış olan bir tanımlama zaman içerisinde değişkenlik de gösterebilmektedir (Peri, 2020: 8). Yoksulluğun sosyal bir problem olarak ele alınması, 18. yüzyılda Avrupa’da kapitalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte başlamıştır. Tarımsal ticaret faaliyetlerinin yapılmaya başlanmasıyla birlikte tarımsal faaliyetlerin çözülmesi, kırsal alanda temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak duruma gelen bireylerin kentsel alanlara göç etmeye başlaması, taleplerden dolayı kaynaklanan dalgalanmaların etkisinde kalan ulaşım, imalat ve ticaret sektörlerinde yaşanan istihdamın düzensiz olması modern yoksulluğun tanımlanmasındaki önemli etkenlerdir. Bu gelişmelerin yönü, hızı ve biçimi Avrupa’da yoksulluğun farklı dönemlerde farklı şekillerde yaşanmasına neden olmuştur (Koca, 2015: 11).

Yoksulluk kavramının tanımlamasındaki zorluk sebebiyle türlere ayrıldığını söyleme yanlış olmayacaktır. Bu anlamda yoksulluk kavramını açıklarken hangi yoksulluğun ifade edilmeye çalışıldığı çok önemlidir. Türleri itibarıyla yoksulluğu mutlak, göreceli, insani, öznel ve yerel yoksulluk olarak incelemek mümkündür.

1.2.1.Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk bireyin veya hane halkının en alt seviyedeki yaşamsal gereksinimlerini bile karşılayamaz duruma gelmesidir. Mutlak yoksulluk bireyin günlük alması gereken kalori miktarına göre hesaplanmaktadır (Memiş, 2014: 148). Bu ihtiyaç bireylerin bulundukları ülkelerin coğrafi şartları ve sosyo-ekonomik durumlarına göre hesaplanmaktadır. Bu miktar gelişmiş ülkelerde 3390 kalori, gelişmekte olan ülkelerde 2480 kalori ve az gelişmiş ülkelerde ise 2070 kalori olarak hesaplanabilmektedir. Hesaplanan bu miktarlar o yıl içerisinde ülkelerin yiyecek miktarları göz önünde

bulundurularak parasal değere çevrilmekte ve bu minvalde yoksulluk çizgisi olarak hesaplanmaktadır (Yılmaz, 2020: 5).

Önemli derecede yoksulluk kavramına halin olan bu yaklaşım, gelir ve tüketim harcamalarını hedef haline getiren mutlak yoksulluk sınırı olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk bu yaklaşıma göre, bireylerin genellikle temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak durumda olması durumudur. Yoksulluk bu anlamda bireylerin mutlak asgari refah düzeylerinin altında kalması şeklinde açıklanmaktadır (Yılmaz, 2009: 7). Yoksulluk sınırını daha karşılaştırabilir ve daha somut hale getirmesi sebebiyle mutlak yoksulluk tanımı daha çok tüketim harcamaları ve gelirler üzerinden tanımlanmıştır. Genellikle yaşamın fiziksel açıdan sürdürülebilmesi için gereken kaynaklara hangi ölçüde sahip olunduğunu gösteren mutlak yoksulluk terimi, bireylerin ya da hanelerin geçim durumlarının asgari sınırın altına inmesi durumunu ifade etmektedir. Mutlak yoksulluk kavramı bir başka ifadeye göre asgari geçim sınırının altında bulunan bireyleri tanımlamaktadır. Burada akıllara gelen en büyük soru fiziksel yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan sınırın nasıl hesaplanacağıdır. Bu değer hesaplanmasında gelirin gıdaya harcanan kısmı, temel ihtiyaçların karşılanması için gelirin harcanan bölümü veya günlük kalori ihtiyacı gibi değişkenler göz önünde bulundurulmaktadır. Mutlak yoksulluk çizgisi küresel çaplı olarak karşılaştırmalarda kullanılmakta olup, bireylerin satın alma gücüne göre belirlenen günlük olarak bir dolarlık harcama düzeyini belirtmektedir (Kurşuncu, 2006: 8).

Yoksulluk araştırmalarında mutlak yoksulluk tanımlamasına göre hane halkının ya da bireyin tüketim harcamaları ya da gelir düzeyi dikkate alınmaktadır. Bir gelirin belirlenmesi ya da tüketim sınırı altında kalan gelir ya da tüketim seviyelerine sahip olanlar yoksul olarak ifade edilmektedir. Mutlak yoksulluk yaklaşımı ile ilgili yapılan çalışmalarda yoksulluk ile ilgili temel alınan özellik maddi gelirdir. Yoksulluk çizgisi ise parasal birim olarak ifade edilmekte ve bu olgunun en önemli olumlu yanı nicelleştirilebilmesidir. Hane halkının ihtiyacına göre tüketim yapılacak en az mal ve hizmetlerin fiyatlarına göre belirlenen asgari tüketim seviyesi niceleştirmekte kullanılan en önemli kıstastır (İbrişim, 2008: 8). Bireylerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için giyim, gıda ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını bilimsel olarak karşılayamayacak olmaları durumu mutlak yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Bilimsel olarak belirlenen miktarın

altında gelire sahip olan bireyler ise yoksulluk olarak belirtilmektedir. Bu bireyler temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak durumda olmalarıyla birlikte birinci dereceden yardıma muhtaç bireyler olarak algılanmaktadır (Demirci, 2019: 23).

Genellikle diğer sosyal hayattaki bireylerin yaşamlarından bağımsız bir şekilde belirtilen açlık sınırının tanımlaması da bu doğrultuda yapılmaktadır. Mutlak anlamda yardıma muhtaç ve birinci derecede fakir olarak algılanması gereken bu bireyler, giyinme, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını kendi gelir düzeyleri ile karşılayamamaktadır. Dışarıdan bu tarz bireyler herhangi bir yardım almamaları durumunda belirli bir zaman sonra ölüm tehlikesi ile karşılaşmaktadır (Kule ve Es, 2010: 263). Bireylerin fizyolojik olarak gereksinimleri mutlak yoksullukta önemli bir yer tutmakta ve bireylerin bu yoksulluk çeşidinde asgari ihtiyaçlarına göre araştırmacıların yapmış oldukları tanımlamalar yer almaktadır. Yoksulluk olgusu, genellikle sosyal ihtiyaçları açısından olmayıp, basit bir şekilde fiziksel olarak hayatta kalma ihtiyaçları açısından ve toplumsal normlar bağlamına atıfta bulunmadan incelenmektedir (Koca, 2015: 12).

Özetle mutlak yoksulluk, bireylerin hayatını idame ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan asgari ihtiyaçlara sahip olunması durumunu anlatan bir yoksulluk tanımıdır. Neredeyse bütün dünyada ihtiyaç duyulan asgari ihtiyaçların ortak olması sebebiyle uluslararası yoksulluk karşılaştırmalarında sık kullanılan bir yoksulluk tanımı ve çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 2. Bölgelere Göre Güncel Mutlak Yoksulluk Oranları

BÖLGELER	MUTLAK YOKSULLUK ORANI (yüzde)	Yıl
Doğu Asya ve Pasifik	1	2019
Avrupa ve Orta Asya	1	2019
Latin Amerika ve Karayipler	3,7	2019
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	7,0	2019
Güney Asya	15,2	2014
Sahra Altı Afrika	40,4	2018

Kaynak: (Taş, 2022: 21)

1.2.2.Görelî Yoksulluk

Görelî yoksulluk türü, toplum içerisindeki refah düzeninin belirli bir seviyenin altında kalınmasına maruz kalan kişilerin açıklanmasında kullanılmaktadır. Hane halkı ya da bireylerin ortalama refah düzeyleri yoksulluk sınırı çizgisinin belirlenmesinde kullanılan kriterlerdir. Refah seviyesi belirlenirken gelir ya da tüketim seviyesi seçilmekte ve analizler bunlar üzerinden yapılmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde konu ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunda refah seviyesi olarak toplum gelir seviyesi dikkate alınmaktadır (Yılmaz, 2020: 7). Yoksulluk bu yaklaşım ile birlikte bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından toplumdaki diğer bireylere göre durumlarına göre ifade edilmektedir. Bu anlamda görelî yoksulluk, bir bireyin yoksul olup olmaması sadece kendi gelir durumuyla alakalı olmayıp toplumdaki diğer bireylerin gelir durumlarına göre karşılaştırmalı olarak belirlenmektedir. Yoksulluğun görelî olarak ifade edilmesinde ya ortalama gelir düzeyinde bir sınır çizgisi belirlenmekte ya da nüfusun geliri düşük olan kısmı yoksul olarak alınarak bu çizginin altında gelir düzeyine sahip olan bireyler yoksul bireyler olarak tanımlanmaktadır (Memiş, 2014: 148).

Bireylerin ihtiyaçları kapsamında görelî yoksulluk türü öncelikli olan fiziki ihtiyaçlar için gereken minimum kalori ihtiyacının dışında sosyo-psikolojik, kültürel ve hatta sportif vs. ihtiyaçları da içinde barındırmaktadır. Rahat bir yaşam sürdürebilmeleri için bireyin temel ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumu olarak tanımlamak mümkündür. Görelî yoksulluğun tanımlanması sürecinde bireyin toplumsal yaşam içerisinde yaşamına devam edebilmesi için gereken barınma, temel gıda, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetlerden yararlanamaması durumu da değerlendirilmektedir. Aynı zamanda bu ihtiyaçların karşılanması için gereken yoksulluk değerleri hesaplanmaktadır (Yılmaz, 2009: 8). Yoksulluk sınırı görelî yoksulluğa göre toplumsal yapılar açısından değerlendirmektedir. Genellikle mutlak yoksulluk fiziksel yaşamın devam ettirilmesini sağlarken, görelî yoksulluk ise toplumun tamamı ile karşılaştırmalı bir tanımlama yapmaktadır. Bu tarz bir yaklaşım sadece günümüzde yapılan çalışmalarda mevcut olmayıp geçmiş dönemde yapılan çalışmalarda da yer almaktadır (Kurşuncu, 2006: 12).

Görelî yoksulluk çizgisinin hesaplanması aşamasında öncelikli olarak araştırmanın temelini oluşturan sosyal topluluğun refah seviyesi düzeyinin

belirlenmesidir. Refah seviyesi olarak bu aşamada gerek gelir düzeyi gerekse tüketim düzeyi belirlenmektedir. Ardından ise bu düzeyin belli bir kısmı yoksulluk çizgisini vermektedir. Gelir düzeyi üzerinden yoksulluk sınırının hesaplanması istenildiğinde öncelikli olarak ortalama gelir düzeyi bulunmaktadır. Bunun için sosyal toplulukların yoksulluk çizgisi hesaplanırken ortalama gelir düzeyleri bulunmaktadır. Yoksulluk çizgisi hesaplanırken topluluğun aritmetik ortalaması ya da ortalaması alınmaktadır. Ortalama gelir düzeyinin belli bir kısmı ise yoksulluk çizgisi olarak kabul edilmektedir (İbrişim, 2008: 10). Bireyler mutlak olarak temel ihtiyaçlarını karşılayabilme gücü bulunmasına rağmen kaynakların yetersiz olmasından dolayı içinde bulundukları toplumun sosyal açıdan topluma katılmaları sınırlandırılmış olan ve refah düzeylerine ulaşamayan bireyler göreceli yoksul bireyler olarak ifade edilmektedir. Göreceli yoksulluk dolayısıyla toplumsal yaşam içerisinde bireylerin hayatlarını rahat bir şekilde sürdürebilmeleri için gerekli olan barınma, eğitim, temiz gıda, sağlık ve kültürel etkinlikler gibi kültürel ve sosyal gereksinimlerin giderilememesi durumudur (Demirci, 2019: 24).

Ülkelerin tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak geliştirilen tanımlamaya göre, kalori ihtiyacının en düşük seviyede olmasının yanı sıra toplumsal ve kültürel açıdan tüketimi, yoksul bireyler içinde zorunlu görülen mal ile hizmetler kapsam içerisine alınmaktadır. Göreceli yoksulluk sınırı dolayısıyla bir ülkenin genel yaşam düzeyini yansıtmaması ve ülke içindeki adaletsizliklerin gösterilmesi açısından önem taşınmaktadır (Kule ve Es, 2010: 264). Göreceli yoksulluğun başlıca iki etkeni bulunmaktadır. Bu unsurlardan ilki, mutlak yoksulluğun savunancılara karşıtı olarak toplumsal olarak tanımlanmasıdır. Bu unsurlardan ikincisi ise toplum içinde yoksul olarak tanımlanmayan bireylerin yoksulluk düzeylerinin belirlenmesini sağlayacak yöntemlerin kullanılmasıdır. Yoksulluğun bu türü, yoksulluğu eşitsizlik ve dezavantajlı durumda olma ile bağdaştırmıştır. (Koca, 2015: 16).

Kısaca ifade edilmek istenirse göreceli yoksulluk asli zorunlu ihtiyaçların yanında sosyal, psikolojik, kültürel vs. ihtiyaçlarında göz önüne alındığı ve bu bağlamda belirlenen yoksulluk sınırına göre belirlenen yoksulluk türüdür. Karşılaştırma ve araştırmalarda en yoğun kullanılan tanımlamalar olması sebebiyle iki yoksulluk türünü karşılaştırarak açıklamak faydalı olacaktır.

Tablo 3. Mutlak Ve Görelî Yoksulluğun Karşılaştırılması

Mutlak Yoksulluk	Görelî Yoksulluk
Kişi başına tüketilen kalori düzeyine bağlıdır.	Minimum kalori ihtiyacına ilaveten kültürel ve toplumsal açıdan tüketilmesi zorunlu olan malları ifade eder.
Hayatta kalabilmek için gereken 2400 k/cal besin almaya gücü yetmeyenleri kapsar.	Ülkedeki ortalama gelirin belli bir oranının (% 40) altındakileri kapsar.
Kalkınmakta olan ülke yoksulluğu olarak bilinir.	Kalkınmış ülke yoksulluğu olarak bilinir.
Dünyadaki yoksulluk ele alınır, karşılaştırmalar yapılır.	Bir ülkedeki yoksullukla ilgilenildiğinde kullanılır.
Analiz düzeyinde yararı: Ülkeler arasındaki yoksulluk oranlarının karşılaştırılmasını sağlar / yoksulluk hakkında sayısal bilgiler verir.	Analiz düzeyinde yararı: gelir dağılımındaki eşitsizliği en açık şekilde verir.
Eleştiri: Dengeli beslenme göz ardı edilir / yoksulluğun yoğunluğu ve derinliği hakkında bilgi vermez.	Eleştiri: Salt kişi başına ortalama gelir ele alınır, dolayısıyla, kişilerin yaşam standartları hakkında fazla bilgi vermez.

Kaynak: (Koca, 2015: 18)

1.2.3.Öznel Yoksulluk

Öznel yoksulluğun belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalarda farklı uygulamalar kullanılmaktadır. İyi bir gelire sahip olunması ve yoksul olunmaması gibi bazı özel hedeflere ulaşabilmek amacıyla yeterli oldukları gelir düzeyleri sorulmaktadır. Bu yöntemle Leyden yaklaşımı adı verilmektedir. Örneğin toplumda dört kişiden oluşan bir hane halkının geçinebilmesi için aylık gelirinin hangi düzeyde olması gerekir şeklinde sorulan bir soru araştırmaya katılan bireylere yöneltilmektedir (Yılmaz, 2009: 9). Yoksulluğun ifade edilmesinde objektif yaklaşım, neyin yoksulluğun oluşmasına neden olduğu ve yoksulluktan bireylerin kurtulması için nelerin gerektiği konusunda önceden belirtilen değerlendirmeleri incelemektedir.

Öznel yoksulluk farklı bir yaklaşım ve tanım olarak yoksul bireylerin kendilerinin durumlarını değerlendirme ve tanımlama olarak sağlanmakta olup, onların fikirlerine de önem vermektedir. Öznel yoksulluk başka bir ifadeyle, temel gereksinimlerin yerine getirilip getirilmemesi hususunda, yoksul bireylerin temel algılamalarını baz alarak, yoksulluğun temel kaynak ve unsurlarının yoksul bireylerle karşılıklı fikir alışverişi aracılığıyla belirlenmesini hedef alan yaklaşım türüdür. Öznel yoksulluk ayrıca sosyal bilimlerin de benimsemiş olduğu bir yaklaşımdır (Koca, 2015: 19). Diğer yoksulluk

türleri ile sübjektif yoksulluğun karşılaştırılması durumunda uzmanların yerine bireylerin fikirleri göz önünde bulundurularak bireylerin kendilerini yoksul olarak nitelendirip nitelendirilmedikleri esas alınmıştır. Burada karar bireylere bırakılmıştır. Bireylerin temel ihtiyaçlarını yerine getirip getirmediği veya yeterli düzeyde gelire sahip olup olmadıkları baz alınmıştır. Bireylere yoksulluk sınırındaki hesaplamalarda elde edilen gelir düzeyinin büyüklüğüne göre sorular sorulmaktadır. Sorulan sorulara cevap veren bireyler yanıtladıkları sorulara göre gelir düzeylerini belirlemektedir. Bireylerin kendi yaşamına düzeylerine ait belirlemiş oldukları sınırlar, sorulara vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda belirlenmektedir (Tok, 2021: 7).

Öznel yoksulluk kavramı en yalın anlatımıyla bireylerin yoksul olup olmama durumuna kendilerinin karar vermesi durumudur. Kişilerin ihtiyaç olarak hissettiği ve arzuladığı gereksinimlere göre kişisel olarak belirlenmiş olan yoksulluk türüdür. Sübjektif bir tanımlama barındırdığı için karşılaştırılma ve belirli temellere dayandırılma hususlarında yetersiz kalmaktadır.

1.2.4.İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk gelir yoksulluğu ile benzerlikler göstermesine rağmen aslında iki ayrı kavramdır. Mutlak gelir düzeyleri üzerine yoğunlaşan gelir yoksulluğu ölçümleri, yetersiz beslenme, okuryazarlık, ana ve çocuk sağlığının yetersiz olması, yaşam süresinin kısa süreli olması, önlenabilir hastalıklara yakalanılması gibi temel insani becerilerden yoksun olmak şeklinde ifade edilebilir (Memiş, 2014: 149). UNDP tarafından geliştirilmiş olan yoksulluk kavramı için insan yoksulluğu yeni bir ölçüt olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde insani yoksulluk UNDP tarafından iç etken temelinde hesaplanmaktadır. Bu etkenler; sosyal ve ekonomik fırsatlar, eğitim ve yaşam süresidir. Bu etkenlerin ortalamasına dayandırılarak insan ve yaş yoksulluk endeksi H değerleri belirtilmektedir (Yılmaz, 2020: 10):

- İnsan yoksulluğunun ilk göstergesi yaşam süresidir.

- Bireylerin yoksulluklarının hesaplanmasında yetişkin bireylerin okuma ve yazma bilmeme oranları da göz önünde bulundurulmaktadır.

- Bireyler için ekonomik ve sosyal fırsatların yer almaması, insan yoksulluğunun hesaplanmasında önemli bir etkidir.

İnsani yaşam endeksi; temel eğitim hizmetlerinden mahrum edilmesi, yaşam süresinin kısa olması, özel ve devlet kaynaklarına erişim sağlanamaması gibi bireylerin gelişimleri açısından ortaya çıkan kısıtlanmaları, insani gelişim dışında kalan bireylerin oranını ve yoksulluğun boyutlarının ölçülmesini sağlamaktadır. İnsani yoksulluk kavramı tanım olarak, okuryazarlık, yetersiz yoksulluk, kısa yaşam süresi, anne ve çocuk sağlığının yetersiz olması ve önlenebilir hastalıklara yakalanılması gibi temel insani becerilerden mahrum olunması durumudur. Eğitim buna göre; temel insan becerilerini devam ettirebilecek mal, hizmet, iletişim, enerji, alt yapı, içme suyu, hijyen, erişiminin olmaması veya sınırlandırılması yoksulluğun insani boyutu olarak nitelendirilmektedir (Demirci, 2019: 25). Bireylerin refah seviyeleri doğrultusunda yaşamlarını sürdürebilmeleri için insani yoksulluk olgusu, gerekli olan maddi koşullarla birlikte sosyo-kültürel şartların da bulunması anlamına gelmektedir. İnsani yoksulluk kavramı çok boyutlu olarak yoksulluk kavramını incelemektedir. Yoksulluk kavramı tek boyutlu olarak düşünülmemektedir (Yıldırım, 2019: 19).

Ülkeler adına ulusal gelirin yüksek olması, o ülkenin gelişmiş bir ülke olduğu anlamına gelmemektedir. Ekonomik anlamda zira, gelişmiş olan ülkelerin birçoğunda toplumsal sorunların olması, insani gelişme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişkinin daha iyi olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin ekonomik anlamda ülkemiz son zamanlarda göstermiş olduğu önemli ilerlemelere rağmen İGE sıralamasındaki gelire göre yapılan sıralamalara göre oldukça geridedir. Geçmiş dönemlerde yapılan mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlamalarına göre bir bütün halinde yoksulluğu karşılamakta yetersiz kaldığı, yalnızca maddi imkanların değil, kültürel ve sosyal imkanlarında olması gerektiğini vurgu yapmıştır.

Mutlak yoksulluk gıda yoksulluğu kavramı ile birlikte de açıklanmakta, gıda dışında konut ve giyim ihtiyaçlarının karşılanamaması şeklinde de tanımlanmakta olan yoksulluk kavramlarının dışında bu iki kavramı da içerisinde bulunduran insani yoksulluk kavramı bireylerin mevcut hizmetlere erişimini sınırlandıran veya engelleyen yoksulluk olarak yer almaktadır. Düzenli bir şekilde UNDP'nin hazırlamış olduğu İnsani Gelişme Raporunda insani yoksulluk kavramının önemli bir yer kapladığı görülmektedir. İnsani

yoksulluk kapsamı doğrultusunda ülkelerin yoksulluk profilleri incelenmektedir. İnsani Gelişme Raporları her yıl düzenli olarak yayınlanmakta olup insani yoksulluk kavramının alan kapladığı alan bakımından önemi bulunmaktadır. İnsani olarak burada belirtilen ise; yaşam süresi, eğitim, hijyen, sağlık imkânları, sağlık içme suyu, iletişim, mal ve altyapı gibi etkenlerdir (Tok, 2021: 8). Bu bağlamda insani yoksulluk kavramı insani yoksulluk endeksine göre belli başlı değişkenler çerçevesinde oluşturulan insani yoksulluk endeksi baz alınarak oluşturulan yoksulluk türüdür.

1.2.5.Yerel Yoksulluk

Yoğunlaşan nüfusun kentlerde yaşanan göç hareketleri ile birlikte kentleşmesinde yaşanan azalma, kentsel yoksulluğun temel sebeplerinden biridir. Çalışan bireyler içinde kentsel yoksulluk içinde geçerlidir. Sosyal hizmetlerin ticarileşmesi ve ücretler seviyelerinde düşüş yaşanması, çalışan bireylerin yoksulluk sınırının altına çekilmesini sağlamaktadır (Yılmaz, 2020: 10). Yerel yoksulluk; kentlerde küreselleşme, modernleşme ve kapitalizm ve bu bağlamda sınıfsal eşitsizliklerin beraberinde getirmiş olduğu en önemli sorun alanlarından biri olarak dünya gündemindeki yerini almıştır. Kentsel bölgelerde farklı özellikleriyle yoksulluğun görülmesi dünya genelindeki devletlerde kendini göstermesine rağmen özellikle az gelişmiş ülkelerde önemli bir sorun olarak gündeme gelmektedir. Kentsel bölgelerin yoksulluk düzeylerinin belirlenmesinde önemli olan etken kentsel bölgelerde yaşayan bireylerin kentin sunmuş olduğu imkanlardan ne ölçüde yararlandığıdır (Saçlı, 2019: 11).

Bu çalışma kapsamında yerel yoksulluk kavramını Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sorumluluk sahaları olan il ve ilçeler itibariyle mevcut olan yoksulluğu ifade etmek için kullanılmıştır. Yani kent veya kent benzeri yapılanmalarda hissedilen yoksulluk, yerel yoksulluk olarak ifade edilmektedir.

Tablo 4. Yoksulluk Türleri

Mutlak Yoksulluk	Görsel Yoksulluk	Öznel (subjektif) Yoksulluk	Gelir Yoksulluk	İnsani Yoksulluk	Kırsal Kentsel Yoksulluk
Asgari gıda harcaması, Açlık oranı.	Düşük gelir, Asgari yaşam düzeyi, Ortalama Refah düzeyi.	Ana ihtiyaçları karşılama, Yoksulluk sınırı, Leyden Yoksulluk Sınırı.	Gelir düzeyi, Yoksulluk sınırı.	Yaşam Süresi, Eğitim sosyal İmkânlar.	Mülkiyet yapısı, İşgücü (emek), Beslenme, Gıda, Eğitim, Toplumsal ve kültürel ihtiyaçlar.

Kaynak: TÜİK, 2019)

1.3. KÜRESELLEŞME VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

1980’li yıllar itibariyle ekonomik anlamda dünyada en verimli dönem yaşanırken bir diğer taraftan yoksulluk da toplumlar içerisinde çok derin şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Gelir adaletsizliklerine yol açmasından dolayı küreselleşme süreci, gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir düzeylerinin giderek daha da artmasına sebep olmuştur.. Küreselleşme; gelişmemiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere sadece zengin statüsünde bulunan bireylere avantaj sağlayan ve yoksulluğu kronikleştiren bir etken olarak önümüze çıkmaktadır. (Yılmaz, 2020: 32-33).

Dünya küreselleşmeyle birlikte her geçen gün biraz daha bütünleşme eğilimi girmeye başlamış ve bu durum sermayeleşmenin küresel çapta örgütlenmesine sebep olmuştur. Neo-liberal politikalarda böyle bir durumda devamlı olarak gelişen uygulama alanlarına sahip olmuştur. Bu politikaların sürdürülmesiyle birlikte gümrük duvarları kaldırılmış, özelleştirmeler yapılmış, sosyal hizmetlerde ve tarımda sübvansiyonlar kısıtlanmış ve hatta küreselleşmenin bir gereği olarak tamamen kaldırılması gündeme

gelmiştir. Bazı ülkelerin bu politikaları uygulaması tarım kesiminin, işçi sınıfının, muhalefetin ve özellikle son sınıfın eleştirilerine karşı uygulayanların cevabı küreselleşmenin gerekliliklerinin yerine getirilmesi, aksi halde ekonomik anlamda büyük sıkıntıların yaşanacağı şeklinde olmaktadır.

Aynı zamanda küreselleşme eğilimleriyle paralel olacak şekilde ekonomik anlamda yaşanan serbestleşmelerle birlikte finansal sermayenin spekülative nitelikli kararları, kısa dönemli ve sanayileşme konusundaki hedeflerin önüne geçmiştir (Memiş, 2014: 152). Fakat bir diğer yandan ekonomik kazançların teşvik ettiği finansal şişkinlik giderek başlı başına bir istikrarsızlık sorununu beraberinde getirmiştir. Ayrıca küreselleşme ciddi anlamda politik bir sorundur. Sermaye kurumlarının ulus ötesinde olması, ulus devletler ve giderek birbirine bağımlı bir hale gelen dünyada düzen ve tutarlılık getirmekle görevlendirilen uluslararası kurumlar arasındaki etkileşimlerle şekillenmektedir. Ekonomi; Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Örgütü, çok uluslu şirketler ve hükümetler gibi dünya genelindeki finansal kurumlar kolektif ve bireysel aktörlerin seçimleri dışında farklı bir hareket alanlarına sahip olmamışlardır (Yeşildal, 2020: 465).

Son yıllarda ekonomik küreselleşme, dünya ekonomisine yön veren sermaye ve uluslararası ticaret akımlarının ciddi anlamda genişlemesine sebep olmuştur. Ülkelerin genelinde giderek ithal ettikleri mal miktarlarını arttıran bireyler, şirketler adına uluslararası operasyonlarda çalışmaktadır. Sonuç olarak; sadece bireylere sunulan mal ve hizmetlerin türünü kapsamayan ekonomik küreselleşme ayrıca fırsatları ve gelirlerinde etkilenmesine neden olmuştur.

Küreselleşme ile yukarıda belirtilen tespitler ortaya çıkmış ve küreselleşen dünyada bireyselleşmenin de etkisi ile yoksulluk kavramı daha hissedilir bir hal almıştır. Ancak yoksulluk hissedilirken buna duyarsız kalınmamış ve bir nevi ülkelere ekonomik avantaj sağlanmak adına yoksul bireyler kalkındırılmaya çalışılmıştır. Tablo 5.'deki veriler de bu durumu doğrular nitelikte olup; küreselleşmede kendine ekonomik anlamda iyi bir yer edinen ülkelerle gelişmemiş veya az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılığı göstermesi anlamında önem taşımaktadır. Özetle küreselleşme ile yoksulluk ve bu kavrama karşı duyarlılık daha üst düzeye taşınmıştır.

Tablo 5. Kişi Başına Düşen GSMH'ye Göre Dünya'nın En Zengin Ve En Yoksul 10 Ülkesi

En Yoksul 10 Ülke	Kişi Başı Milli Gelir(\$)	En Zengin 10 Ülke	Kişi Başı Milli Gelir(\$)
Burundi	740	Katar	124.130
Orta Afrika Cum.	870	Makau	112.480
Kongo Dem. Cum.	900	Singapur	94.500
Nijer	1.030	Brunei Darüsselam	85.790
Mozambik	1.300	Kuveyt	83.390
Malavi	1.310	Lüksemburg	80.640
Sierra Leone	1.520	Birleşik Arap Emirlikleri	75.300
Madagaskar	1.580	İsviçre	69.220
Togo	1.760	Hong Kong	67.700
Gine Bissau	1.790	Norveç	66.390

Kaynak: (Yılmaz, 2020: 23)

1.4. YOKSULLUĞUN NEDENLERİ

Bir etkene bağlanarak yoksulluk kavramının açıklanması ve çözüm önerilerinde bulunulması pek mümkün değildir. Aynı zamanda yoksulluğun karmaşık yapıya bir sahip olması bireyin yoksullukta hangi etkenin etkili olduğunun belirlenmesi çoğu zaman mümkün değildir. Ancak buradaki önemli olan sorunun sosyo-ekonomik yapıdan yapay bir biçimden uzaklaştırılmak istenmesidir. Bu şekilde bir ayırtırmanın yapılması sorunlara doğru çözümler üretilmesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Birey bazında şüphesiz, yoksulluk olarak ifade edilen durumla sonuçlanan veya var olan olgunun birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler arasında bireysel görünümlü ve odaklı nedenlerle, uyumsuzluk türlerine de değinmek gerekmektedir. Bir bütün olarak yoksulluğun büyük bir kitleyi veya toplumu etkilemesinde ekonomik etkenlerinde çok büyük bir payı bulunmaktadır. Teknoloji de ve üretim faaliyetlerinde oluşan değişiklikler sorunun daha da artmasına neden olmaktadır. Her ne kadar yoksulluğun nedenleri arasında kişisel etkenler ile rastlantısal sonuçlara yer verilmiş olsa da temel olarak dışsal etkenlerden bahsedilmektedir. Bu dışsal etkenler, yerleşim yerlerinin özellikleri ve mülkiyetin dağılımı olsa da kısa süreli ekonomik krizlerin yaşanması, emek piyasalarını yapısı ile uyum politikaları da ön plandadır (Yılmaz, 2020: 13).

Yoksulluğun tanımlanmasıyla ilgili olarak ortak bir fikir birliğine varılamaması, yoksulluğun boyutunun belirlenmesine de mâni olmaktadır. Yoksulluğun hangi şartlar altında ortaya çıktığı ve ortaya çıkış şekli yoksulluğunda nedenleri konusunda bazı

değişikliklerin yapılması gerekliliğini meydana getirdiği için önemli bir husustur. Yoksulluk; eğitim, dil, din, ırk ve gelir düzeyleri gibi etkenlerle değişiklik göstermesiyle birlikte kültürel, ekonomik, sosyal ve siyasal etkenlerden de etkilenmektedir. Yoksulluk olgusu buna bağlı olarak istihdam, sağlık, göç, insan hakları, eğitim, yoğun nüfus ve ekonomi gibi etkenlere göre de değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışı yoksulluğun temel nedenleri arasında gösterilmektedir. Ülke genelinde nüfus baskısının artması özellikle kent bölgelerindeki yaşam seviyelerini de olumsuz anlamda etkilemektedir. Yoksulluğun nedeni olarak nüfus artışının gösterilmesi, ayrıca durumun sonucu olarak da belirtilebilmektedir. Aynı zamanda çevre düzenlemelerinin bozulmasının nedeni olarak yoksulluk gösterilebilir (Yaşar ve Gürbüz, 2021: 271).

Yoksulluk sorunundan ya da kent yoksulluğundan kapitalist sistemi sorumlu tutanlara göre; kapitalist üretim tarzının kurulması ile kent ve kırsal arasındaki büyük zıtlığın üstesinden gelinememiştir. Ancak yoksulluktan ya da kentsel yoksulluktan sorumlu tutulması gereken kentin kendisi değil, kapitalist üretim biçimidir. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki yoksulluğun ya da kentsel yoksulluğun sorumlusu, ne yalnızca kentte kapitalist mantığın bir yansıması, ne de kentin kapitalist üretim tarzının merkezi olması değildir. Öyleymiş gibi algılanması aslında, kapitalist üretim tarzından beklenenin aksi olan görüntülerin en fazla kentlerde görünür olmasındandır. Kentler kapitalizmin kötü tarafını gösterdiği kadar, aynı zamanda tüm bunlara karşı çıkabilecek olanların da bulunduğu alanlardır. Dolayısıyla kentler, yoksulluğun olduğu kadar, zenginliğin de görünür olduğu yerlerdir. Aslında yoksulluğun sebebini kapitalizme bağlayanların çok da haklı olmadıkları, öncelikle yoksulluğun tarihinin kapitalizmden daha eski olduğundan görülebilir. Sonra da kapitalizm ile birlikte, özellikle kentlerde olması beklenenlerin gerçekleşmemesi, küreselleşmenin de etkisiyle beklenenin tam aksi gelişmelerin yaşanmasına sebep olmasından da anlaşılabilir.

1.4.1. Gelir Dağılımındaki Dengesizlikler

Kavram olarak gelir dağılımı incelendiğinde belirli bir dönem içerisinde elde edilen milli hasılanın gruplar, bireyler ya da üretim grupları arasında dağılım göstermesidir. Yapılan tanımdan hareket edilerek, yoksulluğun temel sebepleri dengesiz gelir dağılımındaki eşitsizliklerden kaynaklanmaktadır. Gelir dağılımında yaşanan

eşitsizliklerde toplumlardan toplumlara bölgelerden bölgelere göre farklılıklar yaşanmaktadır. Dünya genelinde yaşanan örnekler incelendiğinde gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler Latin Amerika ve Büyük Sahra'nın güneyinde bulunan Afrika ülkelerinde üst seviyelerinde iken, Doğu Avrupa ülkelerinde ise bu durum daha düşük seviyelerdedir (Yılmaz, 2020: 14).

1.4.2. Demografik Unsurlar

Tarım Devrimi'nin hemen ardından dünya nüfusunda artışların görülmesine rağmen yükseliş sıklıkla yaşanan savaşlar ve salgınlarla kesintiye uğratılmıştır. Dünya nüfusu 1750 yılında yaklaşık 700 milyon ulaşmıştır. Avrupa ülkelerinin bazılarında ve Kuzey Amerika'da 18. ve 19. yüzyıllarda Sanayi Devrimi'nin etkileriyle ölüm oranlarında da artış yaşanmış ve nüfustaki büyümenin hızı da artmıştır. Dünya nüfusunun tamamının bir milyardan iki milyara çıkabilmesi için tek bir yüzyıl etkili olmuştur. Dünya genelindeki demografik oluşum günümüzde değerlendirildiğinde, diğer ülkeler ile sanayileşmiş ülkeler arasında doğum ve ölüm oranları ile nüfus artış hızı arasında önemli farklar bulunmaktadır (Yılmaz, 2020: 15).

1.4.3. Göç

Sosyal bir olgu olmasıyla birlikte göç kavramı, yoksullukla da ilişkili bir kavramdır. Kentleşme ve kırsal çözülmenin sebepleri incelendiğinde istihdamı azaltmak, iş gücü piyasasını zayıflatmak, ulaşım ve iletişim imkanlarını arttırmak ve kültürel sebepler gibi etkenler görülmektedir. İletişim teknolojilerinin günümüzde gelişmesiyle birlikte tüm toplum tarafından kentsel yaşamın çekici olmasının fark edilmesi özellikle de genç nüfusun eğitim alma isteği ile birleşerek kırsal alanlardan kentsel alanlara göç yaşanması ile ilgili yeni bir etken olarak ortaya çıkmıştır. Kırsal alanlarda yoğun bir şekilde iş gücü hacmi bulunması özelliğini kaybetmesi ve istihdamın azalmasından dolayı kırsal alanlardan kentsel alanlara göçler zorunlu bir hal almıştır (Yılmaz, 2020: 17).

1.4.4. İşsizlik

Gelir durumuna sahip olan ülkelerin tamamında yoksulluk, iş gücü piyasası ile ilişkilendirilmektedir. Bireylerin iş gücü piyasası üzerinde eğitim düzeyi, kültürel-sosyal etkenlerden meydana gelen demografik etkenlerin etkisi bulunmaktadır. Ekonomide son

zamanlarda strüktürel değişim yaşanması ve buna bağlı olarak istihdamın azalması işsizlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Göç kavramıyla ilişkili olarak kırsal alanlardan kentsel alanlara göçlerin yaşanması göç edilen bölgelerde işsizliklerin görüldüğünü göstermektedir. Buna karşılık olarak göç eden bireylerin genelinin kentsel bölgelerde istihdam edilmemesini bunların bütün olarak tüketici konuma düşmesine neden olmuş, açık işsiz kavramını ortaya çıkarmıştır. Kentsel bölgelerde bireylerin daha iyi şartlarda yaşama isteği ve umuduyla birlikte genelinin kırsal alanlarda hayat şartlarının daha iyi olmasına karşılık olarak bu kesim kentsel alanlardaki maliyetleri karşılayamayarak zor duruma düşmektedir (Yılmaz, 2020: 18-19).

1.4.5. Şoklar, Olağandışı Durumlar ve Savaşlar

Yoksulluk içerisinde bulunan sistem ve yapının dışında bireysel faktörlerde etkinlik göstermektedir. Hane halkının ve içerisinde bulunan bireylerin yaşamlarında karışılacakları ani şok ve olaylar bazı ülkelerde yoksulluğun nedenleri olarak değerlendirilmektedir. Devlet yardımlarının aksaması ya da kesilmesi, hastalıkların oluşması ve bireylerin vefat etmesi bu duruma örnek olarak verilebilir. Yoksulluk üzerinde şokun yaratabileceği etkiler biraz da şokun etkisine bağlıdır. Örneğin kuraklıktan kaynaklanan tarımsal verimlilik ile hane halkı bireylerinin işsiz kalması veya ölmesi farklı etkiler yaratabilmektedir. Şoklarla birlikte savaşlar ve terör olayları önemli bir yoksulluk nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan kayıplarının yaşanması milli gelirde önemli ölçüde gelir kaybına neden olmaktadır. Ülkemizde çatışmaların meydana gelmesi, gerilimler ve terör olayları zorunlu göçlerin yaşanmasına neden olmakta ve bu durum sonucunda yoksulluk meydana gelmektedir (Yılmaz, 2020: 18-19-20).

1.4.6. Yerleşim Yeri

Yoksulluk ile yaşanan çevre birbirleriyle ilişkili durumdadır. Ülkelerin bazı bölgelerinde birçok yoksulluk nedeni olabileceğinden o bölgelerde yoksulluk daha fazla görülmektedir. İstihdam kapasitesi, iklim, hizmetler ve kamu hizmetlerinin varlığı ve sunumu gibi nedenlerden dolayı yoksulluk bazı bölgelerde yoğun bir şekilde görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise kaynakların yetersiz olması, iklim şartlarının bozuk olması ve kaynaklara erişimde sıkıntı yaşanması gibi doğal nedenlerin yanı sıra olgunlaşmış sanayi sektörünün bulunmaması, göçmenlerin nüfus içerisindeki yeri, iş

gücü piyasasının niteliği, suç oranlarının artması gibi olumsuz şartların birlikte bulunduğu alanlarda yoksulluk yoğun bir şekilde görülmekte ve hissedilmektedir (Yılmaz, 2020: 19-20).

1.4.7. Diğer Etmenler

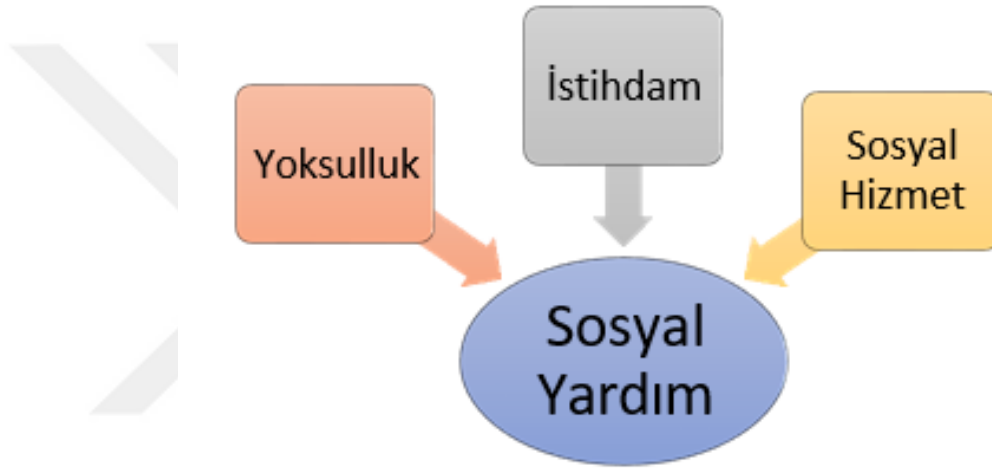
Araştırmacıların bazılarına göre günümüzde yoksulluğun bütün yansımaları giderek artan şiddetle küresel süreçlerin bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Gelir düzeylerinin azalması yoksulluğun temel sebebidir. Başka bir ifadeye göre gelir düzeyinden mahrum olmak, işsiz kalmak ve çalışmamak yoksulluğun ana nedenidir. Yoksulluk günümüzde genellikle cinsiyet, ırk, sakatlık veya sakatlık ayrımlarından dolayı meydana gelmektedir. Toplumsal cinsiyet, milliyet ve ırk gibi nedenlerden dolayı bazı ülkelerde ayrımcılığın önemli ölçüde arttığı ve önemli bir yoksulluk nedeni olduğu görülmektedir. Çok geniş anlamda burada toplumların bazı kesimlerin dezavantajlı durumda olması ve o durumda bırakılması ya da o durumun içine sürüklenmesi olarak ifade edilen ayrımcılık ve yoksulluk kavramları arasındaki ilişki etnik veya ırka göre veya cinsiyete göre değişiklik göstermektedir.

1.5. SOSYAL YARDIM KAVRAMI

Neredeyse tüm alanlarda değişimin yaşandığı günümüzde politika uygulamaları ve yönetim yaklaşımlarında da değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim döneminde sosyal hizmet, sosyal yardım, sosyal devlet ve sosyal politika kavramlarının bir yandan tanımlamaları yapılırken, bir diğer yandan ise bu kavramların uygulayıcı konumunda olan yerel ve merkezi yönetimlerin işlevleri yeniden oluşturulmaktadır. Toplum içerisinde yaşanan çeşitli sorunları ortadan kaldıran sosyal politika, sosyal refahı güvence ederek sürekliliğini sağlamayı amaç edinerek politikaların bütünü olarak gösterilmektedir (Çıplak, 2015: 3).

Sosyal yardım kavramının ortaya çıkışı devlet yapısının var olduğu ve kurulan ilk siyasi organizasyonlara kadar dayandırılmaktayken, modern anlamda sosyal yardım kavramının ortaya çıkışı Sanayi Devrimi ile olmuştur. Küreselleşme ile birlikte de sosyal yardım tüm toplumlar için önemli bir kavram haline gelmiştir. Sosyal yardım, sözlükte dar anlamda “yoksul kimselere yiyecek, giyecek, yakacak, tedavi ve ilaç sağlanarak

yapılan parasız yardım” olarak tanımlanmaktadır. Fakat uygulamada ise nakdi ve aynı yardımların yanı sıra sosyal hizmet yardımları da söz konusudur (Ortakaya, 2021: 15). Sosyal yardım kavramı sosyal devlet niteliği taşımakta olan ülkelerde birçok dinamikle etkileşim halinde olan bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda sosyal yardım önceki bölümümüzde incelenmiş olan yoksulluk kavramı ile sosyal yardımların yapılıp yapılmaması konusunda etkileşimde olması sebebiyle istihdam kavramı ile ve yine sosyal hizmet kavramı ile etkileşim halinde olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1. Sosyal Yardım İle İlişkili Kavramlar

Kaynak: (Ortakaya, 2021: 24)

Sosyal güvenlik sisteminin bir parçası olarak düşünülmesi gereken sosyal yardımlar, vergiler yani kamu gelirleri tarafından ile finanse edilmektedir. Sosyal yardım programlarını diğer programlardan ayıran temel özellik sosyal yardımların muhtaçlık şartına bağlı olması ve karşılıksız bir şekilde yerine getirilmesidir. Sosyal yardımlar en modern haliyle sanayi devrimi ile gündeme gelmiş olsa da Aristo’nun söylemlerinin ardından sosyal yardımlar kavramının çok eski dönemlere kadar uzandığı sonucuna varılmaktadır. Aristo, göre en iyi devlet modelinde bile bazı yoksul bireyler bulunmakta olduğunu ve devletin yoksul bireylere karşı olarak destelerde bulunması gerektiğini ve bu desteklere de sosyal yardım denilebileceğini savunmuştur. Aile yapısında değişimlerin yaşanması, kentsel alanlara yapılan göçlerin artması, işsizliğin genel bir sorun haline gelmesi, gecekondü yaşamının yaygınlaşmaya başlaması, çalışanların yoksulluk

durumlarının iyice kötüye gitmesi ve piyasa şartlarının değişmesi gibi nedenlerden dolayı sosyal yardım politikaları da değişime uğramıştır (Gülşen, 2019: 27).

Sosyal yardımların bazı temel özellikleri aşağıda verilmiştir (Tekindal, 2018: 342-343);

- Temel olarak sosyal yardımlar sosyal güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesinde kullanılmaktadır.
- Sosyal hizmetlerin hizmet şekli ve uygulama alanı sosyal yardımlar ile oluşturulmaktadır.
- Kişiler sosyal yardımlarda bireysel ödeme yapmazlar ve bireylerin ihtiyaçları karşılıksız olarak karşılanmaktadır.
- Yalnızca devletin görevlendirmiş olduğu resmî kurumlar tarafından sosyal yardım hizmetleri yerine getirildiğinde sosyal güvenlik hizmetleri doğrultusunda hizmet vermiş olurlar.
- Gerek rehabilitasyon gerekse ekonomik, tedavi ve bakım gibi hizmetler sosyal yardımlar çerçevesinde gerçekleşmektedir.
- Bireyler yoksulluk durumlarının araştırılması sonucunda sosyal yardım hizmetleri sağlanmalıdır.
- Bireylerin sosyal yardımlar ile kendi temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeye gelmeleri amaçlanmalıdır.

1.5.1. Sosyal Yardımların Kısa Tarihsel Gelişimi

Farklı isimler altında sosyal yardım kavramı tarihin ilk dönemlerinden itibaren varlığını sürdürmektedir. Fakat tarihsel süreçte sosyal yardım adının duyulmaya başlaması sanayileşme dönemine denk gelir. Modern anlamda sosyal yardımın bu açıdan değerlendirildiğinde sanayileşme döneminde özellikle gelirlerin yeniden dağıtılması aşamasında işlevsellik kazanmasıyla birlikte varlığını uzun yıllardır sürdürmeye devam etmektedir. Araştırmacılara göre sosyal yardım kavramı en genel tanımıyla yardıma

ihtiyacı olan bireylere belirli çerçeveler doğrultusunda gerek maddi gerekse manevi aynı ve nakdi yardımların verilmesi anlamına gelmektedir. Zamanla sosyal yardım kavramının gerek kavranmasında gerekse algılanması hususunda farklılıklar meydana gelmiştir. Sosyal yardım kavramı ile benzer anlamlara gelen kavramların bulunması da bu durumda etkili olan sebeplerden birisi olmuştur (Ceviz, 2019: 33).

Sosyal yardımlar tarih boyunca başta gönüllülük esasına göre icra edilenler olmak üzere farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak toplumların her kesiminde yardıma ihtiyacı olan bireylere yardım edilmesi manevi bir sorumluluk olarak nitelendirilmiştir. Devletlerin de aynı zamanda toplumlarına güven verme sorumluluklarından dolayı ilk devletten veya siyasi organizasyonlardan itibaren kamusal sosyal yardımların ortaya çıktığı sonucuna varılabilir. Yunan, Mısır, Roma uygarlıkları ile diğer topluluklarda ilk çağ birlikte dini inançlar temelinde sosyal yardımlar kavramı ortaya çıkmış ve buradan toplumun geneline yayılan bir sosyal yardımlar sistemi oluşturulmuştur. Yunan topluluklarında görülen esnaf birlikleri bu duruma örnek olarak gösterilebilirken; aile, dini anlayış, yakın çevre ve akraba çerçevesinde ilk çağda kısıtlanmış olan sosyal yardımlar orta çağda genişleyerek devam etmiştir. Özellikle o dönemlerde batı toplumlarında ekonomik sıkıntıların yaşanması karşısında hayırseverlik anlayışları ve dini duygular doğrultusunda sosyal yardımlar yerine getirilmiş ve kurumsal sosyal yardım müesseseleri yine bu dönemlerde ortaya çıkmaya başlamıştır. 1601 yılında ilk olarak İngiltere’de uygulanan Yoksullara Yardım Yasası ile birlikte sosyal refah devletin ilk uygulamalarının ortaya çıkmasıyla yaşlılık, dul olma, işsizlik ve hastalık hallerinin varlığında devletin yoksul bireylere yardım etmesi durumu kamu hizmeti olarak bu yasa kapsamında kabul edilmiştir (Ortakaya, 2021: 29).

Bu bağlamda ülkelerde ve toplumlarda sosyal yardımlar icra edilirken farklı kriterler göz önünde bulundurulmak durumunda kalmıştır. Bu kriterler ekonomik, sosyolojik ve fiziksel etkenlere göre farklılık gösterebilmekle beraber ülke ve sosyal yardımların uygulandığı toplumların gelişmişlik düzeyine göre de farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar farklı uluslararası kuruluşlar tarafından ortaya konulan çalışmalarda değişiklikler barındırmış ve bu durum da sosyal yardım ve harcamaların farklılık göstermesine sebep olmuştur.

Tablo 6. Dünyada Sosyal Harcamaya Bakış

EUROSTAT	OECD	ILO
Hastalık/Sağlık Engellilik Yaşlılık Malullük Aile/Çocuk İşsizlik Konut Sosyal Dışlanma	Yaşlılık Malullük Engellilik Sağlık Aile Aktif İşgücü Programları İşsizlik Konut Diğer Sosyal Politika Alanları	Sağlık Hastalık Engellilik Malullük İş Kazası Yaşlılık Aile ve Çocuk İşsizlik ve İşgücü Piyasası Politikası İşgücü Piyasası Programları Konut Sosyal Yardım ve Diğerleri Temel Eğitim Gıda ve Beslenme

Kaynak: (Çıplak, 2015: 27)

Kısaca ifade etmek gerekirse kırsal yaşamın işçi yaşam alanları çerçevesinde yerini kentsel yaşama bıraktığı Sanayi Devrinde ortaya çıkmış olan sosyal yardım kavramı aslında insan var oldukça var olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Liberal dönemde etkisini yitiren bu kavram, Keynesyen dönemde müdahaleci devlet modeli ile yine etkili hale gelmiştir. Devlet fonksiyonunda bu değişimler yaşansa da varlığını az veya çok devam ettiren sosyal yardımlar küreselleşme olgusu ile Neoliberal politikalar çevresinde en etkin dönemini yaşadığını ifade etmek gerekmektedir.

1.5.2. Sosyal Yardımların Amaçları Ve Hedefleri

Sosyal yardımların temel amacı yardımlardan yararlanacak olanların en kısa sürede çalışma hayatlarına katılmaları, gelir elde edecek düzeye gelmeleri ve kendi geçimlerini sağlayabilecek duruma gelmelerini sağlamaktır. Diğer araştırmacılara göre de sosyal yardımların temel amacı, yardıma ihtiyacı olan bireylerin durumları iyileşinceye kadar gelir güvencelerinin sağlanmasıdır. Bireylerin bu dönemde kendi kendilerine temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek hale gelmeleridir. Bu amaç sosyal yardımların temelinde bireyleri koruma çabalarından kaynaklandığı söylenebilir. Toplumun her kesiminden bireylerin insan onuruna yakışacak bir şekilde yaşam sürmelerinde sosyal yardımların desteği olmalıdır.

Dolayısıyla sosyal yardımların amaçlarından iki temel özellik dikkat çekmektedir. İlki muhtaç durumdaki kişilerin öncelikle kendilerine yeter hale gelmeleri, ikincisi ise mevcut durumlarının daha da iyileştirilmesidir. Bu durumda sosyal yardımların kişilerin muhtaçlık durumlarının ortadan kalkması halinde sona ermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Diğer yandan sosyal yardımlar aracılığıyla, kişilerin çalışma hayatına aktif katılımlarının sağlanarak hem kendi gelirlerini elde etmeleri hem de ekonomik anlamda katkılarının artması beklenmektedir. Söz konusu katılım sosyal dışlanmanın azalmasını da beraberinde getirecektir. Bu amaçlara yönelik olarak sosyal yardımların hedeflerine bakıldığında muhtaçlığı azaltmak, gelirin korunması ve ekonomik verimliliğin sağlanması, sosyal dışlanmanın azalması, gelirin yeniden dağılımı ve kişilerin davranışlarında değişiklik gerçekleşmesi yer almaktadır.

Sosyal yardımların önemini ve gerekliliğini ifade eden yaklaşımlardan birisi de yapılan yardımların insani yönü, bireylerin insan olmasından kaynaklanan hakları olarak sosyal yardımları hak ettikleri düşüncesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet, din, dil ve ırk ayrımı gözetilmeksizin yalnızca insan olmanın esas alınması gerekmektedir. Devlet endeksli yaklaşımda sosyal yardımların gerekliliğini gösteren bir diğer yaklaşımdır. Yardıma ihtiyacı olan bir birey bu yaklaşıma göre tam anlamıyla özgür değildir. Çünkü ekonomik anlamda bir bağıllığı bulunmaktadır. Devletlerin sosyal yardımlara ihtiyacı olan bireylere karşı yaklaşımları kurtarıcı ve koruyucu şeklinde gerçekleşmektedir. Devletlerden sosyal yardımlar alanında beklenen görev ve sorumluluklar yasal, anayasal ve kurumsal düzenlemelerdir. Devletin sosyal yardım faaliyetleri rahat bir yaşam sürebilmek için gerekli olan en az kaynak, mal ve hizmet erişiminden mahrum olan bireylere yaptığı eşit bir yaşam sürmelerini sağlayan ve karşılık beklemeden yapılan yardımlardır. Bireylerin yaşamlarına dair bir güvence olan sosyal yardımlar, bireylerin yeniden gelir düzeyine kavuşmasına ve iş hayatın atılmasına imkân sağlamaktadır. Sosyal yardım faaliyetlerinin temel amacı yoksul bireylerin mağduriyetlerinin ortadan kaldırılıncaya kadar kendi başlarına temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sosyal yardımın temelinde bu sebeple bireyleri koruma mücadeleleri bulunmaktadır (Gülşen, 2019: 30).

Sosyal yardımlar çeşitli amaçlar barındırmakla birlikte bunları aktif ve pasif amaç olarak sınıflandırmak doğru olacaktır. Aktif amacı ışığında sosyal yardımların bireylerin

kendine yeter hale gelmesini amaçlarken; pasif amaç çerçevesinde bireylerin mevcut durumlarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır ki aşağıda ifade edileceği üzere bu anlamda bu farklı amaçlar için farklı uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

1.5.3. Sosyal Yardımların Türleri ile Uygulamaları ve Özellikleri

Sosyal yardım kavramları ile ilgili yapılan tanımlamalar sosyal yardımların nasıl olması gerektiği ile ilgili soruları gündeme getirmiştir. Sosyal yardımlar şartlı ve şartsız yardımlar, ayni ve nakdi yardımlar ve tazminat ve koruma karakteri olan yardımlar olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. Aktif ve pasif olmak üzere ise uygulamalar iki grupta sınıflandırılmıştır. Aktif sosyal yardım programları içerisinde asgari ücret uygulamaları, temel gıda ve barınma yardımları, yoksullarla ilgili olarak sağlık ve eğitim yardımları, mikro kredi yardımları, istihdam projeleri, verdi düzenlemeleri ve sübvansiyonlar yer almaktadır. Yoksul durumda bulunan bireylerin temel ihtiyaçlarının giderilmesi için ayni ve nakdi yardımlar ise pasif sosyal yardımlar sınıfında bulunmaktadır (Ortakaya, 2021: 16-17).

Şekil 2. Sosyal Yardım Türleri Ve Uygulamaları

Kaynak: (Ortakaya, 2021: 17)

Sosyal yardımların tercih edilmesi sonucunda sosyal koruma üç ana başlıkta incelenmektedir. Sosyal sigorta sosyal korumaların ilk başlığı olup, istihdamla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bu sosyal yardım mekanizması devamlılık arz etmektedir. Ek olarak engellilik ve emeklilik gibi durumlarda sunulan yardım imkanları ilke istihdam süresi doğrudan orantılıdır. Bu unsurlardan ikincisi ise acil sosyal yardımlar kategorisidir. Bu yardım çeşitleri vergiler ile finanse edilmektedir. Bu yardım türünde prim gibi bir etken söz konusu değildir. Ayrıca bu yardımların belirli bir süresi ve sınırı da bulunmamaktadır. Evrensel yardımlar ise bu grubun üçüncü kategorisini oluşturmaktadır. Soruşturmaya gerek duyulmadan yardımların ivedilikle yapılması bu grubun temel özelliğidir. Çocuk yardımları bu grubun en belirgin özelliğidir. Fakat ülkelerin bazılarında ulusal sağlık hizmetleri ve sabit orantılı emeklilik maaşları bu grup içerisinde yer almaktadır (Peri, 2020: 52).

Yoksulluğun hem karmaşık hem de çok boyutlu bir kavram olmasından dolayı yoksul bireylerin farklı ihtiyaçları olmasından dolayı yoksullukla ilgili olan sosyal yardım uygulamaları da çeşitlilik göstermektedir. Ülkelerin sosyal politikaları ile sosyal yardım politikalarının uyum içerisinde olması ve toplumdaki bireylere hitap etmesinden dolayı sistemli bir şekilde planlanması gerekmektedir (Tekindal, 2018: 343).

1.5.3.1. Ayni ve Nakdi Yardımlar

Ayni yardımlar genellikle yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayni yardımların bireylerin verilen nakdi ihtiyacı olmayan harcamalarda değerlendirilmesi gibi durumlardan dolayı tercih edilmektedir. Bu durumda hane halkının refah düzeyini koruyucu bir önlem taşımaktadır. Özellikle aile fertlerinin sorunlu olması durumunda aile bireylerinin temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem arz etmektedir. Ancak toplumların sosyal yardım uygulamaları geçmişten günümüze kadar gelmeye başladıkça ayni yardımlardan nakdi yardımlara geçiş söz konusu olmuştur. Günümüzde uygulayıcılar ve yararlanıcılar tarafından ayni yardımlar, nakdi yardımlar kadar tercih edilmemektedir. Nakdi yardımların daha fazla tercih edilmelerindeki temel sebep, bireyleri daha fazla rencide etmek, bireylerin kendi ihtiyaçlarını daha doğru belirleyecekleri varsayımında bulunmak, uygulamayı daha kolay bir şekilde yerine getirmek ve büyük işletme giderlerini giderememesidir (Ortakaya, 2021: 18).

İhtiyaç sahiplerine genel nitelikli yardımlar, mal olarak verilmesi durumunda buna aynı sosyal yardım adı verilmektedir. Burada yapılan ayırım yoksul bireyin ihtiyaç duyduğu mal veya hizmetin doğrudan kendisine sunulması noktasında oluşmaktadır. Kırtasiye gereçleri, tıbbi malzeme, giyim ve gıda gibi çok geniş bir alana sahip olmasıyla birlikte aynı sosyal yardımlar bilinen en eski sosyal yardım türüdür. Aynı yardımların yerine getirilmesi sırasında doğrudan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması, diğer bir ifadeyle başka bir ihtiyaca yönlendirilmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Fakat aynı yardımların bu türde yapılması, yardımdan yararlanan bireylerin tarafında rencide olma duygusunun oluşmasından dolayı eleştirilere maruz kalmaktadır. Konuyla ilgili olarak yapılan bir diğer eleştiri ise bekletilme durumlarının oluşabilme ihtimalinin bulunduğu aynı yardımların özellikle gıda yardımlarında bozulma olasılıklarının olmasıdır.

Nakdi olarak da sosyal yardımların bedellerini karşılamak mümkündür. Bu tarz yapılan yardımlara nakdi yardımlar adı verilmektedir. Nakdi yardımlar içerisinde yapılan ayırım ise yardımların yapılması esnasında yoksul kişinin ihtiyacı olduğu mal veya hizmetlerin karşılığında para ödenmesidir. Paraya çevrilme kolaylığı olan veya parasal değeri olan bu tür sosyal yardımlar, modern toplumlar içerisinde daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Aynı yardımların yerine ülkemizde daha çok nakdi yardım uygulamalarına yer verildiği görüşü de bir hayli hakimdir. Aynı ve nakdi yardımlar ile ilgili olarak ülkemizde farklı eleştirilerde söz konusudur. Sosyal yardımlar konusunda ülkemizde devletin önemli bir rolü bulunmaktadır, fakat sınırlı kaynaklar karşısında yapılmakta olan nakdi ve aynı yardımların etkinliğinden ziyade istihdam artırıcı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede bu sayede daha tekili bir yöntem izlenmektedir (Tekindal, 2018: 346).

1.5.3.2. Şartlı ve Şartsız Yardımlar

Geleneksel uygulamalar incelendiğinde ya da sosyal yardımların tanımları göz önünde bulundurulduğunda sosyal yardımların şartsız olmaları beklenmektedir. Bu durum ile birlikte göz önüne gelen liberal yaklaşımlarla birlikte sosyal yardımların şarta bağlanması da söz konusu olmuştur. Pasif sosyal yardımlar arasında kabul edilen şartsız sosyal yardımlar iken, şartlı sosyal yardımlar ise aktif sosyal yardımlar arasında kabul edilmektedir. Yoksul bireylerin para ve bilgi yetersizliği olması bu yaklaşımların

temelinde yatmaktadır. Şartsız yardımların en bilinen örnekleri yetim ve korunmasız çocuklara yönelik yapılan yardımlar, emeklilik maaşı ve nafakadır. Şartlı nakit transferleri ve mikro kredi uygulamalı ise şartlı sosyal yardımların en bilinen uygulamalarıdır. Özellikle sağlamış olduğu etkin yararlardan dolayı şartlı nakit transferleri yaygın bir şekilde tercih edilmektedir. Sosyal yardımlarda bireylerin koşulları yerine getirmediği durumlarda aldığı yardımlar kesilmektedir. Sosyal yardım programlarının amacına ve içeriğine göre bireylerden beklenen şartlar değişiklik göstermektedir. Sosyal yardımların kısa süreli amacı ilgili hizmetlere bireylerin ilgisinin artırılmasıdır. Beşeri sermaye yaptırımı anlayışı ise sosyal yardımların uzun süreli amaçları arasındadır (Ortakaya, 2021: 19).

Sosyal yardımlar niteliklerine göre, tazminat nitelikli sosyal yardımlar çatısı altında yoksul asker ailelerine yapılan yardımlar başta olmak üzere şu şekilde sıralanabilir. Vatani görevleriyle şeref maaşı bağlananlar, TSK'daki personelin bir kısmına ödenen sakatlık ve şehitlik tazminatı alanlar, Türk kültürüne yurtdışında hizmet eden öğretmenlere yapılan yardımlar, kamu görevlilerinin bir bölümüne yapılan yardımlar ve vatan hizmetinde bulunanlara yapılan yardımlardır. Şartsız olma durumu sosyal yardımların genel özelliği iken, sağlık, eğitim ve istihdam yardımları için gerektiğinde bazı şartlar konulabilmektedir. Yapılan yardımların bedeli alınması şart koşulan eğitimlerdir. Düzenli kontrollerin yapılması ise sağlık alanındaki en önemli koşuldur (Peri, 2020: 55).

1.5.3.3. Tazminat ve Koruma Karakteri Taşıyan Sosyal Yardımlar

Bu ayırım esasına göre özellikle Koşar (2000) ve Tuncay (1998) gibi bazı yazarlar tarafından kullanılmış olan ve isimlerinden de anlaşılabilecek sosyal yardımlardır. Bu anlamda dışarıdan bir korumaya ihtiyaç duyan kimsesiz, yaşlı, engelli, çocuk vb. grupları korumak için amacıyla yapılan yardımlara "koruma karakteri taşıyan" denilirken, herhangi bir muhtaç olma ve ihtiyacı olup olmama durumuna bakılmaksızın direkt olarak devlet eliyle kendisine yardım yapılmasını yasaların ya da kuvvetli teamüllerin öngördüğü şehit yakınları, gaziler vs. gibi gruplara verilen yardımları ise "tazminat karakteri taşıyan" sosyal yardımlar olarak adlandırılmaktadır.

1.5.3.4. Sosyal Yardım Uygulamaları (Aktif ve Pasif)

Sosyal yardımlar organizasyonlara göre farklı uygulamalara tabi tutulmaktadır. Bu uygulamalar aslında yapılan sosyal yardım türüne göre şekil alan ayrımlara tabi tutulmaktadır. Bu anlamda aktif yani kişilere istihdam, girişimcilik vs. gibi olanaklar sağlayan yani kişiyi bir daha sosyal yardıma ihtiyaç duymayacağı bir statüye kavuşturan sosyal yardım uygulamasına aktif sosyal yardım uygulamaları denilmekteyken bireylerin mevcut durumunu bir nebze de olsa iyileştirebilecek olan yakacak yardımı, gıda yardımı vs. gibi pasif sosyal yardımların yapılması ile ortaya çıkan uygulamaya ise pasif sosyal yardım uygulaması denilmektedir (Kesgin, 2013: 33).

Aktif veya Pasif uygulamaların hangilerine ağırlık verileceği tamamıyla devletlerin ve sosyal yardım kuruluşlarının gelişmişlik düzeyine göre belirlenmektedir. Bu anlamda gelişmiş ülkeler yardım politikalarında biraz da aktif uygulamalara yer verebiliyorken gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkeler ise pasif sosyal yardım uygulamalarını tercih edebilmektedir.

BÖLÜM 2: SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti sosyal bir devlet olmasından dolayı yoksullukla mücadele edilmesi anayasal hükümlerde kendine yer bulmuştur. Bu doğrultuda sosyal yardımlarla mücadele edilmesi adına geliştirilen politikalardan birisi de ülkemizin birçok 81 ili ve 922 ilçesinde örgütlenmiş olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulmuş olmasıdır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının kurulmasının ana hedefi toplumdaki yoksulluk sorunu ile mücadele edilmesi ve yoksul bireylerin en temel ihtiyaçlarının karşılanmasına bizatihi kamunun yardımcı olmasıdır. Kanunların gidişatına uygun çalışmaların yapılması ve ihtiyaç sahibi bireylere gerek ayni gerekse nakdi yardımlar olmak üzere her il ve ilçede kurumsallaşmış olan kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları hukuki açıdan vakıf sınıfına dâhil edilmiş olsalar da bu kurumların sivil toplum kuruluşları olarak değerlendirilmesi doğru değildir. Hem yasa ile kurulmuş olmaları hem de yerelde mülki idare amirlerinin yasalar doğrultusunda heyet başkanı olarak bulundurulması sebebiyle vakıflar devlet tarafından kurulan ve devlet dışı örgütlenmeler sınıfına dâhil etmek daha doğru olacaktır. Vakıfların kamu otoriteleri ile mütevelli heyetlerinde sivil üyelere de yer verilmesi bu tipteki kurumsal nitelermeleri desteklemektedir (Yılmaz, 2009: 52).

Küresel bir hal almış olan yoksulluğa karşı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ülkemizde olumsuz olayların ortadan kaldırılması ve yoksulluğun azaltılması amacını taşıyan kurumlardır. İl ve ilçelerin tamamında SYDV'lerin teşkilatlanmış bulunmasıyla birlikte daha hızlı bir şekilde kararlar alınmaya başlanmış ve kısa sürede faaliyete geçmiştir. İhtiyaç sahibi hane halklarının Mütevelli Heyetleri tarafından tanınmasından dolayı kısa sürede yardımlar sahiplerine ulaşmaktadır. Amaçlarına uygun bir şekilde vakıf mallarının kullanılıp kullanılmadığı, vakıf gelirlerine uygun bir şekilde harcandığının kontrol edilmesi vakıfların üst kuruluşları tarafından denetimi yapılmaktadır (Tok, 2021: 13). Vakıflar denetim hususunda başlarında mülki idare amirleri olması sebebiyle İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu'nca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda çalışmasından dolayı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Müfettişleri ve bir vakıf olması sebebiyle de Vakıflar Genel Müdürlüğü

müfettişlerince denetlenmektedir. Bu denetim karmaşıklığı SYDV'lerin mensubiyeti hususunda boşlukların olmasına sebep olmaktadır.

Türkiye genelinde 1023 SYDV olarak yerel anlamda kendi sorumluluk sahalarındaki yoksullukla mücadele hususunda görevleri ve politikaları olan bu kurumların ayrıntısına girmeden önce genel olarak bir özel hukuk tüzel kişiliği olarak “vakıf” kavramını açıklamak gerekmektedir.

2.1. VAKIF KAVRAMI

Vakıflar, Türk Medeni Kanun’u tabiriyle gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Gerek sözlük gerek terim anlamı olarak iki farklı şekilde ifade edilmektedir. Vakıf kelimesi sözlük anlamı olarak hapsetmek, durdurmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Hareketten alıkoyulan ve durdurulan vakfedilen mal anlamlarında olsa bile herhangi bir yön belirtilmemesinden dolayı kelimenin muadili kurumlar veya bireyler olabilir. Bir vakfin oluşmasındaki temel etkenlerden biri olan vakıf senedinde bunun önlemi hem hukuki hem de dini yollarla alınmaya çalışılmıştır. Bunların geneli vukuf ve evkaftır. Osmanlıca ’da vakıf kelimesi farklı iki anlamda kullanılmaktadır. Vakfetmek kelimesi isim anlamında vakfolunmuş anlamında kullanılmaktadır (Şahin, 2014: 4).

Vakıf, bir malın veya mülkiyetin kalıcı olarak ya da geçici olarak insanlığın veya toplumun yararına bırakılmasıdır. Ulusal, insani ve sosyal açılardan vakıf kurumu sosyal bir kurumdur. Bireylerin özel mal ve mülklerini hayır amacıyla ihtiyacı olan bireylere bırakılması vakıf kurumlarını temel amaçlarını oluşturmaktadır. Literatürde farklı anlamlarda kullanılan vakıf kelimesinin bu şekilde kullanılmasının en önemli sebebi dini, hukuki ve iktisadi boyutlarının olmasıdır. Vakıf kavramı iktisadi tanımlamaya göre bireysel çalışma ve çabalar sonucunda kazanılan imkânların ve mal varlığının gönüllü olarak paylaşılmasını gerektiren bir sistemdir (Akyıldız ve Abay, 2014: 143).

Cumhuriyet’in ilanının ardından yeni vakıflar bireylerin isteğiyle bağımsız mahkemeler tarafından kurulmuştur. Yeni kurulan vakıflar, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kuruluşuna uygunluk açısından denetlenen kurumlardır. 2008 yılında yayımlanan vakıflar kanununa göre yeni vakıflar resmen yürürlüğe girmiştir. Mülga 743

sayılı Türk Kanunu Medenisi ile 4721 sayılı Türk Medeni Kanununa göre kurulan vakıflardır” (Akçay, 2020: 61).

Bu anlamda vakıf bir mal topluluğu olarak belirli amaçlara adanmış ve şahsi mülkiyete konu olamayacak düzeyde olan özel hukuk tüzel kişilikleridir ancak kurulması ve yönetimi tamamen bireysel inisiyatiflerle olmaktadır. Ancak çalışmanın konusunu oluşturan SYDV’lerin kanunla kurulması ve kamusal yönetim organlarının olması bir vakıf olsa da olağan bir vakıf olmadığına en net göstergesidir.

2.2. TÜRK TARİHİNDE VAKIFLAR

İnsanlara olan sevgi ve saygı düşüncesi vakıfların temelini oluşturmaktadır. Tarih boyunca kendi imkânları ile bireylerin vakıfların oluşmasını sağlayarak birçok hizmetin yerine getirilmesini hedeflemişlerdir. Vakıf kurumları arasında birçok medeniyetin izlere rastlamak mümkündür. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda vakıf kurumlarının hangi toplum koşullarında ne zaman kurulduğu ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Toplumlar tarih boyunca yaşamış oldukları alanlarda sosyal yardımların ve sosyal güvenlik gereksinimlerinin karşılanması için birçok kurum ve uygulama gerçekleştirilmiştir. Toplumların çözüme kavuşturulması gereken konular arasında sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar yer almaktadır. Vakıf anlayışı bu bağlamda en geniş anlamda sosyal güvenlik ve sosyal yardım alanında çözüm anlamında en köklü kurumlardan biridir (Akyıldız ve Abay, 2017: 146).

Bireylerin ruhundaki iyilik temayülü vakfın menşei olarak kabul edilmektedir. Sosyal yardımlaşma ve güvenlik ile sosyal dayanışmaya bireyler her daim ihtiyaç duymaktadır. İnsanlık tarihinin bu sebeple geçmişten günümüze kadar toplumlar içerisinde yer alan bireylerin sosyal dayanışma, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma gereksinimi giderek artmaktadır. Hiçbir toplum ya da birey sosyal dayanışma ya da yardımlaşmayı bertaraf etmemektedir. Orta Asya, Türklerin ana vatanı olup, birçok Türk Devleti’nin ve boylarının mücadelelerine tanıklık etmiş bir coğrafyadır. Türk toplulukları Orta Asya’dan başlayarak dünyanın her bölgesine medeniyet ve kahramanlık götürdükleri gibi yardım ve iyilik düşüncelerini de götürmüşlerdir. Vakıflar Türklerin ruhundaki vatanseverlik ve cömertlikten doğan ve her biri günümüzde yaşayan ya da gelecek nesillerin sıkıntılı dönemlerinde yardım görmesi, halkın yükselmesi ve iyiliği için

kurulan hayır kurumlarıdır. Türklerin Orta Asya bölgesinde uzun süreli bir göçebe hayat yaşaması onların vakıf gibi yerleşik hayata ihtiyaç duyan kurumlara sahip olamamıştır. Ancak göçebe hayatı benimsemiş olmaları vakıf ve benzeri bir kurumun olmaması dayanışma ve yardımlaşmadan uzak oldukları anlamına da gelmemektedir. Tanrı adına yoksul bireylere yardım etmek, açları doyurmak ve çıplakları giydirmek inançları eski Türklerde İslamiyet öncesi Türk destanlarında görülmektedir. Keza yine eski Türklerde Bey olmanın koşulları arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışma geleneklerinin bilinmesi de bu durumun ispatları arasındadır.

Hayır duygusu, insanlık düşüncesi ve insan sevgisi vakıfların temelini oluşturmakta, bireylerin kendini imkanları doğrultusunda tarihsel süreç boyunca birçok yatırım gerçekleştirilerek vakıflar meydana gelmiştir. Medeniyetlerin birçoğunda vakıf kurum ve kuruluşlarına rastlanmaktadır. Literatürde yapılan araştırmalarda vakıf kurumlarının hangi toplum şartlarında ve ne zaman ortaya çıkmasıyla ilgili olarak farklı görüşler mevcuttur. Toplumlar tarih boyunca yaşamış oldukları alanlarda sosyal yardım ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması için birçok kurum ve kuruluş oluşturmuşlardır. Sosyal yardım ve güvenlik durumları toplumların kendi içlerinde çözmeleri gereken bir durumdur. Vakıf anlayışı bu bağlamda sosyal güvenlik ve yardım sorunlarına çözüm bulunması anlamında en gelişmiş ve kapsamlı kurumlardan birisidir. İslamiyet'ten önce vakıflar, tüzel kişilik olarak mevcut olmamakla beraber insanlığın geçmişinde anlayış olarak yüzyıllardan beri vardır. Birçok çeşme, kuyu ve tapınak gibi bireylerin kullanması için yapılmış olan eserlerin varlığı ezelden beri toplumların birçoğunda vakıf anlayışının olduğu sonucuna varmıştır. Vakıf anlayışı Müslüman Türk devletine özel bir anlayış olarak meydana gelmiş ve bu anlayışa diğer devlet ve topluluklarda da rastlanmıştır. Vakıfların sağlamış oldukları fayda durumu ve vakfin mülkiyet durumu Türklerdeki vakıf sistemini diğer topluluklardaki vakıf sisteminden ayıran temel özelliştir (Akyıldız ve Abay, 2017: 146).

Türk tarihinde ilk vakıflar çok kısıtlı alanlarda da olsa Selçuklu Devleti döneminde görülmüştür. Bazı kamu hizmetlerinin sunulmasında görev üstlenen vakıflar tam anlamıyla altın çağını Osmanlı Devleti döneminde yaşamıştır.

Dini, sosyal ve yasal kurumlar olan vakıflar, başta Osmanlı ve Selçuklu İmparatorlukları olmak üzere 8. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında İslam toplumlarında

ekonomik, kültürel ve sosyal hayatlarında önemli roller oynamıştır. 1700’lü yılların sonuna doğru sayısı yirmi bini bulan Osmanlı vakıflarının toplam gelirleri devlet gelirlerinin üçte birini oluşturmaktaydı. Osmanlı’da dini kaynakların etkilerinin görülmesi ve Selçuklu, Moğol ve Bizans gibi farklı medeniyetlerden kendi toplumlarına alınan teşvik edici hizmetler ile başlayan vakıf sistemi çok kısa süre içerisinde devlet ekonomisinde önemli yer tutmuştur. Gönüllü olarak gelir kaynaklarının dağıtılması için vakıfların etkileriyle devletin gider kaynaklarında azalmalar meydana gelmiştir. Bütçe açıklarının da azalmasını sağlayan bu durum, devletin borçlanma durumunun da azalmasına neden olarak faizlerin düşmesini sağlamıştır (Kılıçalp, 2013:1).

20. yüzyıla kadar vakıflar tarafından refah bir devlet hizmetlerinin yerine getirilmesi, bakımı ve finanse edilmesi gibi hizmetler yerine getirilmiştir. Kaldırımlar, çeşmeler, su bentleri, kütüphaneler, deniz fenerleri, limanlar, yollar, köprüler, medreseler, hastaneler, imarethaneler ve okullar keza yine vakıflar sayesinde hizmete devam ettirilmiştir. Bu kurumlardan bazılarının inşası için büyük yatırımların yapılması gerekmektedir. Sınırlı kaynakları ile devlet, kamusal hizmetlerin tamamının yerine getirilmesi için görev ve sorumluluğu üzerine alsaydı toplumun ihtiyaçlarının geneli karşılanmaz ve toplumdaki bireylerin birçoğu görmezden gelinebilirdi. Kamusal mallar ve hizmetler gayri resmi bir şekilde vakıflar sayesinde dağıtılmıştır. Kentlerde hayat vakıfların yoğunlaşması ile birlikte canlılık kazanmaya başlamıştır. Kentsel hizmetlerinin yerine getirilmesi ve şehirlerin düzenlenmesi devlet müdahalesi olmadan gerçekleşmiştir. Vakıflar sanat tarihine de önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle mimarlık alanında vakıfların kurmuş oldukları tesislerde önemli eserler verilmiştir.

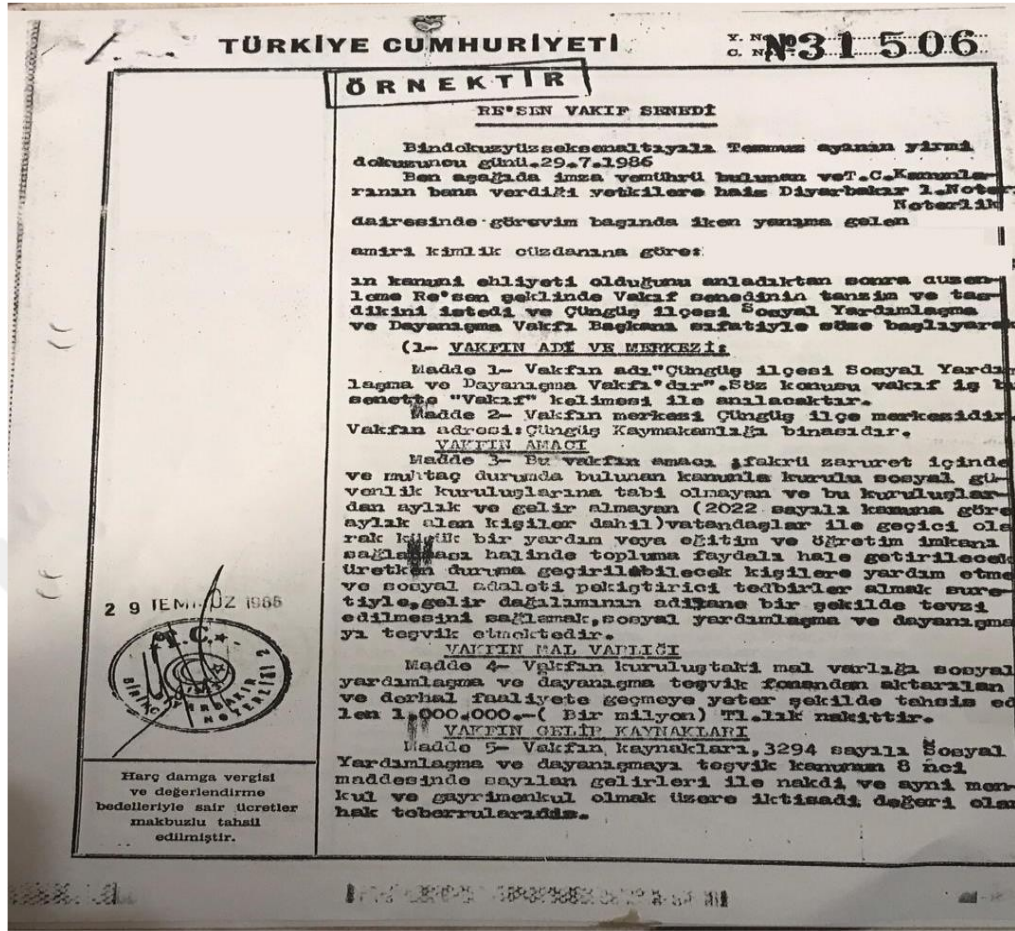
Bir kültür müessesesi olarak vakfın, Türk kültür sistemi içindeki yerini belirleyebilmek için, her şeyden önce, bir toplumdaki biyolojik, sosyal ve kültürel sistemler arasındaki ilişkilere bir göz atmak yerinde olacaktır. Sosyal bilimlerde, ferdi veya müşterek, şuurlu veya şuursuz her türlü beşeri davranışa hareket denir. Şüphesiz burada hareket veya beşeri davranış en geniş manası içinde düşünülmekte ve bunlar, sırf dıştan gözlenebilen davranışları değil fakat düşünceleri, duyguları, ihtiyaçları, arzuları, vs. ifade etmektedirler. Tecrübe veriyi, diğer bir ifadeyle sosyal hayatı, mantıkî bağlantıları çerçevesinde umumî önermelere veya nazariyelere dönüştürme işine ise sistemli tahlil veya sistemleştirme adı verilir (Yediyıldız, 1986: 403).

Toplum sistemi içerisinde yer alan bireyler, psikolojik, fizyolojik ve etik açısından olduğu kadar ekonomik açılarından da bir takım farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar farklı ekonomik düzeylerde bulunsalar dahi, aynı toplum içinde yer alan bireylerin farklı ihtiyaçları bulunmaktadır. Neredeyse bu ihtiyaçlar sınırsızdır. Bazılarının parasal gücü vardır ancak iş gücü bulunmamaktadır, bazılarının ise iş gücü olup parasal ihtiyacı söz konusudur. Bu tür ihtiyaçlar genellikle iş gücü ile ekonomik gücün bir araya gelmesi sonucunda çözülebilir. Ancak kimi zaman bireylerin iş gücü de parasal gücü de bulunmayabilir. Hatta parasal durumu olmasına karşın yeri geldiğinde o parasını kullanamaz hale gelmektedir. Bu sorunlar günümüzde bankaların kredi sistemi aracılığıyla çözüme kavuşturulmaktadır. Ancak burada bankadan kredi çekemeyecek durumda olan bireyler de bulunmaktadır. Hatta maddi imkânların yetersiz olup hane halkı bireylerinin bakmak durumunda olduğu bireylerin bakımı hususunda zorluklar yaşayabilir. Bireylerin hasta olmaları durumunda sağlıkları için harcayacakları yeterli ekonomik koşulları olmayabilir. Bireylerin farklı türde sıkıntıları da olabileceğinden bunların sayısını arttırmak mümkündür (Özden, 2003: 339).

Bu bağlamda Osmanlı Devleti için “Vakıf Medeniyeti” olarak ifade edildiği üzere aşağıdaki tabir vakıfların toplumdaki yerini tam anlamıyla ifade etmektedir:

Osmanlı İmparatorluğu döneminde birçok vakıf kurumu olmakla birlikte vakıflar sayesinde bir birey vakıf evinde doğmakta, beşikte uyumakta, vakıf mallarından yiyip içmekte, vakıf kitaplarından okumakta, bir mektepte öğretmenlik yapmakta, vakıf yönetiminden ücretini almakta, öldüğünde ise vakıf tarafında mezara gömülmektedir. Yaşamın bütün gereklilikleri vakıf mallarından temin edilmekteydi (Şahin, 2014: 17).

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde ise vakıfların kurumsallaşmasında en önemli gelişme 2 Mayıs 1920’de Şer’iyye ve Evkaf Vekaleti olarak kurulan ve 3 Mart 1924’te adı Vakıflar Genel Müdürlüğü adını alan kuruluştur. VGM Türkiye Cumhuriyeti’nin bütününde kurulmuş olan vakıfları her vakfın genel özelliklerinin belirtildiği Vakıf Senedi’ne (bkz: Şekil 4) ve kanunlara uygun görev ifa edip denetlemekle ve bu anlamda vakıfları yeknesak olarak çizgide tutmaktadır.

Şekil 3. Cumhuriyet Dönemi Vakıf Senedi Örneği

Kaynak: (Doğan, 2019: 64)

2.3. TÜRKİYE'DE SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARI

Sosyal devlet anlayışının eş anlamlısı olarak ülkemizde ortaya çıkan kurumların son aşamasını oluşturan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kökenlerini İslam toplumlarından almaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, ülke genelinde örgütlenen 81 il ve 922 ilçede faaliyet göstermektedir. Devlet için büyük öneme sahip olan vakıflar günümüz modern devlet anlayışının getirmiş olduğu sosyal yardımların yürütülmesini sağlayan en önemli kurumdur. Toplum olarak hem gelenek ve göreneklerin hem de dinimizin etkileriyle dayanışma ve yardımlaşma kültürüne önem veren duyarlılığı gösteren bir toplumdur. Bu anlayışın getirmiş olduğu karakteristik niteliklerle birlikte modern sosyal devlet anlayışı ortaya çıkmış, giderek bu anlayış ülkemizi de hâkimiyeti

altına almıştır. Daha sonra ise sosyal yardımlar alanında yapılaşma süreci başlamıştır. Yereldeki yöneticiler tarafından bu yapının sürdürülmesinin ana hedefi halka en yakın hizmet birimleri tarafından görülmesidir. Halkın gereksinimlerine bu anlamda daha hızlı cevap vererek sosyal dengeyi sağlayacaktır. Mahalli ve mülki idareciler tarafından bu anlamda kendine özgü bir yapısı olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının kuruluş amaçları da belirtilmektedir. Bu felsefenin temelindeki ana neden ise İslam toplumlarının temelinde bulunan vakıf kurumlarıdır (Doğan, 2019: 27-28).

Tarih boyunca Türk toplumları sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın en önemli örnekleridir. Kültürel ve sosyal değerlerin korunarak sürdürülmesinde vakıf kurumlarının çok büyük katkıları olmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmanın Teşvik Kanunu'nun yürütülmesinde bu açıdan ana görev gerek illerde gerekse ilçelerde kurulan vakıflardadır. 1986 yılında çıkarılan 19167 sayılı genelge ile amaç ve görevler ortaya konmuştur. Tek tür senetler ile vakıfların kurulabileceği yine aynı genelgede belirtilmiş, böylece karışıklık çıkmasına olanak tanımadan vakıfların kurulması sağlanmıştır. Vakıf senedi, Türk Medeni Kanununa göre vakıfların temel hukuksal dayanaklarını oluşturmaktadır. Vakfın yerleşim yeri, vakfın yönetim şekli, vakfın örgütlenmesi, bu amaca yönelik mal ve hizmetler ile vakfın adı ve amacı açık bir şekilde vakıf senedinde belirtilmektedir (Doğan, 2019: 28).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları resmi senedinde; medeni kanunda yer alan ana unsurların dışında vakfın organları, vakfın harcama şekli, gelir kaynakları, vakfın toplantı ve karar yetki sayısı, mütevelli heyet üyeleri ve vakıf başkanı, vakfın denetlenmesi, vakfın hesap verilebilirliği, tutulacak defterler, huzur hakkı, fesih ve öneri ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Mülki idare amirleri tarafından vakıf senetleri medeni kanunda yer alan hükümlere göre tescil edilmektedir. 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun resmî gazetede yayımlanması sonucunda kanunun amacına uygun çalışmalar yapması, yoksul bireylere ayni ve nakdi yardımlarda bulunması amacıyla hem illerde hem de ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları oluşturulmuştur.

Hayatlarını ülkemizde sürdürebilmek için bireyler yoksulluk yardımı alan insan sayısı her geçen gün daha da artmaktadır. Onu yaşayan kişiyle yakın bağları bulunan yoksulluk bireysel, toplumla ilişkisi açısından sosyolojik olmasının yanında politik bir

süreçtir. Yoksulluk hem dar hem de geniş anlamlarda değerlendirilmiştir. Yoksulluk bu bağlamda temel gıda yardımlarından bireylerin yaşam standartlarının yükselmesine kadar uzanmaktadır. Fakat dünya genelinde Avrupa ülkelerinin arasında olduğu gibi ülkemizde de toplumsal yapılar ve sınıfsal kesimler üzerinde değişmekte olan adaletsiz gelir dağılımları, Servet farklılıkları ve fırsat eşitsizlikleri yoksulluğun daha net bir şekilde görülmesine neden olmaktadır. Geleneksel dayanışma ilişkilerinin ülkemizde bireylerin korunmasına öncelik vermesinden dolayı resmî yollarla uzun süreli yoksullukla mücadele edilememiştir. Bu görevler ancak Kızılay'ın görevleri arasında algılanmıştır. Ülkemizde Turgut Özal döneminde ANAP partisi zamanında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur. Günün imkanları sebebiyle her ne kadar popülist bir anlayış hâkim olmuş olsa da kurumsal ve bilimsel eşgüdümünden uzak olsa da bu kurum, ülkemizde günümüzde yoksullukla mücadele kapsamında önemli bir kurumdur (Peri, 2020: 93).

Kamu yönetim sisteminin parçası ve kamusal temelli olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, diğer vakıf türlerine göre bazı farklılıklar göstermektedir. Ülkemizin her bölgesinde bu vakıflar bulunmaktadır. Kuruldukları günden günümüze değin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ülkemizde yoksulluğun sona erdirilmesi için alınan önlemlerin başında gelmektedir. Teşvik Yasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte kurulan vakıflar, 2004 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına dönüştürülerek ülke genelindeki tüm il ve ilçelerde zorunlu olarak kurulmuşlardır.

Bu bağlamda ülkemizde sosyal politikaların uygulanmasındaki en önemli kuruluşlardan birisi olan SYDV'ler çok çeşitli yardımlar icra etmekle beraber en basit anlatımıyla yürütülen yardım faaliyetleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 7. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Sunduğu Yardım Faaliyetleri

SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ SUNDUĞU YARDIM FAALİYETLERİ			
1) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Tarafından Bağlanan Düzenli Merkezi Yardımlar		2) Aile, Sağlık, Eğitim ve Özel Amaçlı Yardımlar	3) Proje Destekleri
1.1. 2022 Kapsamındaki Düzenli Merkezi Yardımlar	1.2. Diğer Düzenli Merkezi Yardımlar	-Temel Gıda Yardımları	-Gelir Getirici Projeler
Yaşlı Aylığı	Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım	-Temel Barınma Yardımları	-Sosyal Hizmet Projeleri
• %40-69 Engelli Aylığı	• Öksüz Yetim Aylığı	-Yakacak Yardımları	-Aile Destek Merkezi Projesi
• %70 ve üzeri Engelli Aylığı	• Muhtaç Asker Ailesi Yardımı	-Eğitim Yardımları	-Sosyal Dayanışma Merkezi Projesi
• 18 Yaş Altı Engelli Aylığı	• Tüberküloz	-Sağlık Yardımları	-Yaşlı Ve Engellilerin Bakımı Projesi
• Silikozis Aylığı	• Şartlı Eğitim Şartlı Sağlık Yardımı	-Özel Amaçlı Yardımlar	

Kaynak: (Yılmaz, 2020: 38)

2.4. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA VAKIFLARININ ÖZELLİKLERİ

Kanunla kurulmuş bir vakıf olarak SYDV'leri daha detaylı bir şekilde incelemek çalışmamıza bütünlük kazandıracaktır. Bu anlamda amaç ve görevleri, yapısı, gelir ve giderleri, personel yapısı ve yardım faaliyetleri ile SYDV'lerin işleyişini açıklamak faydalı olacaktır.

2.4.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kuruluş Amacı ve Görevleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğu ilkesi anayasada belirtilmiş olup ve bu bağlamda ülke genelinde yaşanan yoksul bireylerin desteklenmesi ve gelir dağılımında adaletsizliklerin yaşanmasına yönelik geliştirilen sosyal politikalar, sosyal barışın güçlendirilmesi ve toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın güçlendirilmesi açısından önemlidir. 1986 yılının haziran ayında bu amaca dayandırılarak

uygulamaya konulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun kurulması sağlanmıştır. 2004 yılı itibariyle çıkarılan kanunla birlikte Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu yönetiminin kurumsal bir yapıya ulaştırılması için daha sonra adı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Kısaca, sosyal yardımların hedef kitlesi kanunla belirlenmiştir (Gülşen, 2019: 34-35).

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları her il ve ilçede kurulmuş olup, Vakıf Resmî Senedinin de 14. maddesinde belirtildiği üzere faaliyetlerine devam etmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gönderilen kaynakların belirlenmesinde öncelik olarak il ve ilçelerin Devlet Planlama Teşkilatı tarafından belirlenmiş olan gelişmiş sıralamasının yanı sıra gerek illerin gerekse ilçelerin nüfusu toplumun Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılan bağış miktarı, iş ya da ilçelerin işsizlik durumu ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından hazırlanmakta olan sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik edecek özellikteki projelerde göz önünde bulundurulmaktadır. Fakat günümüzde uygulanmakta olan mevcut sistemde yukarıda bahsedilen etkenlerden sadece il ve ilçelerin nüfusları ile gelişmişlik düzeyleri etkili olmaktadır. Kaynakların dağıtılması konusunda önemli olan üçüncü ve son unsur ise il ya da ilçenin Doğu bölgelerinde bulunup bulunmaması ile ilgili olmaktadır (Gülşen, 2019: 35).

Vakıflar aracılığıyla çeşitli yatırımlar ve etkinlikler baş göstermektedir. Bunlarda ilki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına fon kanalları kullanılarak düzenli olarak vakıf bölgelerinin sosyo-ekonomik ve nüfus gelişmiş katsayıları kullanılarak yapılan hesaplama göre aylık aktarımlar hesaplanmaktadır. Sağlık yardımları ise ikinci unsur olarak belirtilmektedir. Sosyal güvencelerden yoksun bireylerin Yeşil Kart kapsamında yataklı tedavileri, ilaç giderleri ve ayakta tedavileri Fak Fuk Fon tarafından karşılanmaktadır. Bu dönemlerden itibaren hukuki düzenlemelerin yapılmasıyla birlikte ilaç giderleri ve ayakta tedavi giderleri de Yeşil Kart kapsamına dahil edilmiştir. Fakat sosyal yardım destekleri olmayan bireylerin protez, araç ve gereç ihtiyaçları da fon tarafından karşılanmaktadır. Etkenlerden üçüncüsü ise vakıf bölgelerindeki aşevlerine, yangın ya da doğal afetlerden zarar gören bireylere acil gereksinimleri için yapılan yardımlardır. Eğitim yardımları ise bu unsurlardan dördüncüsü olarak bilinmektedir. Bu

etkenler eğitim yılının ilk dönemlerinde dar gelirli hane halklarının ilköğretim ve ortaöğretimde öğrenim gören çocuklarının kırtasiye, önlük ve çanta gibi ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan yardımlardır. Aile yardımları bu etkenlerden beşincisini oluşturmaktadır. Barınma, yakacak ve gıda yardımları bu grup içerisinde yer almaktadır. Özellikle dini bayramlar öncesinde gıda yardımları yerine getirilmekte ve yoksul bireylerin temel gıda ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Türkiye Kömür işletmelerinden en az 500 kg'lık sağlanan kömür yardımları ile yakacak yardımları yapılmaktadır. Barınmayla ilgili olarak yapılan yardımlar ise oturulmayacak düzeyde olan evlerde yaşayan yoksul bireylerin evlerinin bakım ve onarımı için yapılan ayni ve nakdi yardımlardır.

3294 sayılı kanunun birinci maddesinde yer alan hükme göre vakıfların kuruluş amacı yoksul olan bireylere yardım etmek, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal adaletin sağlanmasına yönelik tedbirler alınması ve sosyal yardımlaşmanın teşvik edilmesi gibi hükümlere bağlanmıştır. Sosyal Yardımla Genel Müdürlüğü tarafından bu hükümlerin yerine getirilmesi görevi verilmiştir. Ülkemizde yardıma ihtiyacı olan ve yoksul bireylere yönelik kamu tarafından geniş kapsamlı yapılan ilk yardım programı kanunlar çerçevesinde 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. İlgili olan kanunla yoksul ve yardıma ihtiyacı olan bireylere yardımda bulunulması, sosyal yardımların yaygınlaştırılması için gerekli önlemlerin alınması ve adaletli bir şekilde gelir dağılımının yapılması amaçlanmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın teşvik edilmesi amacıyla kurulmuş ve bu bağlamda ülke genelinde sosyal yardım faaliyetleri sürdürülmesi ve organize edilmesi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuştur. İlgili kanunda belirtilen amaçlara uygun bir şekilde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları çalışmalar yapılması ve yoksul bireylere ayni ve nakdi yardımlarda bulunmak için ülke genelindeki il ve ilçelerde faaliyet göstermektedir. Sosyal yardımların en kısa sürede doğrudan yoksul bireylere ulaştırılmasında vakıflar ile devlet ve yoksul bireyler arasında bir köprü görevi görmektedir (Gülşen, 2019: 36).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının amaçları aşağıda verilmiştir (Demirci, 2019: 66);

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile birlikte adaletli bir şekilde gelir dağılımının yerine getirilmesi çalışılmıştır.

- Yoksullukla mücadele edilmesi konusunda etkinliği sağlamaya çalışmaktadır.

- Temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorun yaşayan yoksul bireylere sosyal yardımların ulaşmasını sağlamaktadır.

- Sosyal yardım politikalarının geliştirilerek üretim ve istihdam için sürekli hale getirilmesini sağlamaktır.

- Etkin bir şekilde sosyal yardımların dağıtımının geliştirilmesi için sivil toplum kuruluşları, kamu kuruluşları, diğer paydaşlar ve bireylerle eş zamanlı olarak çalışmaktadır.

2.4.2. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yapısı

Özel hukuka tabi olan tüzel kişilikleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile birlikte Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ile herhangi bir hiyerarşiden söz edilmemektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gayrimenkul edinme, zilyetlik ve intifa hakkı gibi alacak haklarına sahip olmalarına rağmen ancak amaçlarına uygun bir şekilde kullanılmaları durumunda gayrimenkul hakkına sahip olabilirler. Bireyler gayrimenkul edinme hakkını bu sebepten başka bir türlü edinemezler. Yerellik ilkesi Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıflarının kurulmalarının temel amacıdır. Bu ilke gereğince ekonomik etkinlikleri kaybedilmeden en geniş şekilde yönetim faaliyetlerinin dağılımının yaygınlaştırılması amaçlanır ve etkin olarak her yönetim faaliyetinin görülebileceği en alt yönetim düzeyinde yürütülmesi şeklinde ifade edilmektedir. Sosyal yardım ve proje destek uygulamaları yerellik ilkesinin en güzel örneklerini oluşturmaktadır.

3294 sayılı kanunda belirtilen uygulamaların yerine getirilmesi amacıyla Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakıfları, ihtiyaç sahibi bireylere ayni ve nakdi yardım edebilmek için ülkenin genelindeki il ve ilçelerin tamamında kurulan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün örgütleridir. Bu vakıflar devletin yardıma koştuğu ile ihtiyaç sahibi bireyler ve sosyal yardımlarla ihtiyaçlarının tamamını yerinde karşılayan örgütlerdir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının hukuki özellikleri, özel hukuk

hükümlerine bağlı olup, kamu elemanları tarafından kamu denetimi altında faaliyetlerini yürütmeleri ve kamu kaynaklarını kullanmalarından dolayı vakıflar kamu tüzel kişiliğine sahiptirler. Mütevelli heyetleri vakıfların karar organları niteliğinde olup, alınan kararlar burada uygulanmaktadır. Vakıflar bundan dolayı bağımsız bir yapıya sahiptir. Bulunan mahallin en büyük mülki idari amiri vakıfların karar alınması yönetilmesi ve temsil yetkisini oluşturması kanunlarla değiştirilmek durumunda kalmış ve mütevelli heyetinin başkanı vakfın da başkanı olarak kabul edilmekte ve bu durum ilçelerde kaymakam olarak kabul edilirken illerde ise vali olarak kabul edilmektedir (Gülşen, 2021: 37).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 7. maddesinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının idari teşkilat yapısı belirtilmiştir. Vakıf Mütevelli Heyeti ve Vakıf Başkanı olmak üzere vakıflar ikili bir idari yapıya sahiptir.

2.4.2.1. Vakıf Başkanı

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 7. maddesinde mülki idari amirlerinin vakfın başkanı olduğu hüküm altına alınmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Resmi Senedinin 8. Maddesine göre de Mütevelli heyetin ve Vakfın da başkanı mahallin en büyük mülki idari amiridir. Vakıf başkanı buna göre mahallin en büyük amiri sıfatıyla ilçelerde kaymakam ve illerde valilerdir. Başka yere atanma, raporlu ve izinli bulunması halinde bile bulunduğu yerin ilçe kaymakamlığına ve ilin valiliğine vekil olarak atanan kişi vakıf başkanı sıfatıyla görevini yerine getirmektedir. Aşağıda vakıf başkanının görevleri verilmiştir (Doğan, 2019: 31);

- Kanunlara göre uygun olarak vakıfları kurmak,
- Vakıfların kurulabilmesi için gerekli olan işlemlerin yerine getirilmesini sağlamak,
- Vakıfları Mütevelli Heyetleri adına yönetmek,
- Mütevelli Heyetlerini toplantılara çağrılmasını sağlamak,
- Mütevelli Heyetinin başkanlık görevini yerine getirmek,
- Vakıfların işlemlerinin yürütülmesi için yetki ve görevler vermek,

- Vakfın sürdürdüğü faaliyetlerden kanun hükümlerine göre sorumlu tutmaktır.

Mülki idari amirlerinin vakıf başkanı olarak seçilmesinin en önemli sebebi mülki amirlerin gerek mali anlamda gerekse sosyal anlamda güçlerini arttırmak, diğer kamu kuruluşlarını herhangi bir ihtiyaç halinde harekete geçirmek ve organizasyonunu sağlamak, aksamadan hizmetleri yerine getirmek ve ivedilik olarak belirtilmektedir.

2.4.2.2. Vakıf Mütevelli Heyeti

Vakıf Mütevelli Heyeti, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının temsil etme ve yönetim konusunda yetkili organı konumundadır. Vakıf Mütevelli Heyeti kararları sonucunda vakıflar işlemlerini yerine getirebilmektedir. Doğal ve seçilmiş heyetlerden oluşan Vakıf Mütevelli Heyeti kamu yönetimi anlayışıyla ortaya çıkan yönetim ilkesinin de bir örneğini teşkil etmektedir. İl ve ilçe düzeyinde Vakıf Mütevelli Heyeti karışıklıklara ödün vermemek adına farklı şekillerde ele alınmaktadır.

İllerde Vali önderliğinde; İl Milli Eğitim Müdürü, Defterdar, Belediye Başkanı, İl Tarım Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Müftüsü, İl Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Müdürü, biri mahalle ve biri köy muhtarı olmak üzere iki muhtar üye, iki hayırsever vatandaş ve iki sivil toplum kuruluşu temsilcisinden oluşmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu tarafından İl Vakıf Mütevelli Heyeti sivil üyelerinin seçilmesine ilişkin koşullar belirlenmektedir. Her faaliyet dönemi için bu kriterler aşağıda verilmiştir (Doğan, 2019: 32);

- İl dâhilindeki valilerin çağrısı üzerine mahalle ve köy muhtarlarının yapacağı toplantılara katılanların salt çoğunluğuyla kendi aralarından birer muhtar üye seçmektedir.

- Kanunda belirtilen amaçlara uygun hareket eden ve ilde kurulan sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri kendi aralarından iki kişi seçmektedir.

Tablo 2. İl Vakıf Mütevelli Heyet Üyeleri

İL	İL VAKIF MÜTEVELLİ HEYETİ	
	DOĞAL ÜYELER	SEÇİLMİŞ ÜYELER
	VALİ (VAKIF BAŞKANI)	KÖY MUHTARI (Kendi aralarından seçtikleri bir kişi)
	BELEDİYE BAŞKANI	MAHALLE MUHTARI (Kendi aralarından seçtikleri bir kişi)
	DEFTERDAR	STK TEMSİLCİSİ (Kendi aralarından seçtikleri iki kişi)
	İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRÜ	HAYIRSEVER VATANDAŞ (İl Genel Meclisinin seçtiği iki kişi)
	İL SAĞLIK MÜDÜRÜ	*Büyükşehir Olan İllerde; ➤ 2 Mahalle Muhtarı seçilir ➤ Hayırsever Vatandaşları illerde Vali, İlçelerde Kaymakam teklif edip Vali seçmektedir.
	İL TARIM MÜDÜRÜ	
	İL MÜFTÜSÜ	
	AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRÜ	

Kaynak: (Doğan, 2019: 33)

İlçelerde ise mütevelli heyetleri Kaymakam önderliğinde; İlçe Milli Eğitim Müdürü, Mal Müdürü, Belediye Başkanı, İlçe Tarım Müdürü, İlçe Müftüsü, Sağlık Bakanlığının İlçe üst görevlisi, biri mahalle biri de köy muhtarı olmak üzere iki Muhtar üyeden oluşmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, İlçe Vakıf Mütevelli heyeti sivil üyelerinin seçilmesiyle ilgili olarak bazı şartlar belirlenmiştir. Her faaliyet dönemi için bu şartlar aşağıda verilmiştir (Doğan, 2019: 33-34);

- Kaymakamın çağrısı durumunda ilçe dahilindeki mahalle ve köy muhtarlarının yaptığı ve yapacakları toplantılara katılanların salt çoğunluğu ile kendi aralarından birer üye seçmektedirler.

- İlçede kurulu ve kanunda belirtilen amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını yöneticileri arasından bir temsilci seçilmiştir.

- İl genel meclisinin gönüllü bireyler arasından seçeceği iki kişi müteveli heyetinde görev alırlar.

- Gerek ilde gerekse ilçede kanunda belirtilen amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının bulunmaması durumunda il genel meclisinin gönüllü bireyler arasından seçeceği üçüncü bir birey daha müteveli heyetinde görev yapmaktadır.

Tablo 3. İlçe Vakıf Müteveli Heyet Üyeleri

İLÇE	İLÇE VAKIF MÜTEVELLİ HEYETİ	
	DOĞAL ÜYELER	SEÇİLMİ ÜYELER
	KAYMAKAM(VAKIF BAİKANI)	KÖY MUHTARI
	BELEDİYE BAŞKANI	MAHALLE MUHTARI (Kendi aralarından seçtikleri bir kişi)
	MAL MÜDÜRÜ	STK TEMSİLCİSİ (Kendi aralarından seçtikleri bir kişi)
	İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRÜ	HAYIRSEVER VATANDAİ (İl Genel Meclisinin seçtiği bir kişi)
	SAĞLIK GRUP BAŞKANI	*Büyükşehir Belediyesi Olan yerlerde 2 mahalle muhtarı seçilir. Hayırsever Vatandaşlar Kaymakam görüşü üzerine Vali seçmektedir.
	İLÇE TARIM MÜDÜRÜ	
	İLÇE MÜFTÜSÜ	

Kaynak: (Doğan, 2019: 34)

Vakıfların amaçlarının gerçekleştirilmesi için gereken işlemleri yerine getiren Vakıf Müteveli Heyeti, kararların alınmasındaki görevli ve yetkili mercidir. Vakıf Resmi Senedinde Vakıf Müteveli Heyetinin görev ve sorumlulukları hüküm altına alınmıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında bu bağlamda çalışmaların ve hizmetlerin yürütülmesi adına oluşturulmuş olan Vakıf Müteveli Heyetinin görev ve sorumlulukları aşağıda verilmiştir (Doğan, 2019: 34-35);

- Yoksul durumları olan bireyleri görev alanı içerisinde tespitinin yapılması,
- Yoksul bireylerin tedavi ve sağlık giderlerinin karşılanması ve bunun için sağlık kuruluşları ile iş birliğinin yapılması,

- Eğitim-öğretimin ya da küçük yardımların geçici olarak sağlanması halinde topluma yararlı olacak hale getirilmesi ve üretim yapabilecek bireylerin başvurularının değerlendirilmesi, bu durumdaki bireylere gerekli yardımların yapılması ve ardından bunların takip edilmesi,

- Gelir gider hesabının yapılması, bilanço, bütçe ve yıllık programlar ile çalışma raporlarının hazırlanması,

- Vakıf gelirlerinin dağıtımının mahalli şartlar ve usullere uygun bir şekilde yerine getirilmesi ve yardım miktarlarının tespit edilmesi,

- Vakıfların amaçlarına ulaşabilmeleri için gerekli kararların alınması ve vakıf işlerinde uygulanacak politikaların belirlenmesi,

- Vakıfların amaçlarına ulaşabilmeleri için bireylere yardımların yapılmasının teşvik edilmesi ve bunların kabul edilmesi, vakıflara mal alıp satmak ve bunların işletilerek gelirlerin arttırılmasının sağlanması,

- Vakıflarda personellerin tespit ve tayininin yapılması, bunlara ödenecek miktarların belirlenmesi ve gerektiğinde kanunlara dayanarak personelin görevine son verilmesi,

- Vakıfların amaçlarının gerçekleştirilmesi için sosyal ve sağlık yardım tesislerinin kurulması ve işletilmesi görev ve yetkilerine sahiptir.

Vâkıf Mütevelli Heyeti, sık sık toplanır ve heyetin çoğunluğuyla karar alınır. Alınan bu kararlarda eğer oylar eşit çıkarsa bunun üzerine başkanın iyi sayılır. Mütevelli Heyet toplantılarına kanunda belirtilen üyelerin özellikle katılmaları gerekmektedir. Her toplantı için devlet mütevelli heyet üyelerine devlet memuru maaş katsayısının 30 göstergesi ile çarpımı kadar huzur hakkı alabilir. Huzur hakkının tavanı belirtilen miktarı aşmamak ve ayda 1p toplantıyı geçmemek üzere Mütevelli Heyeti tarafından kontrol edilir ve fahri çalışmalara Mütevelli Heyet'i tarafından karar verilebilir.

2.4.3. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Gelirleri Ve Giderleri

2004 yılında tüm Türkiye’de örgütlenen SYDV’lerin gelirlerin büyük bir kısmı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Destekleme Kanunu kapsamında oluşturulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’ndan karşılanmaktadır. Bu anlamda bir sonraki bölümde ilgili fonun gelirleri detaylı bir şekilde inceleneceğinden burada yer verilmeyecektir. Fondan aktarılan gelirler dışında bağışlara ve öz gelirlere sahip olabilecek olan SYDV’lerde fon dışı bu gelirler çok düşük bir nicelik taşımaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gider kaynakları; yönetim giderleri, vakfın amacına yönelik yapılan yardımlar ve faaliyet giderleridir. Vakfın yönetim işleri için yapılan gider kaynakları; posta, kırtasiye, ısınma, temizlik giderleri, kira giderleri, personele harcanan masraflar, ödenmesi gereken sigorta primleri, tazminatlar, personel giderleri, mütevelli heyetinde olanlara ödenen huzur haklarıdır. Vakfın faaliyet giderleri olarak ise araç kiralama, kırtasiye, yardım toplama ve reklam ve tanıtım faaliyetleridir. Vakıfların amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik giderler ise vakfın amacının gerçekleştirmeye yönelik yapılan her türlü ayni ve nakdi yardımlar, okul, bina ve yurtların her türlü bakım ve onarım harcamaları gibi giderlerdir ki SYDV giderlerinin çok büyük bir kısmı bu giderler çerçevesinde oluşmuştur.

2.4.4. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Personel Yapısı ve İşleyişi

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında çalışabilecek personellerin kriterleri Vakıflara İlişkin Esaslar olarak düzenlenip yürürlüğe konulmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının kırsal nüfusları, il ve ilçe nüfusları, iş yoğunlukları ve sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarına göre personellerin sayıları belirlenerek vakıflar bu şekilde gruplandırılmaktadır. Bu gruplar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Gruplar İtibariyle Norm Kadro Standardı Cetvelinde tanımlandığı şekilde oluşturulur ve ihtiyaç duyulan hallerde Genel Müdürlük tarafından Fon Kurulu kararıyla yeniden belirlenir (Demirci, 2019: 69-70).

Vakıflarda belirsiz süreli olarak istihdam edilecek personele üst unvandan alt unvana doğru sırasıyla “Vakıf Müdürü”, “Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi”,

“Muhasebeci”, “Büro Görevlisi”, “Yardımcı Hizmet Görevlisi” unvanlarından birisi verilir.” Vakıflarda belirli süreli olarak istihdam edilen personele “Geçici Personel” unvanı verilir. Vakıflar bu unvanlar dışında unvan kullanamaz. Vakıflara personel alımında aranacak genel ve özel şartlar aşağıda belirtilmiştir (Demirci, 2019: 70).

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olunmalıdır.
- Medeni haklarını kullanabilme ehliyetine sahip olunmalıdır.
- 18 yaşını bitirmiş olmak ancak 35 yaşını bitirmemiş olunmalıdır.
- Askerlik görevinden muaf olmak ya da tamamlamış olmak ya da askerlikle hiç ilişkisi olunmamalıdır.
- Kamu haklarından yararlanabilir olunmalı herhangi bir ihraç durumu olmamalıdır.
- Türk Ceza Kanunu’nda ilgili maddeye göre önceden belirlenen zaman dilimine göre zaman dilimi geçmiş olsa bile kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl ya da daha az süreyle hapis cezasına çarptırılan veya affa uğramış dahi olsa bile devletin güvenliğine karşı işlenen suçlar ve Anayasa’nın düzenine karşı işlenmiş olan suçlardan mahkûm olunmamalıdır.
- Görevin kriterlerine göre özel niteliklere sahip olunmalıdır.
- Vakıflarda ilk defa göreve başlayacak olan Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi, Büro Görevlisi ve Muhasebeci dört yıllık Yükseköğretim Kurumlarının ilgili bölümlerinden mezun olmak gerekmektedir.

İş Kanunu hükümleri doğrultusunda vakıflarda görev alan personeller istihdam edilmektedir. Kanunun ilgili maddesinde Vakıf Mütevelli Heyeti tarafından görevlendirilmesine karar verilecek olan personel ile görev süresi belli olan ya da olmayan iş sözleşmeleri imzalanmakta ve bu hükümler doğrultusunda ilgili bölümlere personeller görevlendirilmektedir. Vakıflarda görev alan personelin bununla birlikte disiplin ve sicil işlemleri de İş Kanunu’nun ilgili maddesince yürütülmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında görev alan personeller İş Kanunu’na göre

imzaladıkları iş sözleşmesine tabi olarak görevlerini sürdürmektedirler. İlgili kanunda yer alana bilgiye göre vakıf personellerinin görevi; ölüm, istifa, emeklilik ve göreve alınma ve benzeri şartlardan herhangi birini taşımadığının daha sonradan anlaşılması üzerine ya da daha sonradan bu özelliklerinden herhangi birini kaybetmeleri üzerine geçici görevlerde devam eden çalışma süresinin vakıfların işletmekte oldukları yurt, aşevi ve iktisadi işletme gibi yerlerde işletme faaliyetlerinin sona etmesi ile birlikte sözleşmenin feshedilmesiyle sözleşme sona ermektedir (Demirci, 2019: 71).

Vakıf personelleriyle ilgili işlevler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Kurulu kararlarıyla belirlenen şartlar doğrultusunda Mütevelli Heyeti tarafından yürütülmektedir. Sosyal Sigortalar Kurumuna ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları iş kanununa göre personeller görevlendirilmektedir. 2006 yılında çıkarılan kararla birlikte vakıf personellerine ilk defa personel unvanı verilmiştir. Yardımcı hizmetler, büro görevlisi, muhasebeci, sosyal yardım ve inceleme görevlisi ve vakıf müdürü bu unvanlar arasında gösterilmektedir. 2012 yılında Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları personelinin iş tanımları, kadro standartları, özlük hakları, nitelikleri ve çalışma şartları ile ilgili esaslar düzenlenerek yeni kurallara göre dört sınıf il ve altı sınıf ilçe belirlenmiştir. Yapılan bu yeni sınıflandırma il ve ilçelerin çoğunluğuna göre yapılmıştır (Gülşen, 2019: 39-40).

Mütevelli Heyeti tarafından çalışanlar açısından vakıf senedinde belirtilen görevleri dahilinde vakfın mal ve hizmetlerin yerine getirilmesi hususunda gerekli olan personel, personelin ücreti ve bu personelin kaç bireyden oluşacağı tespit edilmektedir. Yine Mütevelli Heyeti tarafından vakıflarda görev alan personellerin görevlerine son verilmektedir. Yönetmelikte yapılan düzenlemeler sonucunda personeller hakkında kovuşturma ve soruşturma yetkisinin Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmesi yine konuyla ilgili belirtilmesi gereken önemli hususlardan biridir. Mütevelli Heyeti ve Vakıf Başkanları için durum ise işlemi gerçekleştirme yetkisi Başbakanın onayı ile Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun vereceği rapor doğrultusunda bakanlık tarafından yürütülmektedir.

Personel yapısı yukarıda anlatıldığı gibi olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının işleyişi ise aşağıdaki aşamalarla gerçekleşmektedir:

- Bireyler her il ve ilçede örgütlü olan vakıflara ikamet esaslarına göre başvuruda bulunur ve “Büro Görevlisi” bu başvuruyu alıp tüm SYDV’lerin ortak veri tabanı olan (ki diğer sosyal yardım kuruluşlarının bu veri tabanının görmemesi etkinlik hususunda sorunlara sebep olmaktadır.) Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi (BSYS)’ne giriş yapar.

- Bu başvuru çerçevesinde “Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi” ilgili başvuru yapan bireyin hanesini ziyaret ederek bir nevi ailenin bir röntgenini çıkarır ve yine BSYS’ye girişlerini yapar.

- Bu inceleme ışığında başvuru müteveli heyetinin önüne gelir ve müteveli heyeti de genel düzenleyici işlemlerle belirlenen standartlara göre yardım yapılmasına ve yapılmamasına karar verir.

2.4.5. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Diğer Vakıflardan Farkları

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları kanunla kurulmuş olduğundan bir kamu kuruluşu niteliği taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak vakıf olması münasebetiyle de aslına bir özel hukuk tüzel kişiliğidir. Bu anlamda bir kamu kuruluşu veya STK olarak nitelendirilemeyen SYDV’ler karma nitelikli bir özellik taşıması sebebiyle diğer vakıflardan ayrılmaktadır.

Ayrıca Türk Medeni Kanun çerçevesinde kurulan vakıflarda başkan, müteveli heyeti ve yönetsel esasları vakıfların kendi yönetim organlarınca belirlenmekteyken bu durum SYDV’de taban tabana zıtlık oluşturmaktadır. Çünkü SYDV’ler 3294 Sayılı kanun kapsamında kurulmuş ve yönetsel organları ve esasları da yine genel düzenleyici işlemlerle belirlenmesi açısından farklılık arzetmektedir. Ayrıca olağan vakıfların gelirleri aidat, bağış vs. gibi gönüllülük esaslarına göre ifa olunurken SYDV’lerin gelirlerinin büyük bir bölümü ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’ndan karşılanmakta yani geliri kamu gelirlerinden sağlanmaktadır.

Özetleyerek ifade edilecek olunursa sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları medeni kanunda belirtilen vakıflar değil, kamu hukuku esaslarına uygun kurulmuş vakıflardır ve bu anlamda kamu-özel karışımı bir statüye sahiptir.

2.4.6. Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yardım Faaliyetleri

1998 yılında hazırlanarak İçişleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe sokulan ve Resmî Gazetede yayımlanan yönetmelikte; vakıfların gerek yardım toplama gerekse yardım yapma hususlarında belirli bir düzene sahiptirler. Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde bulunan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuruda bulunan yoksul bireylerin vakıflarda şahsi olarak bulunan Beyan Formunu doldurmaları sonucunda başvuru yapabilirler. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının yoksul bireylerin temel gereksinimlerinin ve vakıfların cari açıklarının karşılanmasına yönelik yapılan çeşitli sosyal yardımların yapılması amacıyla düzenli olarak her ay vakıflara maddi destek aktarılmaktadır. Kaynakların aktarılması esnasında ilçelerin nüfusundan ve TÜİK tarafından belirlenen gelişim endekslerine göre hazırlanmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına bu kaynaklar düzenli olarak her ay aktarılmakta ve Mütevelli heyetinin alacağı kararlar doğrultusunda yoksul bireylere gıda, barınma, sağlık ve barınma gibi gereksinimlerine harcanmaktadır. Vakıflar aracılığıyla Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğünün yürütmekte olduğu yakacak, gıda, barınma ve sağlık gibi pek çok alanı içerisinde barındırmaktadır.

2.4.6.1. Aile Yardımları

Vakıflar aracılığıyla yoksul bireylere aile yardımları çatısı altında yapılan gıda, yakacak ve barınma yardım türlerini kapsamaktadır. Bu yardım türleri aşağıda verilmiştir (Gülşen, 2019: 41).

Gıda Yardımları: Yoksul bireylere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları vasıtasıyla ekonomik destekte bulunması amacıyla dini bayramlar öncesinde yılda iki kez vakıflara aktarılan kaynaklardan meydana gelmektedir. Yoksul durumdaki bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için yılda iki kez ihtiyaç sahibi ailelere yardım desteğinde bulunulurken, bu sayı bir süre sonra yılda üç keze çıkarılmıştır. Bu rakam 2008 yılından itibaren yoksul bireylere yıl içerisinde üçer aylık dönemlerde dört kez yapılmaya başlanmıştır. Yapılan bu yardım türü yoksul bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan yardım türüdür.

Tablo 10. Gıda Yardımlarının Yıllara Göre Dağılımı

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Gıda Yardımları	2018	NAKDİ	1600	672	326.200,00
		AYNİ	189	56	7.758,64
	2019	NAKDİ	1439	626	312.800,00
		AYNİ	374	104	20.784,50
	2020	NAKDİ	1914	727	626.200,00
		AYNİ	609	192	46.472,50

Kaynak: (Tok, 2021: 21)

Yakacak Yardımları: İhtiyaç sahibi bireylerin hane halklarına hiçbir ekonomik çıkar gözetmeksizin Türkiye Kömür İşletmeleri ile Vakıflar arasında ülke genelinde 2003 yılından itibaren uygulanmak üzere ülke geneline aktarımları Enerji ve Tıbbi Kaynaklar Bakanlığının köy ve ilçe merkezlerine vakıfların ve valiliklerin üstlenmiş oldukları en az 500 kg olmak üzere yapılan yardım türüdür. Yapılan yardımların temel amacı ilgili kurumların daha işler hale getirilmesi, ulaşım sektörüne ve istihdam alanlarına katkıda bulunulması ve doğal kömür kaynaklarının değerlendirilmesidir.

Tablo 11. Yakacak Yardımının Yıllara Göre Dağılımı

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Yakacak Yardımları	2018	AYNİ	5388	1594	1.581.140,76
	2019	AYNİ	3782	1169	1.305.813,27
	2020	AYNİ	3833	1190	1.172.195,26

Kaynak: (Tok, 2021: 22)

Barınma Yardımları: Ekonomik durumları olmayan yoksul bireylerin oturmuş oldukları hane halkının fiziksel özellikleri, oturulmayacak halde bulunan haneler için bakım ve onarımlarının yapılması için vakıfların yaptıkları ayni ve nakdi yardım türüdür.

Tablo 12. Kira Yardımının (Barınma Yardımının) Yıllara Göre Dağılımı

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Yardım Türü	2018	NAKDİ	207	60	56.280,00
	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Kira Yardımı	2019	NAKDİ	198	56	49.300,00
	2020	NAKDİ	112	33	15.000,00

Kaynak: (Tok, 2021: 24)

2.4.6.2. Özel Amaçlı Yardımlar

Vakıflar aracılığıyla özel amaçlı yardım türleri ülkenin her bölgesinde bulunan yoksul bireylere aktarılmaktadır. Bunlar aşevi, afetten ve terörden zarar gören yardım türleri olarak sıralanabilir (Gülşen, 2019: 42);

Aşevi Yardımları: Ülkenin herhangi bir yerinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonundan aktarılan ve belirgin olarak yaşamakta olan yoksulluk ve işsizlikte muhtaç, kimsesiz, yaşlı ve engellilere verilen ve vakıflar çatısı altında hazırlanarak dağıtılan günlük sıcak yemek yardımlarıdır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla özel amaçlı yardım faaliyetleri içerisinde yer alan aşevi faaliyeti, işsizlik ve yoksulluğun yoğun bir şekilde yaşandığı bölgelerde yoksul bireylere yapılan sıcak yemek yardımlarıdır.

Afetten ve Terörden Zarar Gören Vatandaşlara Yönelik Yardımlar: Vakıflar aracılığıyla herhangi bir doğal afetten dolayı bireylere yapılan yardım türüdür.

2.4.6.3. Eğitim Yardımları

Sosyal ve ekonomik açıdan yoksul olan bireylerin eğitim çağında yer alan çocuklarının olması durumunda yapılan eğitim yardımları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu yardım faaliyetleri içerisinde önemli katkıları bulunmaktadır. Her eğitim yılının başlarında dar gelirli hane halklarına vakıflar tarafından yapılan eğitim yardımları, yükseköğretim bursları, materyal yardımı, özürlü ihtiyaç yardım ve eğitim yardımlarını barındırmaktadır.

Tablo 13. Şartlı Eğitim Yardımının Yıllara Göre Dağılımı.

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Şartlı Eğitim Yardımları	2018	NAKDİ	1169	704	368.415,00
	2019	NAKDİ	1081	665	372.432,42
	2020	NAKDİ	1012	634	400.635,88

Kaynak: (Tok, 2021: 25)

2.4.6.4. Engelli Yardımları

Sosyal açıdan herhangi bir güvencesi olmayan engelli bireylere ihtiyaçlarının tamamının karşılanması amacıyla yürütülen ve bu bağlamda toplum ile engelli bireylerin kaynaştırılmasının kolaylaştırılmasının amaçlandığı ayni ve nakdi olarak yapılan sosyal yardım türüdür. Engelli bireylere yönelik olarak yapılan en geniş kapsamlı yardım 2022 sayılı kanun gereğince yoksul durumdaki bireylere verilen engelli aylığıdır. Engelli bireylere yönelik ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ile yürütülmekte olup, sosyal güvenceye sahip olmayan engelli bireylerin yeniden topluma kazandırılması amacıyla yapılan her türlü yardım türüdür. Engelli öğrencilerin ücretsiz bir şekilde ulaşımının sağlanmasındaki temel amaç, özel eğitime ihtiyacı olan engelli bireylerin okullarına ulaşımının ücretsiz bir şekilde gerçekleştirilmesidir.

Tablo 14. Engelli Aylığı Yardımının Yıllara Göre Dağılımı

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Engelli Aylığı Yardımları	2018	NAKDİ	419	379	2.040.175,77
	2019	NAKDİ	427	390	2.831.937,74
	2020	NAKDİ	368	337	2.833.923,02

Kaynak: (Tok, 2021: 30)

2.4.6.5. Sağlık Yardımları

2005 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunda alınan kararlar doğrultusunda Sağlık Destek Programlarına dair bir genelge yayımlanarak uygulanabilecek durumda olan sağlık destek programlarının büyük bir kısmı belirlenmiştir. Bu programlar aşağıda verilmiştir (Gülşen, 2019: 43-44);

Tedavi Destekleri: Konu ile ilgili çıkarılan yasa gereğince maddi sıkıntılar yaşayan bireylerin tedavi ve ilaç giderlerinin karşılanmasının amaçlandığı sosyal yardımlardır.

Şartlı Sağlık Yardımları: Temel sağlık ve eğitim olanaklarından maddi nedenlerden ötürü yararlanamayan ve herhangi bir sosyal güvencesi olmayan yoksul bireylere eğitim, sağlık ve gebelik yardımı şeklinde yapılan bir sosyal yardım türüdür. Şartlı Sağlık Yardımları, toplumun en yoksul kesimlerinde yer alan hane halklarının 0-6 yaş aralığındaki çocuklarının sağlık kontrollerine düzenli bir şekilde götürülmesini gerektiren bir sosyal yardım programıdır.

Tablo 15. Şartlı Sağlık Yardımının Yıllara Göre Dağılımı

Yardım Türü	Yıllar	Teslimat Türü	Kişi Sayısı	Hane Sayısı	Tutarı (TL) Gerçekleşen Teslimatlar
Şartlı Sağlık Yardımları	2018	NAKDİ	561	428	181.720,00
	2019	NAKDİ	540	414	176.890,00
	2020	NAKDİ	493	382	199.685,00

Kaynak: (Tok, 2021: 26)

Bu bağlamda çok çeşitli yardım portföyüne aracılık etmekte olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının çeşitli yardım faaliyetlerini tablo ile aşağıdaki şekilde ifade edebilmek mümkündür:

Tablo16. SYDV’ler Tarafından Yapılan Yardımlar

AİLE YARDIMLARI	EĞİTİM YARDIMLARI	SAĞLIK YARDIMLARI	ÖZEL AMAÇLI YARDIMLAR	YAŞLI VE ENGELLİ YARDIMLARI	PROJE DESTEKLERİ VE İSTİHDAM YARDIMLARI
Gıda Yardımları	Eğitim Materyali Yardımları	Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) (ŞSY)	Aşevleri	Yaşlılık Yardımı-2022	Gelir Getirici Proje Destekleri
Barınma Yardımları	Şartlı Eğitim Yardımları			Engelli Yardımı-2022	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
Sosyal Konut Projesi	Öğle Yemeği Yardımı			Engelli Yakını Yardımı(18 Yaşından Küçük Engelliler)-2022	İstihdam Eğitimi Projeleri
Yakacak Yardımları	Ücretsiz Ders Kitabı	Engelli İhtiyaç Yardımları	Afet (Acil Durum) Yardımları	Silikozis Yardımı-2022	Sosyal Hizmet Projeleri
Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yardım	Öğrenci Taşıma Barınma ve İaşe Yardımı	GSS Gelir tespiti ve Prim Desteği	Yabancı Uyruklulara Yönelik Yardımlar	Evde Bakım Yardımı	İşe Yönlendirme Yardımı
Muhtaç Asker Ailelerine Yardım	Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması				İşe Başlama Yardımı
Doğum Yardımı	Yurt Yapımı				
Öksüz ve Yetim Yardımı					
Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı					

Kaynak: (Tekindal, 2018: 347)

BÖLÜM 3: SOSYAL DEVLET, SOSYAL POLİTİKA VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

3.1. SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

Yoksulluğun dinamik ve çok boyutlu bir sorun olması bu sorunla başa çıkmada izlenecek politikaların da çok çeşitli olmasına sebep olmuştur. Ülkelerin dönem içinde yer aldıkları sosyo-ekonomik niteliklere göre farklılaşması mecburidir. Yoksullukla mücadele konusunda ilk önce tercih edilmesi gereken bu mücadelenin kimlerle ve hangi yoksullukla yapılacağıdır. Toparlarsak yoksullukla mücadele politikalarının doğrultusunda belirlenirken mücadeleyle başa çıkacak yoksulluk çeşidinin ve yoksulların kimliği bilinmesi gerekir.

Tarih bakımından değerlendirecek 20. yy. içlerindeki farklı dönemlerde benimsenen yoksullukla başa çıkmada stratejilere bakıldığında özel olarak iki temel politika grubunun söylemek gerekir. İlk grup politikalar; daha çok II. Dünya Savaşının ardından 1980’li yıllara kadar bütün dünyada yaygın olan, yoksullukla doğrudan mücadele amacını güden ve esas olarak bir sosyal güvenlik ağını öngören sosyal politiklardır. “Küreselleşme” döneminin bir ürünü olarak görülebilecek ikinci grup politikalar ise doğrudan yoksulluğu azaltmak için tasarlanmamış olsalar da dolaylı olarak yoksulluğu azalttığı ileri sürülen, yoksulluğun önemli bir kaynağı olan işsizlik sorununu azaltmak ile iktisadi büyümeyi sağlayacak türden politiklardır. Birbirine alternatif olarak ortaya çıkan bu politikaların, yoksulluğu tanımlama şekilleri ile yakından ilişkili oldukları görülmektedir. Geliri temel alan ve daha çok ekonomik nitelikte görünen yoksulluk anlayışı, birinci grup politikaların altında yatan temel bakış açısıdır. İkinci grup politikaların ise yoksulluğu sadece ekonomik bir sorun olarak değil aynı zamanda sosyal ve hatta kültürel bir sorun olarak gördüklerini söylemek yanlış olmayacaktır. Yine de bu iki grup politikanın birlikte uygulandığı durumlarda, yoksulluğu azaltmada önemli sonuçlar verdiğini söylemek mümkündür (Yılmaz, 2009: 27).

Sosyal devlet, sosyal refah düzeyleri farklı olan bireylerin aralarında meydana gelen farklılıklardan kaynaklanan problemlerin giderilmesi ve özellikle gelir düzeyi düşük olan bireylerin ekonomik durumlarının düzeltilmesini rol alan modeldir. Aynı zamanda yoksul bireyleri, bakıma ve yardıma ihtiyacı olan bireylerin korunması ve

özellikle bu durumdaki bireylere yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla sosyal kurumların inşa edilerek önleyici ve koruyucu politikalar vasıtasıyla toplumdaki problemlerin çözülmeye çalışılması, türlü baskılar altında bulunan grupların veya bireylerin korunması da bu modelin temel hedeflerindendir. Sosyal devlet anlayışı bu durumda, toplum içindeki adaletin sağlanması amacıyla dezavantajlı grupların sosyal yardım, sosyal güvenlik ve sosyal koruma ihtiyaçlarının yerine getirilmesi ile görevlidir. Devletlerin gerek ihtiyaçlarının karşılanması gerekse hizmetlerin yerine getirilmesi yerel ve merkezi idareler olmak üzere iki yönetim düzeyi tarafından sağlanmaktadır. Belediyeler yerel yönetimlerin biriminin en önemli adımı olup, görev ve sorumlulukları kanunlarca belirtilmiştir. Belediyenin görev ve sorumlulukları ilgili kanuna göre mahalli müşterek olması koşuluyla su ve kanalizasyon, imar ve ulaşım gibi kentsel alt yapı; kent ve coğrafi bilgi sistemleri; katı atık, temizlik, çevre ve çevre sağlığı; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi için gerekli hizmetleri yerine getirir ya da getirtir ifadeleriyle belirtilmiştir. Belediyeler bundan dolayı sosyal yardım ve sosyal hizmet başlığı altında devlet genelinde yoksullukla mücadele kapsamında politikalar uygulanabilmektedir (Yaşar ve Gürbüz, 2021: 273).

Archbishop Temple tarafından 1941 yılında ilk kez kullanılan sosyal devlet terimi, sosyal refahın standartlaştırılması için devletin ekonomiye kapsamlı ve aktif müdahalelerde bulunmasını temenni eden devlet anlayışını açıklamaktadır. Sosyal devletin ana amacı; piyasa ekonomisinin en genel kapsamda yetersizliklerini ve başarısızlıklarını ortadan kaldırmaktır.

- Sosyal devlet müdahaleci bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet düzenleyici bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet yeniden dağıtıcı bir devlet anlayışına sahiptir.
- Sosyal devlet girişimci bir devlet anlayışına sahiptir.
- Bireylere hak ve özgürlüklerinin sağlanması açısından sosyal devlet, olumlu bir devlet anlayışına sahiptir (Yay, 2014: 148).

Genel olarak sosyal devlet anlayışı, sosyal güvenlik ve adaletin sağlanması ve insan onuruna herkes için yakışır bir şekilde hayat düzeninin gerçekleştirilmesiyle

sorumlu devlet olarak kabul edilmektedir. Sosyal devlet kavramı ile ilgili yapılan tanımlamalardan hareketle çok eskilere uzandığı görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda devletin yükümlülükleri sokakta dağıtılan sadaka ile yerine getirilemeyeceği dile getirilmiştir. Tüm bireylere devlet, belli bir güvence sağlanması, elbise ve yiyecek verilmesi, sağlığını olumsuz etkilemeyecek bir yaşam düzeyinde hazırlanmasıyla sorumludur, ifadesiyle sosyal devlet olgusuna vurgu yapılmıştır. Refah devletin ifade edilmesinde en çok atıf yapılan refah devleti; piyasa güçlerinin etkinliğinin azaltılması için örgütlü kamu gücünün bilinçli bir şekilde kullanıldığı bir devlet türüdür demektir. Refah devlet olgusu üç alanda etkin durumdadır. Hem hane halkına hem de bireylere bu alanda gelir düzeyinin asgari düzeyde sağlanmasında, bireylerin işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi belirli sosyal risklerle mücadele edilmesinde onlara yardımcı olunması ve sosyal refah hizmetleri vasıtasıyla tüm bireylere rahat bir yaşam sunmaktır (Gülşen, 2019: 4).

Kapsamlı bir düşünce olarak sosyal devlet, eşitlik ve ilerleme anlayışına, aydınlanma felsefesine ve bunlarla bağlantılı bir şekilde ortaya çıkan insan hakları düşüncesine dayanmaktadır. Genel olarak sosyal devlet, bireylerin sosyal durumlarının iyileştirilmesi, bireylerin sosyal güvenliğe kavuşturulmasını ve bireylere belirli bir yaşam standardı sağlamayı kendisi için görev bilen devlet anlayışıdır. Toplumdaki tüm bireylere sosyal devlet onurlu bir yaşamın her zaman bir hak olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bireylerin müşterek servete olan katkılarına bakılmadan bu hak sağlanmalıdır.

3.2. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksullukla mücadele; yoksulluğun önlenmesi, azaltılması veya ortadan kaldırılması için girişimlerin anlatılmak istendiği bir olgudur. Ayrıca yoksullukla mücadele ile birlikte yoksulluğun gelecek kuşaklara da geçmesinin önlenmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması ve adaletli bir şekilde gelir dağılımının sağlanması amaçlanmaktadır. Bazı ülkelerde yoksullukla mücadele, bir devlet politikası şeklinde benimsenirken, bazı ülkelerde ise sivil toplum kuruluşlarına devredilmiştir. Ülkemizin de içinde bulunduğu bazı ülkelerde hem yerel yönetimler, hem devlet hem de sivil toplum kuruluşları kendilerinin geliştirmiş oldukları politikalarla yoksullukla mücadele etmektedir. Tartışmalı birçok alan bulunmasına rağmen yoksullukla mücadele konusunda üzerinde fikir birliğine varılan bazı konular da

bulunmaktadır. Doğrudan ve dolaylı olmak üzere yoksullukla mücadele alanında iki farklı yaklaşım bulunmaktadır (Daşlı, 2018: 531).

Dünyanın gelecek dönemlerini giderek tehdit altına alan yoksulluk sorunu, ciddi bir küresel sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun giderek kendini daha fazla hissettirmesi, bütün dünya ülkelerinin birlikte hareket etme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. 2000 yılında bu doğrultuda 189 ülkenin devlet başkanları bir anlaşma imzalamışlardır. Devlet başkanları imzalanan anlaşma ile birlikte 2015 yılına kadar Milenyum Kalkınma Hedeflerinin gerçekleştirileceğinin garantisini vermişlerdir. Milenyum Kalkınma Hedefleri aşağıda verilmiştir (Yılmaz, 2009: 26);

- Açlığı ve aşırı yoksulluğu yok etmek,
- Küresel çaplı temel eğitimi sağlamak,
- Kadınları güçlendirmek ve cinsiyet eşitliğini sağlamak,
- Çocuk ölümlerini azaltmak,
- Anne sağlığını geliştirmek,
- Sıtma ve AIDS ve benzeri hastalıklarla mücadele etmek,
- Sürdürülebilir bir çevre sağlamak,
- Küresel ortaklığı kalkınma amacıyla geliştirmektir.

Yoksulluğa karşı mücadelede toplumsal hayata dair yıkıcı etkilerinin olmasıyla birlikte çeşitli araçlardan yararlanmaktadır. Yoksullukla mücadelede bu doğrultuda en kapsamlı ve en etkili çözüm arayışı olarak sosyal devlet kavramı ortaya çıkmaktadır. Yoksullukla mücadelede dolaylı mücadele yöntemlerinin temel amacı ekonomik kalkınmanın ve büyümelerin yerine getirilmesini sağlayarak toplumsal refahın artırılması ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve bu bağlamda yoksulluk oranlarının en aza indirilmesini sağlamaktadır. Yoksullara dolaylı mücadele yöntemleri doğrultusunda aynı ve nakdi yardım destekleri yerine getirilememekte ve

yoksulluğun ekonomik etkenler ile çözülmesi beklenmektedir. Toplumsal kalkınma ve ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltacağı tahmin edilmektedir.

3.3. YEREL YÖNETİMLERİN YOKSULLUKLA MÜCADELE ETMESİNİN NEDENLERİ

Hemen hemen her kurumun mevzuatında yoksulluğa yönelik yardım edilmesi yer alırken, yerel yönetimlerinde yasalarında yer almıştır. Her ilin belediyesine ve özel idaresine göre yapılan sosyal yardımların kriterleri ve türü değişiklik göstermektedir. İl Özel İdareleri ve Belediyeler yapacakları sosyal yardımlar ile ilgili olarak yönetmelik çıkarma hakkına da sahiptir.

3.3.1. İl Özel İdareleri Tarafından Uygulanan Yardımlar

İl Özel idaresinin ilgili maddesi gereğince İl Özel İdareleri, Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç, ilin yardımlar ve sosyal yardımlar ile yoksul bireylere kredi verilmesi konusundaki gereksinimlerinin karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içerisinde yapılmasında görevlidir. Merkez ilin valilikler çatısında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının bulunmasından dolayı il özel idareleri, yukarıda bahsedilen görevleri vakıflar aracılığıyla büyük ölçüde yerine getirmektedir. İllerin bazılarında büyük baş hayvancılığın desteklenmesi, fidan dikimi, yoksul bireylere kredi desteği gibi çalışmalar yapılmasıyla birlikte bu tarz uygulamalar için bütçe oldukça kısıtlıdır. Gider kaynakları olarak İl Özel İdareleri sayılmış olan muhtaç ve yoksul bireylere yönelik yardımda bulunma yetkisi valiye verilmiştir. 2004 yılında çıkarılan Belediyeler Kanununda da aynı düzenlemeler yer almaktadır. İl Özel İdarelerin her ne kadar görevleri arasında yasal düzenlemelerle yardım yapılması belirtilmiş olsa da görevlerini kurumlar yerine getirmemekte, asli görevlerinin diğerlerine öncelik vermektedir. Yerel yönetimlerin bu sebeple uygulamış oldukları yardımlar hususunda belediyelerin ayrı bir önemi vardır (Koca, 2015: 84).

3.3.2. Belediyeler Tarafından Uygulanan Yardımlar

Belediye Kanunu'nun ilgili maddesinde sosyal yardım ve hizmetlerinin yapılması ve yaptırılması belediyelerin görevleri arasında yer almaktadır. Belediyeler bu kanunlar çerçevesinde farklı miktarda gelir durumuna göre sosyal yardım yapmaktadır. Belediyeler

bütçesi oranında yardım etme imkânına sahiptir. Başka bir ifadeyle yüksek nüfusa sahip belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin küçük nüfuslu belediyelere göre sosyal yardım yapma imkânları daha yüksek orandadır. Sosyal yardımların belediyeler tarafından hangi niteliklere göre yapacakları ve hangi sosyal yardımları yapacakları konusunda herhangi bir düzenleme yoktur. Aynı zamanda yapmış oldukları sosyal yardımlar ile bilgi verme zorunlulukları da bulunmamaktadır. Belediyelerin bundan dolayı sosyal yardımlarla ilgili yeterli bilgileri yoktur. Özetle, belediyelerin genel olarak yaptıkları yardımlar; yakacak yardımı, temel gıda yardımı, bakım evi, giyecek yardımı, aşevleri, kadın koruma evleri, meslek edinme kursları ve nakit destekleridir (Koca, 2015: 84-85).

3.4. SOSYAL BELEDİyecİLİĞİN İŞLEVLERİ VE TEMEL FONKSİYONLARI

Sosyal politikaların yerine getirilmesinde belediyeler temel işlevlerinden dolayı büyük öneme sahiptir. Son yıllarda bu sebeple sosyal politikaların Avrupa ülkelerinde uygulanmasında görev belediyelere verilmiştir. Ülkemizde belediyelerin sosyal politika alanındaki işlevlerinin neler olacağı ise henüz belirsizliğini korumaktadır. Fakat belediyelerde sosyal politikaların oluşturulmasıyla ilgili olarak eğitimlerin giderek arttığı görülmektedir. Sosyal belediyciliğin asıl amacı, yardım yapılması hedeflenen toplumun sosyal refahı olmalıdır. Ancak sosyal belediycilik ülkemizde kapitalizme karşı uygulanan bir alternatif değildir. Bu sistemin aksine ortaya çıkardığı sorunları bir noktaya kadar onarmayı ve sürdürülebilir bir sistem haline getirmeyi amaçlayan bir fonksiyon görevi görmektedir. Sosyal belediycilik ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalara göre belediyciliğin temel işlevleri aşağıda görülmüştür (Çıplak, 2015: 41-44);

Sosyalleştirme Sağlamak: Sosyalleşme, bireylerin doğumundan ölümüne değin uzanan bir süreçtir. Sosyalleşme aynı zamanda biyolojik bir yapıdan sosyal bir yapıya evrilme hali şeklinde de ifade edilebilmektedir. Başka bir ifadeyle bireylerin bulundukları toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek toplumla bütünleşmesi anlamına gelmektedir. Ömür boyu devam eden bir süreç olan sosyalleşme, yaşamın getirmiş olduğu sosyal rolleri içselleştirmeyen ve sapma davranışı gösteren bireyler olmasının yanı sıra yeni topluma göç ile katılmasından dolayı kültürel uyum sorunları yaşayan bireylerde bulunmaktadır. Bireylerin her iki durumda da topluma

kazandırılmasına yönelik çalışmalar yapılmakla birlikte yapılan bu çalışmalar yeniden sosyalleşme olarak tanımlanmaktadır. Belediyeler ülkemizde yeniden sosyalleştirme adına çalışmalarda bulunmaktadır. Yaptıkları çalışmalar sonucunda belediyeler, beldelerine göç amacıyla gelen bireylerin şehirle bütünleşmelerine ve şehirleşmesine olumlu katkı sağlamaktadır.

Sosyal Kontrol ve Rehabilitasyonu Gerçekleştirmek: Otorite, sosyal kontrol işlevini yerine getirebilecek güçtür. Belediyeler bu anlamda ülkemizde günümüzde topluma en yakın kurum olması ve toplumla iç içe yaşamaları ve seçimle göreve gelmelerinden dolayı belediyeler toplum üzerinde büyük bir güce sahiptir. Toplumsal düzenin devamının sağlanması adına belediyeler, bireylere topluma uygun davranması, kuralların ve değerlerin yüklenmesi anlamında sosyal kontrol mekanizması olarak işlevde bulunmaktadır. Belediyeler topluma kahvehanede yapılan toplantılarda, esnaf gezilerinde, halk meclislerinde ve mahalle kütüphanelerinde daha etkili mesajlar iletebilmektedir. Sosyal kontrol fonksiyonu diğer bir yandan sosyoloji literatüründe ilk kez kullanılan yoksulluk alt kültürü olarak da tanımlanan kentsel alanların gecekondu bölgelerinde yaşayan bireylerin kendilerine özgü oluşturmuş oldukları kültürler, bir şekilde rehabilite edilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Sağlamak: Beldekilerde yoksul bireyler belediyeler tarafından kolay bir şekilde tespit edilmekte, bireylerin ekonomik durumları takip edilmekte, asgari yaşam sınırında olanlara temel gıda, ilaç, yakacak gibi desteklerde bulunmaktadır. Yoksul bireylere yönelik ayni ve nakdi desteklerde bulunulması ve bunların organizasyonunu belediyelerin yapması, toplumdaki duyarlı bireylerin dayanışma ve yardımlaşma duygularını da arttırmaktadır. Belediye olarak diğer bir yandan maddi durumu iyi olan ve bu duyguları barındıran bireylere de olanak sağlamaktadır. Ramazan aylarında örneğin birçok belediyede iftar yemekleri bireylerin katkıları ile verilmekte ve belediyelere maddi külfet olmamaktadır.

Mobilize Etmek ve Yönlendirmek: Topluma yönelik olarak onları sorumlulukları konusunda bilinçlendirme, danışmanlık hizmeti verilmesi, topluma sorunlarını hangi kurumlarla ne şekilde çözebilecekleri hususunda yardımcı olunması gibi işlevler belediyeler tarafından yürütülmektedir.

Sosyal Çözölmeyi Engellemek: Sosyal belediyeçilik uygulamaları, bir sosyal problem olarak önümüzdeki sosyal çözümleri engelleme görevlerini yerine getirmektedir. Sosyal problemlerden olan kültürlerarası çatışma, yoksulluk, yabancılaşma ve işsizliğin çözümünde sosyal belediyeçiliğin işlevlerinden yararlanılmaktadır. Sosyal yardımlar ise belediyeler tarafından ortaya konulmakta ve kültürel etkinlikler, istihdam alanı oluşturma ve bu alanda sosyal çözümleri engelleyen hizmetleri oluşturmaktadır.

Sosyal Patlamayı Önlemek: Yoksul bireylere yemek, ekmek, erzak yardımı, kömür yardımı, nakit yardımı, sağlık ve eğitimle ilgili yapılan yardımların tamamı o toplumda gerçekleşme ihtimali olan sosyal patlamayı da engelleyen hizmetlerdir. Gerek yerel bazda belediyeler gerekse sosyal devlet anlayışı doğrultusunda merkezi idare yoksul bireylere sağlamış oldukları olanaklarla gerçekleşme ihtimali bulunan sosyal patlamalarında önüne geçmektedir.

Tampon Kurum Olmak: Küresel çaplı yaşanan ekonomik krizler her an sosyal problemleri ve sosyal çöküntüleri de beraberinde getirebilmektedir. Toplumlar ile devletlerarasındaki ilişkinin zayıfladığı durumlarda toplumun bir karmaşaya sürüklenmesinde belediyeler tarafından yürütölen sosyal belediyeçilik çalışmalarının önemli katkıları bulunmaktadır. Bu anlamda belediyeler sosyolojiye ilk defa tarafından kazandırılan toplumsal değişimlerin buhransız olmasını sağlayan tampon kurum görevi görmektedir.

Halk ile İdare Arasında Güven Sağlamak: Toplumlarda sosyal belediyeçilik anlayışı ile temel ihtiyaçları karşılanmış ve böylece kendilerini yöneten yöneticiler ile aralarında güven duygusu oluşmuştur. Halkın ödemiş olduğu vergiler ile yönetsel görevini devam ettiren belediye başkanlarının bu tutum ve davranışları maddi durumu iyi olan ve vergisini ödeyen kesimde güven duygusu ve memnuniyet oluşturmaktadır. Toplumsal gereksinimler bağlamında bireylerin verdikleri vergilerin doğru yere gittiğini ve harcandığını görölmektedir. Yoksul bireylerin diğeryandan imkânlardan yararlandıkları durumunda yöneticilere karşı bir minnet oluşmakta, bu da sosyal anlamda kazanımlara sebep olmaktadır. Her ne kadar sosyal belediyeçiliğin olumlu yönleri olsa da olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Toplumların belediyeler tarafında yapılan sosyal yardımları alışkanlık haline getirmesi, çalışmayı ortadan kaldırması sosyal devlet anlayışının

olumsuz yönleridir. Yerel yönetimler açısından bu durum olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmakta ve maddi yardımların esas yapılması gereken kişilere ulaşmasına engel olmaktadır.

3.5. TÜRKİYE’DE SOSYAL BELEDİYECİLİĞİN GELİŞİMİ

Belediyelerin tarihsel gelişimine bakıldığında henüz sosyal belediyeçilik kavramından söz edilmese de bu topraklarda belediyelerin vatandaşların sosyal ihtiyaçlarını giderme sorumluluğu Osmanlı İmparatorluğu’ndan itibaren karşımıza çıkan bir olgu olarak görülmektedir. İlgili literatüre bakıldığında merkezi devletin desteğiyle birlikte Server Efendi yönetimindeki Şehremaneti, sosyal hizmetleriyle dikkat çekmektedir. 1864’te belediyenin yoksullar için bir klinik açması ve veba salgını sırasında çocuklara ücretsiz aşı uygulaması bu alanda önemli örnekler olarak göze çarpmaktadır. Cumhuriyet döneminin başarılı kanunlarından biri olarak nitelendirilen 1580 sayılı Belediye Kanunu, Cumhuriyet’in başlangıcı ile birlikte, Osmanlı döneminde ilk örneklerini gördüğümüz batılı-çağdaş anlamda şehircilik ve belediyeçilik girişimlerine hız kazandırılmasının bir sonucudur. 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu, belediyelere sosyal politika alanında pek çok görev ve sorumluluk yüklemiş, II. Dünya Savaşı sonuna kadar bu görevlere yenileri eklenmiştir (Çıplak, 2015: 44).

Kısmen de olsa belediyeler 1980’li yılların ardından ekonomik ve siyasi özerklik kazanması, sosyal belediyeçiliğin önem kazanmasındaki temel sebeptir. 1980’li yılların ortalarından itibaren kentsel yoksulluk ve sosyal sorunlarla mücadele bağlamında özellikle de belediyeler vasıtasıyla yerel yönetimler, geçici çözümler üreterek kentlerde yaşayan yoksul bireylere yönelik olarak hem ayni hem e nakdi yardımlarla bu sorunları çözüme kavuşturmaya çalışmıştır.

Uygulamalar 1990’lı yıllarla birlikte hız kazanmaya başlamıştır. Geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında belediyelerin bir kısmının gelirleri artmış, bu doğrultuda bir yandan eğitim düzeyini yükselten sosyal hizmet odaklı gelişimini sürdüren, diğer bir yandan ise göç hareketleriyle kente gelen ve giderek yoksul bir hal alan kentsel bölgelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sosyal hizmet merkezli politikalara yer verilmiştir. Geçmiş yıllarda yoksul ve muhtaç bireylere aşevlerinde yiyecek ve giyecek verilmesi şeklinde yapılan sosyal yardım hizmetleri, bu yıllardan sonra hem nitelik hem

de tür bakımından artış göstermiş ve farklı belediye yönetimleri tarafından sürdürülebilir bir hale getirilmiştir. Kadın ve çocuk sığınma merkezleri, huzur evleri, engelli merkezleri, hastane ve sağlık merkezlerinin inşa edilmesi ve mesleki yeterlilik kurslarının düzenlenmesi belediyelerin birçoğunun hizmetine girmiştir. 2000’li yıllarla birlikte ülkemizde kentsel yoksullukla mücadele alanında yeni bir dönem başlamıştır. Başta belediye yönetimleri olmak üzere yerel yönetimlere önemli roller verilmiştir (Çıplak, 2015: 45-46). 2000’li yıllarda yükselişe geçen küreselleşmeyle birlikte yerleşme eğilimi belediye alanlarında yapılan reform hareketlerine katkıları olmuştur. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkeleri ile uyum sorunu yaşanması belediyeceliğe yeni reformlar kazandırmıştır. Konuyla ilgili olarak çıkarılan Belediyeceilik Kanunları ülkemizde belediyelerin son durumunu özetler niteliktedir (Bakır, 2019: 46).

3.6. TÜRKİYE’DE SOSYAL BELEDİYECEİLİK FAALİYETLERİ

Toplumcu belediyeceilik anlayışı, yeni belediyeceilik anlayışı olarak da ifade edilmektedir. Yerel yönetimlerin 1980’li yıllarda göstermiş olduğu roller değişime uğramıştır. Belediyelere merkezi yönetim tarafından bütçede ayrılan pay arttırılmış, küreselleşme olgusu, yerel özerklik, yerel yönetişim, yerelleşme politikaları ve Avrupa Birliği’nin yerindelik ilkesini etkileyen faktörler olarak belirtilmektedir. Sosyal devlet ilkesi olarak belediyeler sosyal yardım uygulamalarının genişletilmesi, sosyal politikaların üretilmesi ve sosyal hizmetin tabana yayılması için daha fazla oranda bütçeden pay ayrılmıştır. Sosyal yardımlar bu anlamda nitelik ve nicelik açısından değişime uğramıştır. Her ne kadar sosyal belediyeceiliğin temelleri 1990’lı yıllarda atılmasına rağmen 2000’li yıllarda değişimlerin yaşanmasıyla birlikte farklı bir boyuta erilmeye başlayarak belediyelerin hizmet alanı genişletilmiştir.

Yerel yönetimlerin ekonomik durumu iyi olmayan bireylere yönelik çalışmalar yapması, etkileyici ve yararlı kararlar alarak bu kararları uygulamaya konması, belediyelerin temel amacı ile örtüşmektedir. Demokratik bir anlayışla hareket eden yerel yönetimler ekonomik düzeyleri farklı bireyler arasındaki adaletsizliklerin giderilerek, kültürel, siyasal ve sosyal kodların iyileştirmesini yaparak ve demokrasiyi güçlendirerek faaliyetlerine devam etmektedir. Yoksullukla mücadele konusunda belediyelerin görev sorumlulukları ve sosyal yardım hizmetlerini yerine getirmeleri konusundaki başarısı, yoksulluk sorununun hafifletilmesini sağlamıştır. Yoksullukla mücadelede Birleşmiş

Milletler tarafından belediyelerin görev ve sorumlulukları aşağıda verilmiştir (Yaşar ve Gürbüz, 2021: 274);

- Belediyelerin sosyal hizmet alanında merkezi otoriteler tarafından değeri bilinmeli, gerek belediyelere gerekse yerel yönetimlere yoksulluğun çözülmesi konusunda imkânları arttırılmalıdır.

- Yoksullukla mücadelede yerel yönetimlerin başarı sağlaması için geniş yetki alanları verilmelidir.

- Merkezi yönetimler ile birlikte yerel yönetimlerinde sosyal politika üretebilme yolunun açılması gerekmektedir.

Aynı zamanda 1580 sayılı kanunun belediyelere yüklediği sosyal sorumluluklar aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Yaşar ve Gürbüz, 2021: 274-275):

- Sokakta kalan ve aileleri olmayan çocukları ve ruh sağlığı yerinde olmayan bireyleri, çevresel ya da kazasal mağduriyete uğramış bireylerin korunması ve gözetilmesi,

- Ekonomik durumu yerine olmayan yoksul hane halklarına, kimsesiz, öksüz ve yetim çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması,

- Yetimhane yaptırılması,

- Barınma yeri bulunmayan ve kimsesiz olan bireylere istihdam sağlanması ve ayrıca kadınların ve çocukların korunması,

- Ucuz belediye meskenlerinin yapılması,

- Ekonomik durumu iyi olmayan bireylerin konut gereksinimlerinin sağlanması,

- Zihinsel ve fiziksel olarak özürlü bulunan bireylere sosyo-kültürel alanlarda ücretsiz imkânlar sağlanması, belediyelerin hizmet verdiği birçok işletme alanlarında engelli bireylerinde çalışma olanaklarının sağlanması,

- Toplumda okuryazarlık oranlarının arttırılması için kütüphanelerin açılması,

- Toplumların ihtiyaçlarına göre tesislerin ve işletmelerin açılması,
- Kültürel ve sosyal alanlarda yeni şeyler inşa ederek halk müzeleri, halk sinemaları ve tiyatroları gibi yerler açılması ve işletimlerine imkânlar verilmesi,
- Engelli bireylere yönelik meslek edinme kurslarının açılmasıdır.

3.7. SOSYAL YARDIMLAşMA VE DAYANIşMAYI TEşVİK FONU (SYDTF)

Gücünü devletin ilgili yasalarındaki hükümlerinden alan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, 1986 yılında ıkarılan 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik kanunu kurulmuştur. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu, yoksul ve muhtaç durumda bulunan bireyler ile gerektiği zamanlarda her ne olursa olsun ülkemize gelmiş ya da kabul edilmiş bireylere yardım edilmesi, sosyal adaletin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması, eşit bir şekilde gelir dağılımının sağlanması, sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın teşvik edilmesi amacıyla kurulmuştur. Çıkarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ve kanunda öngörülen hizmetlerin yerine getirilmesi için Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısına ya da bakana bağlı olan T.C. nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur (Doğan, 2019: 20). Fonu kuran düzenleyici işlem olması sebebiyle 3294 sayılı kanunun ruhunu anlamaksızın fonun işleyişi hususunda çıkarımlar yapmak olağan görünmemektedir.

Bu doğrultuda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanununun amacı aşağıda sıralanmıştır (Yılmaz, 2009: 50):

- Yoksul durumda bulunan bireyler ile her ne olursa olsun ülkemize kabul edilen ya da daha önceden gelmiş olan bireylere yardım edilmesi,
- Sosyal adaletin ve eşitliğin sağlanması için gelir adaletinin sağlanması,
- Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın teşvik edilmesidir.

Amacı Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yoksulla mücadele etmek olan SYDTF'un görev ve sorumlulukları dahilinde olan faaliyetlerin anlaşılması açısından ciddi öneme sahiptir. Fon kaynaklarının olduğu kalemler aşağıdaki gibidir:

- Kanun ve KHK'lerle Kurulu bulunan Fonlardan Bakanlar Kurulu Kararı ile %10'a kadar ayrılan paylar,
- Gelir ve Kurumlar Vergisi Tahsilat toplamının %2,8,
- Trafik Cezaları hasılat payının %50'si,
- RTUK Reklam gelirleri hasılatından %15,
- Bütçeye konulacak ödeneklerden,
- Her nevi bağış ve yardımlardan oluşmaktadır (Yılmaz, 2009: 50).

Fonda toplanan gelir kaynakları, Fon kurulunda alınan kararlar çerçevesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına gönderilmekte ve yardımlar vakıflar tarafından toplumdaki bireylere ulaştırılmaktadır.

3.7.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulunun Çalışma, Usul ve Esasları

Yönetmeliklerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu Kurulunun çalışma şartları belirlenmiştir. Fon kurulu hakkında yönetmelik doğrultusunda genel bilgiler yer almaktadır. Yönetmelikte bulunmasına rağmen kurum kriterleri taşımayan kurullar karışıklıklara sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda yönetmelik değişikliklerinin bir an önce yapılması gerekmektedir.

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun karar organıdır.

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanının Başkanlığında toplanan Fon Kurulu; İçişleri Bakanlığı Müsteşarı, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Müsteşarı, Sağlık Bakanlığı Müsteşarı, Maliye ve Hazine Bakanlığı Müsteşarı ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürü ile Vakıflar Genel Müdüründen oluşmaktadır.

- Ayda bir kez olağan bir şekilde toplanan Fon Kurulu, bakanın talebi üstüne her zaman olağan bir şekilde toplanabilmektedir.

- Sosyal Yardımlar Genel Müdürü tarafından kurulun yürütme ve sekretarya görevi yürütülmektedir.

- Fon Kurulunca alınan kararlar, ülke genelindeki Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından il ve ilçelerin tamamında yer alan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları vasıtasıyla yerine getirilmektedir.

3.7.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun Görevleri

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun görevleri aşağıda şu şekilde verilmiştir (Doğan, 2019: 23);

- Bakanlık tarafından il ve ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından fonda toplanan gelir kaynaklarının yürütülecek sosyal yardım proje ve programları ile yatırım politikaları doğrultusunda dağıtımına karar verilmesi ve dağıtım önceliklerinin belirlenmesi,

- İl ve ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarında görev alan personelin kriterleri ile özlük hakları ve diğer konularla ilgili belirlenen niteliklerin görüşülmesi ve karara bağlanması,

- İl ve ilçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile diğer kurum ve kuruluşlarından gelen sosyal yardım amaçlı talep ve tekliflerin değerlendirilmesi,

- Toplumda dayanışmanın ve paylaşımın bilincinin geliştirilmesi ve desteklenmesi üzerine kültürel, sosyal ve bilimsel projeler ve programlar önerilmesi, hazırlanan projelere destek sağlanmasıdır.

3.7.3. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Hakkında Bilgiler

Resmî gazetede 2011 yılında yayımlanan kanun hükmünde kararname ile kurulmuş olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. 2018 yılında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ana hizmet birimi olarak yeniden düzenleme yapılmış ve bu doğrultuda hizmetlerine devam etmiştir. Sosyal yardım anlamında bu manada kurumsal bir yapı meydana gelmiştir. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde gerek yurt genelinde sürdürülen yardım hizmetleri ile sosyal güvenliği olmayan kimsesiz ve yoksul bireylere gerekse istihdam odaklı mesleki eğitim ve proje destekleri ile eğitimsiz ve işsiz bireylere ilişkin devletin sosyal hizmetlerini yerine getirmektedir. Önemli bir kurumsal görevi olan Genel Müdürlük için sosyal yardımlar alanında önemli görevlerde bulunulmuştur. Sosyal yardım hizmetleri sosyal devlet anlayışıyla birlikte gelişim göstermiş, kurumsal alanda karşılığını bulmuş ve bu alanda önemli görevler üstlenmiştir (Doğan, 2019: 23-24).

3.7.3.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün Görev ve Sorumlulukları

Sosyal Yardımlar Genel Müdürünün görev ve sorumlulukları aşağıda verilmiştir (Doğan, 2019: 24-25);

- Sosyal yardımlar ve yoksullukla mücadele alanında ülke genelinde uygulanacak stratejilerin ve politikaların belirlenmesi için gereken çalışmaların koordine edilmesi, belirlenen stratejilerin ve politikaların uygulanması ve uygulanmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi,

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun zamanında gelirlerinin toplanması ve toplanan gelir kaynaklarının zamanında, yerinde ve ihtiyaçlarına göre kullanılmasını sağlamak,

- Genel Müdürlüğün ve yoksullukla mücadelede görev alanını ilgilendiren diğer konulara ilişkin olarak araştırma ve incelemelerinin yapılması ve proje hazırlanarak uygulanması,

- Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi ile ilgili işlerin yürütülmesi,

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma kültürünün kalıcı olması için gereken çalışmaların yapılması ve geniş kitleleri içerisinde bulunduran kampanyaların koordine edilmesi ve desteklenmesi,

- Genel sağlık sigortasının tespit edilmesinde ve sosyal yardıma hak kazanılmasında esas alınacak tespit ile ilgili usul ve esasların belirlenmesi ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıyla iş birliği yapılarak uygulanması,

- Bakan tarafından verilen diğer görev ve işlevlerin yerine getirilmesidir.

SONUÇ

Neoliberal tez, bütün düzenin tam rekabet koşullarında sağlanacağını, piyasanın kendi dinamikleri ile tüm problemleri çözeceğini, üretim, tüketim ve gelir dağılımında kendiliğinden adalet sağlanacağını ve devletin minimal olması gerektiğini savunmaktadır. Oysa piyasa mekanizması kaynak dağılımında etkinliği sağlaması olağan gözükmemektedir ve bu anlamda da Sosyal Devlet ve Sosyal Politikalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal yardımlara aracılık etme görevi ülkemizde birçok kuruma verilmekle birlikte bunların en etki olarak işlev gören kurumlar da tüm il ve ilçelerimizde örgütlenmiş olan SYDV'lerdir. Sonuç olarak merkezi yardımlara aracılık etme görevini üstlenen SYDV'ler için aşağıdaki başlıklar üzerinde durulması faydalı olacaktır:

Sosyal Yardımların Yoksulluğu Ortadan Kaldırır Nitelikte Olmaması

Sosyal yardım hizmetleri yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmayan, geçici çözümler üreten ve yalnızca bireylerin asgari geçim koşullarına cevap veren uygulamalardır. Buradaki asıl amaç, yoksul bireylerin zorunlu ve anlık gereksinimlerini karşılamaya yardımcı olmaktır. Ancak yine de yoksulluğun bu şekilde sona erdirilmesi söz konusu ve mümkün görünmemektedir. Proje destekli yapılan yardım hizmetleriyle kendi işlerine ya da iş yerlerine ulaşan bireyler, asgari geçim standartlarını geçen gelirler elde edebilmektedir. Yoksul bireylerimizin bu durum yoksulluğu aşmalarına yardımcı olmakta, tembel olmaktan uzak, pasif bir şekilde yardımcı olmaktansa aktif bir şekilde yardım durumuna geçmelerine yardımcı olmaktadır. Bu anlamda sorunsal şu şekilde oluşmaktadır: Sosyal Yardımlar ile yoksul kesime günlük ihtiyaçlarını karşılamak anlamında destek mi olunmalı yoksa bir daha sosyal yardıma ihtiyaç duymayacak bir statüye taşınmasının sağlanması mı amaçlanmaktadır.

Sosyal Yardımların Tek Başına Yerel Yoksullukla Mücadelede Yetersiz Kalması

Sadece sosyal yardımlar ile yoksulluk veya yerel anlamdaki yoksulluk sorununun çözülmesi olağan görünmemektedir. Sosyal devlet anlayışı olmadan adaletli gelir dağılımı düşüncesi de yerine getirilemez ve yoksulluk çözüme kavuşturulamaz. Yoksulluk ancak sadaka dağıtan bir devlet anlayışı yerine bireylerin onuruna saygı duyan

bir düşünce yapısıyla hareket edilmesi durumunda ortadan kaldırılabilir. Sosyal devlet gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak yoksulluk sorununu çözmekle görevlidir. Bu doğrultuda sosyal devlet düşüncesinin mutlak bir sonucu olarak ekonomik büyümenin hızlı bir şekilde gerçekleşmesinin dışında başta eğitim, sağlık ve konut hizmetlerinde gereken özen gösterilmelidir. Etkin bir şekilde enflasyon ve işsizlikle mücadele edilmesi gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede vergi düzenlemelerinin yapılması ve bu doğrultuda sosyal güvenlik alanında yeniden düzenlenmesi gibi yapısal çözümler bulunması gerekmektedir. Ancak nihai olarak sosyal yardımlar istihdam, eğitim, sosyolojik ve diğer yapısal politikalar ile beraber ve eşgüdümlü olarak hareket edilmez ve özellikle yerel yoksulluk ile mücadelede tek başına SYDV'lerin çözüm üretmesi mümkün görünmemektedir. Her SYDV kendi sınırları içerisindeki fakr-u zaruret içindeki vatandaşlara azımsanamayacak destekler sunmuş olsa da yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve ekonomik atılımlarla desteklenmedikçe yerel yoksullukla mücadelede yetersiz kalmaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksulluğu Kaldırmaktan Ziyade Kontrol Etmeye Yaradığı

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları sosyal yardım alanında ülkemizde ilk kez 1986 yılında oluşturulmaya başlamış ve hem yoksulluk hem de yerel yoksulluk alanından verimli sayılabilecek faaliyetlere imza atmışlardır. Ancak gelir getirici projeler haricinde (ki bu projeler de geri dönüşlerinin sağlanamamasından dolayı artık uygulanmamakta) yoksulluğu ortadan kaldırmaktan ziyade yoksulluk şartlarının iyileştirilmesine katkı sağladığı görülmektedir. Bu model yerine istihdam, girişimcilik vb. insanların düzenli bir gelire sahip olabileceği bağlantılara ve kurumsal oluşumlara ihtiyaç bulunmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Vakıflarının bugünkü oluşumları itibarıyla siyasi idarenin siyasal vizyonlarına direk olarak aracılık edebilecek bir yapıya sahip olmasından dolayı yoksulluğu ortadan kaldırmaya değil söz konusu bu kesime dokunabilme ve onları kontrol altında tutabilmeye yaradığını ifade etmek gerekmektedir. Her ne kadar son zamanlarda bazı eksiklikler meydana gelmiş olsa da önemli sosyal yardım modelleri uygulanmıştır. Bu sosyal yardım metodunun eğitim ve öğretim olanağı sağlamak, teknik bilgi ve beceri kazandırmak, meslek edindirmek gibi meziyetlerle güçlendirilmedikçe yoksulluğu ortadan kaldıramayacağı görülmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının Gönüllülük Esasına Göre İşlev Görmemesi

Bilindiği üzere vakıflar, bir sivil toplum örgütlenme biçimidir ve gönüllülük esasına göre yürütülür. SYDV'ler ise diğer vakıflardan farklı bir şekilde Medeni Kanun Hükümlerine göre değil, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Ayrıca gelirlerini diğer vakıflar gibi yardım ve bağışlar üzerinden değil büyük ölçüde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu aracılığı ile sağlamaktadır. Vakıf başkanlıklarını üstlenen vali ve kaymakamlar bu görevi istedikleri için değil görevlerinin bir zorunluluğu olarak yerine getirmektedirler. Bu ve daha da arttırılabilecek özellikleri çerçevesinde STK'ların asli unsurlarından olan gönüllülük ve sivilcilik unsurunu taşıyamamaktadır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Diğer Yerel Yardım Kuruluşları ile Koordinasyonsuzluğu

Ülkemizde yerel yoksullukla mücadele hususunda SYDV'ler dışında mahalli idarelere ve mahalli sivil toplum kuruluşları da görev üstlenmektedir. Ancak yapılan sosyal yardımlarda ortak veri tabanının olmaması, kurumsal kapasitelerin yetersizlikleri ve işbirliği eksikliğinden dolayı beklenen azami faydaya ulaşılamamaktadır. SYDV'lerin yardımlarda objektif bir sınır olan muhtaçlık sınırını benimsemesine karşın diğer yerel yardım kuruluşlarında böyle bir kıstasın olmaması yardımların asli ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında sorunlar doğurmaktadır. Bu anlamda yerel yoksullukla daha etkili mücadele edebilmek için yardım kuruluşları arasında ortak veri tabanı oluşturulması faydalı olacaktır.

Ancak bütün bu tespitlere rağmen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıf'ları ulaşılabilirliği ve etkinliği açısından hem ulusal yoksullukla hem de yerel yoksullukla mücadelede etkin bir rol üstlendiği görünmektedir.

KAYNAKLAR

- Akçay, C, (2020). Yeni Vakıfların İşlevselliği: Seçilmiş Vakıflar İçin Bir İnceleme. Ankara: Asbider Akademi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Aktepe, İ, (2019). Küreselleşmenin Gelir Dağılımı, Yoksulluk Üzerine Etkileri: 1980 Sonrası Türkiye’de İzlenen Vergi Politikaları Açısından Bir Değerlendirme Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyıldız, Y. ve Abay, A. R, (2017). Vâkıf Müessesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme. Yalova: Yalova Sosyal Bilimler Dergisi.
- Bakır, M. A, (2019). Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Faktörü ve Bir Uygulama: Belediyelerin Gıda Yardımlarının Memnuniyeti Analizi Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayyigit, M, (1999). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Kurumu Olarak Vakıflar. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Ceviz, G, (2019). Yerel Yönetimlerde Sosyal Yardımlara Müracaat Eden Kadınların Olumsuz Yaşam Deneyimleri ve Aile İçi İlişkileri: Beylikdüzü Belediyesi Örneği Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi -Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Çıplak, B, (2015). Belediyelerde Sosyal Bütçe Anlayışı Açısından Çanakkale Belediyesinin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiçek, H, (1996). Türkiye’de Vakıf Müessesinin Sosyoekonomik Fonksiyonları İzmir İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir Araştırma Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçi, C, (2021). Bursa’da Vakıfların Sosyo- Ekonomik İşlevleri Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daşlı, Y, (2018). Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.

- Demirci, A, (2019). Yoksullukla Mücadele Kapsamında Türkiye'deki Sosyal Yardım Uygulamaları: Ardahan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği Yüksek Lisans Tezi. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, F. D, (2019). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının İşleyişi: Çüngüş İlçesi Örneği Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gülşen, S, (2019). Veri Zarflama Analizi Tekniği ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının Gerçekleştirdiği Sosyal Yardımların Etkinlik Ölçümü: Arıcak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İbrişim, N, (2008). Yoksulluk, Yoksulluğun Ölçülmesi ve Türkiye Üzerine Analizi Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kesgin, B, (2013). Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım. İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.
- Kılıçalp, Ş. S, (2013). Türkiye’de Vakıfların Gelişimi. İstanbul: Türkiye’de Üçüncü Sektör Vakfı.
- Koca, M, (2015). Kentsel Yoksulluk Yoksul Yardımları ve Dışlanma Sivas Merkez İlçe Örneği Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koşar, N. G, (2000). Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kule, H. ve Es, M, (2010). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Kocaeli Örneği. İstanbul: Sosyal Siyaset Dergisi.
- Kurşuncu, H, (2006). Kentsel Yoksulluk: Diyarbakır Aziziye Mahallesi Örneği Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Memiş, H, (2014). Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. Malatya: Akademik Yaklaşımlar Dergisi.
- Ortakaya, Ü. İ, (2021). Türkiye’de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Çalışanlarının Sosyal Yardım Algısı: Bir Karma Yöntem Araştırma Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

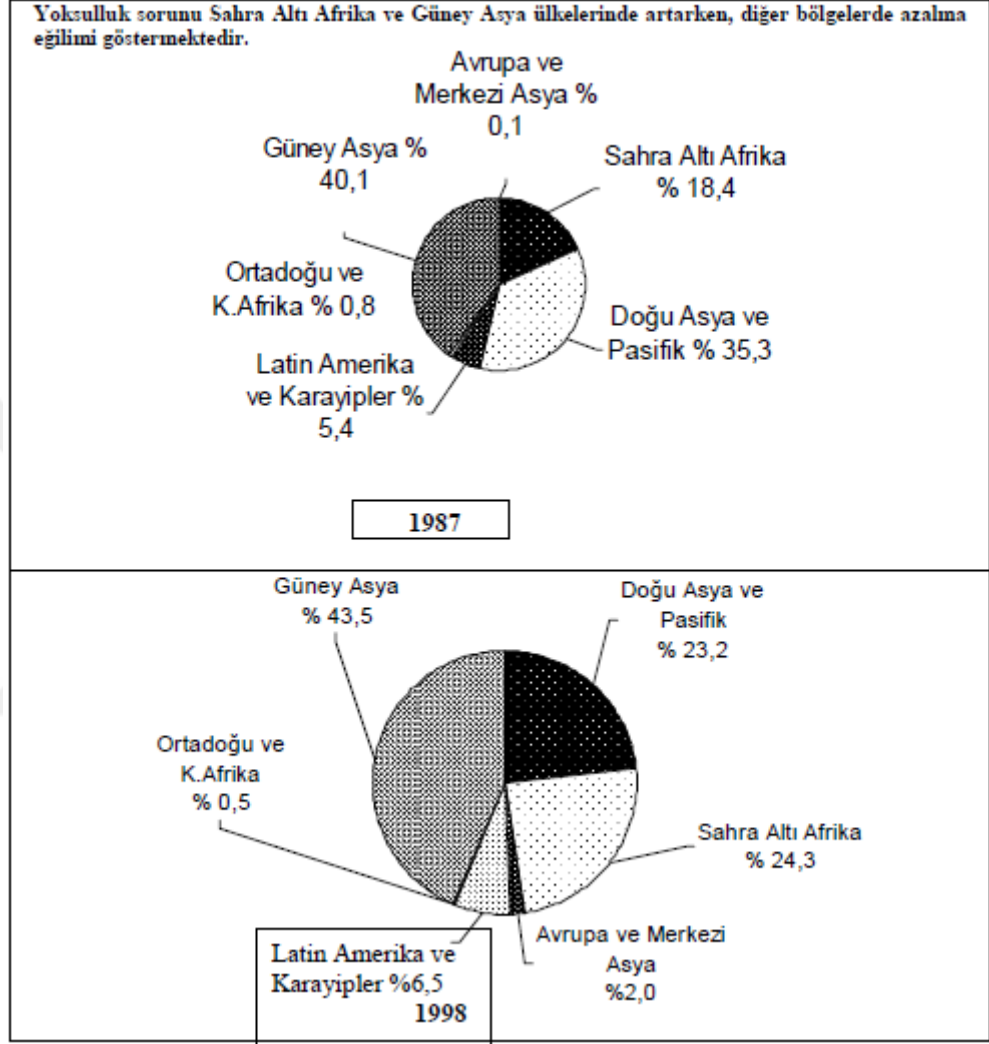
- Özden, H. Ö, (2003). Türkiye Vakıf Kurumunun Duygusal ve Felsefi Temelleri. Ankara: Milli Kültür Aylık Dergisi.
- Peri, D, (2020). Yoksullukla Mücadelede Muhtaç Kişilere Yapılan Sosyal Yardım Uygulamaları: Sakarya İli Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Örneği Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saçlı, A, (2019). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme. Yozgat: Türkiye Siyaset Bilimler Dergisi.
- Taş, A, (2022). Sosyal Hizmet Etkinliği Olarak Sosyal İnceleme ve Türkiye’de Sosyal Yardımların Sunumunda "Muhtaçlık" Değerlendirilmesi Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tok, S, (2021). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından Etkisi: Kelkit Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Üzerine İnceleme Yüksek Lisans Tezi. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Tuncay, C. A, (1998). Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. İstanbul: Beta Yayınevi
- Tekindal, M, (2018). Türkiye’de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşımına Göre Analizi. Ankara: Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi.
- Ulubaş Şahin, Ş, (2014). 17. Yüzyıl Anadolu Vakıf Muhasebesi. Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebecisi Örneği Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, S. ve Gürbüz, B, (2021). Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. Elazığ:Journal Of Academic Value Studies.
- Yay, S, (2015). Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sosyal Devlet . Ankara: 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi
- Yeşildal, A, (2020). Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadeledeki Yeri: Küresel Düzeyden Yerel Düzeye Yeni Yönelimler. İstanbul: Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi.
- Yıldırım, A, (2019). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. Şırnak: İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi.

- Yılmaz, A, (2009). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Mücadeleye Etkisi: Hilvan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Örneği Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmazer, Y, (2020). Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimler: Ankara Örneği Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

EK 1- Bölgesel bazda dünyada yoksulluk

ÖZGEÇMİŞ

